Intervju: Marinika Tepić

OČEKUJEM DA PALMA BUDE PRIVEDEN

Intervju: Jovan Bajford

SRBIJA JE SLEDBENIK FRANJE TUĐMANA

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

9 770353 802002 01567

VREME

broj 1585

20. maj 2021.

DIFERENCIJACIJA I HOMOGENIZACIJA U SNS-u

ZAŠTO PADA NEBOJŠA STEFANOVIĆ

- **Šta 700.000 naprednjaka zamera svom potpredsedniku**
- **Kakva je tu uloga Danila Vučića i afere prisluškivanja**
- **Zbog čega je predsednik SNS-a izgubio poverenje u svog najbližeg saradnika**

„PRELEPO REŽIRANA DRAMA O GODINAMA, SEĆANJIMA I OPRAŠTANJU“
WRAP

„HENRIKSEN JE OTKRIĆE...
ULOGA KOJA ĆE GA STAVITI U SREDIŠTE RAZGOVORA O NAGRADAMA SLEDEĆE GODINE“
DEADLINE

„MAJSTORSKA PORODIČNA DRAMA KOJA SAOSEĆAJNO
PRIKAZUJE ULOGU OCA, ČIJE JE GREŠKE NEMOGUĆE IGNORISATI“
THE HOLLYWOOD REPORTER

FESTIVAL DE CANNES
OFFICIAL SELECTION
2020

OFFICIAL SELECTION 2020
sundance film festival

68 | SSIFF Donostia Zinemaldia Festival de San Sebastián International Film Festival

Lance HENRIKSEN Viggo MORTENSEN

POSRTANJE

REŽIJA VIGGO MORTENSEN

SAMO U BIOSKOPIMA

PERSONAL PICTURES ... INGENIOUS HanWay SCYTHIA ZENITH FILMS LIPSYNC ONTARIO CREATES Canada MGF

VREME
BROJ 1585
20. maj 2021.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.
Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Ova situacija: Nebojša iz Beograda i 700.000 naprednjaka

06 Diferencijacija i homogenizacija u SNS: Zašto pada Nebojša Stefanović

09 **Afera prisluškivanje: S kim to priča porodica Vučić**

12 Intervju: Marinika Tepić

15 Nuspojave: Prohujalo s politikom

16 Kikinda i njeni ljudi: Prazni sokaci na severu Banata

18 Intervju: Jovan Bajford

22 Bijenale i cenzura: Kako ćemo živeti zajedno

25 Eksploatacija jadarita i protesti: Šansa za razvoj ili katastrofa u najavi

28 Oporavak turizma: Opet idemo na more

33 Servisiran u Srbiji, spreman za rat u Libiji: Od poljoprivredne letelice do smrtonosnog aviona

35 TV Manijak: Viteški kredibilitet

KULTURA

36 Fest 2021 (drugi deo)

39 Pozorište: Dvokolica (i)li mercedes

40 Knjige: Jesti, čitati, putovati

41 Zbornik: Od događanja naroda do odgađanja odroda

43 Studije: Razum i osećajnost

44 40 godina prvog albuma Haustora: Magično iskustvo grada

SVET

46 **Bliski istok: Novi sukob Izraela i Hamasa**

50 Trijumf progresivne levice: Zagreb – nepokoreni grad

53 **Nikola Jokić – MVP: Nestvarna sezona "bucka iz Sombora"**

56 Život: Čovek koji uživa

57 Nostalgija 80-ih: Zanimacija iza Gvozdene zavese

59 Navigator: Digitalno razbojništvo

60 Strip: Kesaroši (4)

62 Vreme uživanja: Reno 4

Ili je za Vacića i ostalih 25 lica sa kojima su predsednik Aleksandar Vučić i članovi njegove porodice obavili 1882 razgovora postojala osnovana sumnja da su počinili krivična dela ili je praktično urušen ceo sistem i omogućeno da se svako od nas, "ovakav ili onakav", prisluškuje
VUKAŠIN OBRADOVIĆ

Šta je prouzrokovalo sukob izraelskih snaga i palestinskih militanata iz Gaze i da li međunarodna zajednica i SAD imaju odgovor na najdugovečniji konflikt modernog doba?
UROŠ MITROVIĆ

Za sada najveći broj glasova nezavisnih novinara za osvajanje titule *Most Valuable Player* ima Nikola Jokić, centar Denver Nagetsa i reprezentacije Srbije. Izbor bilo kog drugog igrača bio bi pokazatelj da živimo u svetu u kome je košarkaško znanje manje važno od novca koji za sobom povlači ova titula
ALEKSANDAR ALEKSIĆ

Fotografijana naslovnoj strani: **Tanja Valič/ Tanjug**

FILIP ŠVARM

Nebojša iz Beograda i 700.000 naprednjaka

Šta spaja Danila Vučića, "ćevape od ljudskog mesa" i bivšeg ministra unutrašnjih poslova? Kakva vrsta psihologije vlada u vrhu SNS-a? U čemu je bila tajna otpornosti Nebojše Stefanovića? Zašto se Aleksandar Vučić prilikom njegove smene zaklonio iza stranačkih odbora koje ionako nikad ni za šta ne pita? I kako je borba protiv kriminala svemu doprinela

Izbornom zakonu hvala, Srbija je zemlja liderskih partija. Izuzetak je Demokratska strana, ali njoj su u posljednjih desetak godina glavni prioritet unutarstranački izbori umjesto onih parlamentarnih i sličnih. Toga nema u većini ostalih partija: čak i kad im se ionako mršavo članstvo ospe, predsjednici opstaju. Međutim, Srpsku naprednu stranku nije moguće usporediti ni sa jednom drugom na političkoj sceni.

Za početak, ona broji bar 700.000 članova. Kolika tu bratska sloga vlada, svjedoči činjenica da se otpadnici mogu prebrojati na prste jedne ruke i da niko od njih nije ni zucnuo o "porodičnim tajnama" u javnosti. Uostalom, kada čujete jednog naprednjaka, čuli ste sve – nema tu disonantnih tonova, izdvojenih mišljenja, soliranja... Ali najveću razliku između SNS-a i ostalih pravi Aleksandar Vučić: ni u jednoj stranci kao u ovoj nema takvog poltronskog puzanja pred liderom i ritualnog zaklinjanja funkcionara da je dovoljan samo jedan njegov mig pa da odstupe sa položaja. Nebojša Stefanović nije predstavljao izuzetak. Naprotiv.

Čitalac može odahnuti, konačno smo došli do teme teksta. Konkretno: zašto je Vučiću potrebno da se o Stefanovićevoj smjeni izjasne stranački odbori koje ionako ni za šta ne pita? I zbog čega svemoćni lider SNS-a nije zatražio ostavku od svog dugogodišnjeg suradnika te čitavu stvar pokopao u mrtvoj unutarparijskoj tišini? Ovdje postoji više škola mišljenja.

Prva zastupa stav da je riječ o predizbornom stranačkom razgibavanju. Naime, Stefanović je ionako u slobodnom političkom padu. Njega je dodatno ubrzao ulazak Aleksandra Šapića u partiju kao potencijalnog kandidata za gradonačelnika glavnog grada Srbije. A da ne ispadne kako se uticajni položaji u Beogradskom odboru SNS-a na čijem je čelu još uvijek Stefanović tek tako prepuštaju pridošlici iz SPAS-a, potreban je izgovor za partijsku čistku. Korist od nje je dvostruka: em su naprednjaci stekli priliku za glumatanje stranačke demokracije, em je i odličan poticaj kadrovima da u izbornoj kampanji daju sve od sebe i dokažu da nisu prevaziđena Stefanovićeva rješenja.

Prema drugoj školi mišljenja, stvar je ozbiljnija. U prvi plan se ističe Stefanovićeva otpornost. Posebno pada u oči njegovo upoređivanje sa Tomislavom Nikolićem: dok su Vučiću za obračun sa osnivačem SNS-a bile dovoljne sedmice, "slučaj" najdugovječnijeg ministra unutrašnjih poslova u višestranačkoj Srbiji traje bar dvije godine. Ovo bi trebalo ukazati da je Stefanović uspio stvoriti snažnu stranačku frakciju. Neke od pripadnika lično je zadužio, drugi su mu pristupili dobivši po prstima od Andreja Vučića koji vodi rivalsku ekipu, treći ga vide kao čovjeka od povjerenja za razne delikatne poslove... Mada oni nisu u stanju da održe Stefanovića u sedlu, imaju dovoljno snage za izazivanje štucanja u mašineriji SNS-a. Iz Vučićeve vizure zato nije dovoljno samo odstraniti vođu frakcije, već mora i onemogućiti djelovanje njenih članova. A najbolji način je oktroirana drugarska kritika i samokritika ili – kako bi sažeo Slobodan Milošević – homogenizacija kroz diferencijaciju.

Sljedeća škola ukazuje na izreku don Vita Korleonea: "Budi blizak sa prijateljima, a sa neprijateljima još bliži." Podrška zapadnih službi bezbjednosti Nebojši Stefanoviću, njegova pipava saznanja stečena tokom šestogodišnjeg vođenja MUP-a, društvene veze i, posebno, lična bliskost sa Vučićem, zahtijevali su od lidera SNS-a brižljive procjene i vaganje rizika. Izgleda da je ova situacija sazrela: pouzdani Aleksandar Vulin vedri i oblači u policiji, javnost je pripremljena, stranka mobilizirana, ambasade imobilizirane...

Foto: FoNet/Božidar Petrović

Ukratko, na političkom planu Vučić ne smjenjuje Stefanovića nego SNS – svako ko se zalaže za evropski parlamentarizam bar bi to morao razumjeti. Slično je i sa njihovim bliskim odnosima, ali i psihologijom unutar partijskog vrha. Riječ je o sljedećem: poput britanskog SAS-a koji nikad ne ostavlja mrtve i ranjene suborce, Vučić je izgradio bezuvjetnu lojalnost ne odričući se nikog iz svog tima ma koliko da je zabrljao. Gurajući ispred sebe izjašnjavanje odbora, Stefanoviću sada može reći da ga je maksimalno pokrivao dokle god je mogao, ali da prosto više nije u stanju odolijevati pritiscima stranke. A što se tiče ostalih bliskih suradnika još će im i predbacivati da je – gdje će im duša – zbog njihovog upornog inzistiranja Nešu morao žrtvovati. Naravno, niko mu neće nimalo povjerovati, ali na ovaj način svi oni mogu nastaviti sa licemjernom srdačnošću i praviti se da tu ničeg ličnog nema, samo stranački interesi.

I četvrta škola mišljenja ima bazu u psihološkoj podlozi. Ona se vidjela u gostovanju Aleksandra Vučića na Prvoj televiziji kada je pored žrtava bande Veljka Belivuka samljevenih u "ćevape od ljudskog mesa" ponovo spominjao i svog sina Danila. Elem, njega su dvojica kriminalaca iz Valjeva namjeravala navesti na alkohol i drogu sve nabacujući mu djevojke da bi kasnije ucjenjivali oca. A kako je Vučić više puta govorio, odgovornim za puštanje u javnost fotografija starijeg sina sa licima poznatim organima gonjenja smatra prljave policajce koji su ga tajno pratili.

Stefanović je navedeno – kako se čini da Vučić vjeruje – znao ili morao znati. Osim toga, tu je i afera sa prisluškivanjem predsjednika Srbije i muških članova njegove porodice iz policijskih struktura (vidi tekst na strani 9) gdje je ključno pitanje tko je sve znao sadržaj transkripata i zašto ih je koristio. Moguće je i da je sam Stefanović na ovaj način dopunjavao lična saznanja o svom šefu, što uvijek može biti korisno za razne trgovine uticajem, sticanje korisnih veza, pravodobne reakcije...

U tom kontekstu morbidni detalji o "ćevapima od ljudskog mesa" nisu slučajni ili impulsivni. Kada se pogleda kako su tabloidi izvještavali o vezama bande optužene za ove zločine sa Dijanom Hrkalović – a Vučić kaže da o njoj ne misli ništa dobro – Stefanovićeva komandna odgovornost eksponencijalno raste. On je, najblaže rečeno, u koliziji sa službenom partijskom politikom borbe protiv kriminala, odnosno sprječavanjem atentata na predsjednika Srbije i, u blažoj verziji, njegovim emotivnim urušavanjem preko napada na porodicu. Svojim izjašnjavanjem to upravo potvrđuje 700.000 članova SNS-a.

Na kraju ostaje eklektičko-skeptička škola. Ona u obzir uzima sve izneseno uz naglasak da stvarno stanje u najužoj naprednjačkoj nomenklaturi za svakog izvan nje predstavlja crnu rupu – ništa od onoga što tu uđe, ne izlazi. Interesantno je primijetiti i da uz Vučića više nije ostao gotovo niko od najbližih prijatelja i suradnika sa početka SNS-a. Sada je, sumnje nema, red došao i na Stefanovića.

Izvjesno je da je Nebojša iz Beograda, kako se davno predstavio postavljajući pitanje kao gledalac "Utiska nedelje", stigao do kraja političkog puta kakav tada nije mogao ni sanjati. Što će dalje biti, nezahvalno je prognozirati. Ipak, malo ko očekuje da će Stefanović snositi teže konzekvence za otpadništvo od Tome Nikolića. Što još reći osim – isplatilo se, jednom i drugom. ¶

ZAŠTO PADA NEBOJŠA STEFANOVIĆ

Način na koji se sprema izbacivanje ministra odbrane i potpredsednika stranke podseća na neke dane iz doba komunizma i jednopartijskog sistema. Da li je i taj način pokrenut upravo da bi građani Srbije na lakši način shvatili šta se dešava

Ono što se nekada završavalo iza zatvorenih vrata Srpske napredne stranke sada ide u vidu rijaliti programa. Ostalo je samo da se kamere postave u mesne odbore SNS-a i da po čitav dan slušamo jednu te istu priču koju ponavljaju dojučerašnji prijatelji i saborci Nebojše Stefanovića.

Partija je naprasno progledala, članovima su dostavljene informacije o kojima oni nisu mogli ni da slute, došao im je glas o tome da je dojučerašnji broj dva u partiji i verni pratilac Aleksandra Vučića još iz perioda kada nije znao da će biti ovaj Vučić, sada čovek koga treba izbaciti iz partije i smeniti sa svih funkcija u državi jer je na neki način umešan u "aferu prisluškivanje", a samim tim, kako je predstavljeno i građanima i članovima partije, u pokušaj likvidacije Aleksandra Vučića.

Od trenutka kada su Južne vesti prošlog petka objavile informaciju da je niški odbor stranke pokrenuo postupak zatraživši da se Stefanović izbaci i da se stranka od njega ogradi, ne prestaje debata u javnosti o tome kako je do toga došlo, šta to znači i da li će do razlaza svakako doći. U manje od nedelju dana, skoro svi koji znaju da govore komentarisali su u medijima i na društvenim mrežama tu temu, učinio je to javno i predsednik SNS-a Aleksandar Vučić. Ali ni od koga nismo čuli prave razloge ovakve "dinamike" unutar vladajuće i dominantne partije.

Dok u centralu u Beogradu stižu zapisnici sa sednica odbora širom Srbije kojima se složno traži jedno te isto, verovatno ono što je iz Beograda naloženo da se traži, a predsednik SNS-a je zabavljen poslovima u Evropi, sporadično se u javnost puštaju i neki snimci ili autentični glasovi koji pokazuju da je monolit narušen i da je čak i tako disciplinovano članstvo zbunjeno onim što se dešava.

Ono što odlikuje ovu "debatu" jeste činjenica da o njoj nema reči na glavnim televizijskim stanicama i u većini novina koje su pod kontrolom vlasti: tu i tamo neko pomene da su neki odbori tražili smenu/izbacivanje Stefanovića iz stranke, ali to ostaje kao tema za one medije koji nisu pod kontrolom režima. Na toj strani, oni koji se svakodnevno izjašnjavaju o "slučaju Stefanović", čekaju da ga neko "otvori" na velikoj TV stanici i da to valjda označi i početak kraja Vučićevog najbližeg partijskog saradnika.

Dok se to ne dogodi, ostaju samo nagađanja i polupredikcije o tome šta sve ovo znači i čemu služi.

1. VUČIĆ OBEZBEĐUJE PROSTOR ZA POBEDU U BEOGRADU

Jedna od najzastupljenijih teorija je ona koja kaže da se sve ovo dešava da bi se do 29. maja oslobodio prostor za spajanje stranke Aleksandra Šapića i SNS-a, što bi trebalo da znači i formalni početak kampanje za Beograd. Stefanović je predsednik beogradskih naprednjaka, poverenik za najveću stranačku formaciju, ali je jasno da njegov rejting u Beogradu ne znači ništa i da on ne može da donese glasove. Opet, Šapić, kako je pominjano više puta, svojim stavom da "ćuti i trpi" ima više pozitivnih nego negativnih poena i predstavlja danas možda najbolji izbor za lokalne izbore u Beogradu.

Ova teorija predstavlja Vučića u najboljem svetlu kao čoveka koji hladne glave i vođen stranačkim interesom radi ono što je najbolje za partiju. Procenjeno je da je Stefanović toliko oštećen da mu nema popravke i da bi njegov ostanak na čelu beogradske sekcije naprednjaka doneo samo štetu. Kako je Stefanović ipak jedan od osnivača stranke koji je najduže poživeo u vrhu, treba naći neki snažan motiv koji bi objasnio članovima zašto se on sklanja a u isto vreme, kao, radi značajne poslove za državu. U to ime, o njemu su se već izjasnili odbori po Beogradu i najlepše od svega je da njegovo proterivanje traže ljudi koje je sam izabrao i postavio na stranačke funkcije. Međutim, to je politika, nema nikakve sentimentalnosti i ako je procena da će za grupu baš to biti bolje, on mora da "leti" da bi grupa preživela. Ako se ta teorija pokaže kao ispravna, onda njegova sudbina možda neće biti toliko potresna i on će lagano biti uklonjen prvo sa mesta na kojima može da utiče, a kasnije i iz javnog života, poput

ŠTA JE BILO BILO JE: A. Vučić i N. Stefanović

Foto: Sava Radovanović /Tanjug

Tomislava Nikolića pred predsedničke izbore 2017. godine.

2. STEFANOVIĆ UGROŽAVA VUČIĆEVU BEZBEDNOST

Ova teorija je vidljiva jer je taj argument korišćen u javnom opanjkavanju Stefanovića. Njegovo ministrovanje se ocenjuje kao pogubno po Srbiju i Vučića, on je svojim lošim radom doprineo jačanju mafije, a tek treba da se vidi da li je i sam bio deo mafije. Za javnost je ovakva priča najbolja jer "puca" na emotivnu stranu i tiče se bezbednosti predsednika i cele države. Iako niko nije direktno povezao Stefanovića sa mafijašima iz

"SIROČE NA MAJČINOM GROBU": Nebojša Stefanović
Foto: Rade Prelić /Tanjug

grupe Veljka Belivuka, na posredan način se to ipak provlači kroz javnost, a onda završava u mesnim odborima. Na ovim stranicama je mesecima, pa i godinama unazad ukazivano i pokazivano koliko je Stefanović bio loš kao ministar policije, ali niko se na to nije posebno osvrtao jer je sve i tako bilo pripisivano odlukama koje je donosio Vučić.

Sada se stvar preokreće i dobija literarnu dimenziju: Stefanović je sve vreme, a posebno poslednje dve-tri godine bio "guja u nedrima", izdajnik koji je iza leđa radio Vučiću koji mu je verovao. I sam Vučić je više puta pomenuo tu situaciju u javnim nastupima, gde je ostalo samo još da nam saopšti da se kaje i stidi što je bio "slep kod očiju" i da se valjda zahvali, na primer, BIRN-u ili Aleksandru Obradoviću, uzbunjivaču iz valjevskog "Krušika", koji su onoliko redova napisali o zloupotrebama Stefanovića i njegove saradnice Dijane Hrkalović.

Haos koji je počeo u jesen 2016. godine ubistvom Aleksandra Stankovića Mutavog poslednjih meseci kreće da se "odmotava" i da nam postaje jasno šta je tih dana govorio Stefanović okružen specijalnim jedinicama MUP-a Srbije. Ispostavlja se da je i on sam neka vrsta "janjičara", samo još da vidimo za koju je "vojsku radio", da li "iz principa" ili iz nekog drugog ugla. Ako bi ova teorija bila tačna, onda se Stefanoviću priprema svileni konac i to bi značilo da posle izbacivanja iz partije ide "na sud" jer će biti obelodanjeno da je i sam deo nekakve urote ili, u najmanju ruku, čovek koji je javnu funkciju iskoristio da se obogati i da svojim čaušima obezbedi milionske poslove na račun države.

3. OVO RADE STRANE SLUŽBE DA BI PRITISKALE VUČIĆA

Ovo je možda najbolja opcija za Stefanovića jer bi mogla da znači da je on deo neke veće igre koju vode moćni strani lobiji koji imaju interese u Srbiji. Ovakav scenario lako može da se "primi" među bivšim radikalima sklonim teorijama zavere i pričama o tome da iza svega stoji "neka Cija" koja je pripremila plan koji mi sada ne možemo ni da razumemo. Po toj teoriji, Stefanović je najverovatnije "američki čovek" i ta činjenica je dovela do toga da on i dalje pored svih "prestupa" ostaje u vlasti i na visokom položaju.

Ako se pogleda šta je radio Stefanović poslednjih nekoliko meseci, a to su najčešće sastanci sa ambasadorima velikih sila i sa predstavnicima stranih država kao da je ministar spoljnih poslova, ovakav argument još više dobija na značaju i služi za pravljenje novih i novih krugova zavera i misterija. Preko Stefanovića, koji je tu igru prihvatio i koji čeka "svojih pet minuta", sile navaljuju na Vučića stavljajući mu do znanja da nije svemoguć i da razume da je smenjiv. Ono što ne ide u prilog ovakvom razumevanju je činjenica da je Stefanović jedna od ličnosti koje gotovo da nemaju politički rejting i od koga bi se teško mogao da napravi lider koga bi javnost u Srbiji podržala čak i kada bi glasno i javno "ustao" protiv Vučića. Pre će biti da se ova teorija "potura" iz samog SNS-a da bi se Stefanović prema članstvu dodatno zaprljao, a da se prema javnosti sve koristi da se Vučić predstavi kao žrtva zavere mnogo jačih "faktora" koji žele da kontrolišu sve u Srbiji.

Sve ovo bi vrlo brzo, već za dve nedelje, moglo da dobije i svoje otelotvorenje u javnosti kada se dogodi ta najavljivana sednica SNS-a 29. maja. Osim što će toga dana Vučić moći da prepričava svoje dogodovštine iz Barija 1991. godine (biće 30 godina od Zvezdine evropske titule), možda će konačno razrešiti i sve dileme oko svog dugogodišnjeg posilnog Stefanovića. I to tako da mu rejting u javnosti bude neokrnjen i da dobije neki poen više, ali i da se "stranačko telo" ne pocepa. Ako smo nešto naučili za ovih devet godina Vučićeve vlasti, to je da on teško i sporo donosi odluke, da je sklon beskonačnom odlaganju, premeravanju i vrdanju, pa je moguće i da se na koncu ništa ne promeni. A ukoliko smo nešto naučili o Stefanoviću za ovih devet godina na vlasti, jeste da on ume da čeka u tišini i da je sposoban da izigrava naivka i neznalicu. Nož i pogača su kod prvog, ali drugi zna da se nametne i da bude poslušan. Šta god da se desi, po život u Srbiji neće biti značajnih posledica. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

S kim pričaju Vučići

Ili je za Vacića i ostalih 25 lica sa kojima su, kako kaže Vulin, predsednik Aleksandar Vučić i članovi njegove porodice obavili 1882 razgovora, postojala osnovana sumnja da su počinili krivična dela jer bi sud samo u tom slučaju odobrio primenu posebnih dokaznih radnji ili je praktično urušen ceo sistem i omogućeno da se svako od nas, "ovakav ili onakav", prisluškuje

BIO NA VEZI I SA LJUDIMA "NA MERAMA": D. Vučić Foto: M. Milenković

Taman kad se učinilo da su "aferu prisluškivanja" prekrile ritopečke ćevap-horor storije i još jedan atentat u pripremi na Aleksandra Vučića, ministar unutrašnjih poslova Aleksandar Vulin ponovo je zaintrigirao javnost iznoseći u Skupštini Srbije neke nove detalje o "velikom uhu" koje je doprlo čak i do Aleksandra Vučića.

Izuzimajući opšte, nezanimljive delove Vulinovog izlaganja, pažnju treba obratiti na nekoliko novih detalja.

Prvi put, osim Vučića, kao mete prisluškivanja veću pažnju su stekli i članovi njegove porodice. Do sada je, naime, u kontekstu ove afere uglavnom apostrofiran predsednik Srbije.

"Tih 26 lica nisu bili kriminalci, nego ljudi koji su imali samo jednu zajedničku crtu – imali su vezu sa Vučićem ili članovima njegove porodice", objasnio je Vulin.

Izvor "Vremena" iz bezbednosnih krugova tvrdi da se zapravo radi o ljudima i "vezama" sa Danilom Vučićem koji su bili pod posebnim dokaznim radnjama ili kako se to kolokvijalno kaže – "na merama".

Poznajući krugove u kojima se kreće Vučićev najstariji sin, tvrdi naš izvor, to i nije nikakvo iznenađenje, ali je dodatno razbesnelo Danilovog oca.

Otud je od tih 26 pojedinaca javnosti saopšteno samo ime Miše Vacića, koji ne spade u krug bliskih prijatelja Danila Vučića, dok su ostali kontakti postali strogo čuvana tajna.

"SLUČAJNI NALAZ"

Član UO Udruženja tužilaca Srbije Aleksandar Radosavljević, zamenik javnog tužioca u Višem javnom tužilaštvu »

u Nišu pri Posebnom odeljenju za suzbijanje korupcije, objašnjava da se prilikom primene mere tajnog nadzora komunikacije – takozvanog prisluškivanja – stalno dešava da određena lica upadaju na mere, odnosno da komuniciraju sa licem prema kome se primenjuju posebne dokazne radnje.

Ovde treba razlikovati dve situacije, kaže Radosavljević. Prva je zakonski regulisana i naziva se "slučajni nalaz". To je situacija u kojoj lice prema kojem se ne primenjuju posebne dokazne radnje upada u mere i na osnovu njegove komunikacije se pribave dokazi da je to lice ili saučesnik u krivičnom delu koje se otkriva ili se dođe do dokaza da je on izvršilac nekog drugog krivičnog dela. Ovde nema ničega spornog i tako prikupljeni dokazi se mogu koristiti i protiv lica prema kome nije primenjivana posebna dokazna radnja.

Druga situacija je kada se primenama posebnih dokaznih radnji dođe do podataka koji nisu značajni sa krivičnopravnog aspekta. Zakon je i ovde jasan i takvi podaci se ne mogu koristiti i moraju biti uništeni. I tu ministar unutrašnjih poslova dodatno komplikuje ceo slučaj.

"Ako ne verujete MUP-u, morate verovati tužilaštvu jer su te dve institucije nezavisno imale uvid u te razgovore. Da je samo jedan od tih 26 bio optužen pa osuđen, pa da kažete. Ali, nijedan", rekao je Vulin na sednici Odbora za odbranu i unutrašnje poslove.

Pod uslovom da je njegova tvrdnja tačna, onda je jasno da su ti razgovori, zapravo "upadi na mere" predsednika Vučića i članova njegove porodice, trebalo da budu uništeni, ali to iz nekog razloga to nije urađeno, već ih je neki "pošteni policajac" dostavio predsedniku Srbije.

OSNOVANA SUMNJA

Uzimajući u obzir šta je Vulin tačno rekao, to je, ipak, manji problem.

"U praksi, tužilac dobija već unapred pripremljene informacije od MUP-a, BIA, VBA i drugih službi koje se bavi operativno obaveštajnim radom da se u realnom vremenu vrši krivično delo za koje je moguće primeniti posebne dokazne radnje," objašnjava Radosavljević. "Uloga tužioca na sam proces prikupljanja i sačinjavanja ovih informacija je gotovo nikakva. Nakon ovoga tužilac ceni validnost dokaza koji su dostavljeni uz operativnu informaciju i ukoliko proceni da ima dokaza i da se informacija ne zasniva samo na "rekla-kazala" i da je za otkrivanje učinioca i krivičnog dela neophodno da se primeni neka od posebnih dokaznih radnji, podnosi sudiji za prethodni postupak obrazloženi predlog. Sudija za prethodni postupak donosi naredbu ili odbija predlog za primenu posebnih dokaznih radnji".

Radosavljević, međutim, dodaje da javni tužilac tokom celog postupka nadzire sprovođenje mere. Policija i obaveštajne agencije su dužne da tužiocu dostavljaju periodične izveštaje o tome šta se od dokaza prikupilo primenom mera.

Sudija Snežana Bjelogrlić, predsednica Društva sudija Srbije, objašnjava da javni tužilac podnosi obrazloženi predlog za određivanje tajnog nadzora komunikacije ("stavljanje na mere") sudiji za prethodni postupak.

"Predlog se podnosi za lice za koje postoje osnovi sumnje da je izvršilo krivično delo iz čl. 162 ZKP – dela u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti, teško ubistvo, otmica, iznuda, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, pranje novca, zloupotreba službenog položaja, primanje mita, krivična dela iz grupe krivičnih

Sudija Snežana Bjelogrlić

Redosled zakonskih radnji

Sudija Snežana Belogrlić objašnjava redosled zakonskih radnji prilikom određivanja tajnog nadzora komunikacije:

- **Javni tužilac podnosi obrazloženi predlog za određivanje tajnog nadzora komunikacije ("stavljanje na mere") sudiji za prethodni postupak. Predlog se podnosi za lice za koje postoje osnovi sumnje da je izvršilo krivično delo iz čl. 162 ako se na drugi način ne mogu prikupiti dokazi ili bi prikupljanje bilo znatno otežano i, izuzetno, kod ovih krivičnih dela, ako se delo ne bi moglo na drugi način otkriti, sprečiti ili dokazati ili bi to izazvalo nesrazmerne teškoće ili veliku opasnost.**
- **Zahtev mora da sadrži podatke o licu prema kome se određuje nadzor, naziv krivičnog dela koje mu se stavlja na teret, označenje poznatog broja telefona/adrese, razloge na kojima se zasniva sumnja da je označeno lice izvršilo krivično delo ili da ga priprema, zatim način sprovođenja mere, obim i njeno trajanje.**
- **Sudija za prethodni postupak donosi odluku o predlogu za određivanje tajnog nadzora komunikacije ceneći ispunjenost zakonom propisanih uslova.**
- **Za vreme trajanja mere sudija za prethodni postupak, ukoliko je potrebno, donosi naredbu o produženju mere; inicijalno mera traje tri meseca, a može se produžiti za još tri meseca. Za krivična dela u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti mera se može produžiti još za tri, a potom još za tri meseca. Sudija za prethodni postupak je ovlašćen i da donosi naredbu o naknadnom odobrenju proširenja tajnog nadzora komunikacije (kada u toku sprovođenja mere organi koji mere sprovode, BIA ili VBA dođu do saznanja da osumnjičeni koristi drugi telefonski broj ili adresu, pa prošire tajni nadzor komunikacije i na tu adresu odnosno telefonski broj). Po završetku trajanja mere, organ koji sprovodi mere dostavlja snimke, pisma, pošiljke uz poseban izveštaj sudiji za prethodni postupak, koji dobijeni materijal dostavlja javnom tužiocu.**
- **Ukoliko snimci nisu sačinjeni u skladu sa zakonom, sudija za prethodni postupak donosi rešenje o izdvajanju iz spisa predmeta. Ako javni tužilac ne donese naredbu o sprovođenju istrage u roku od šest meseci od kada se upoznao sa materijalom ili ako izjavi da ga neće koristiti u krivičnom postupku, odnosno ako izjavi da neće voditi postupak protiv osumnjičenog, sudija za prethodni postupak će doneti rešenje o uništavanju prikupljenog materijala i materijal se uništava pod njegovim nadzorom, o čemu on sastavlja zapisnik.**
- **Ukoliko su ispunjeni napred navedeni uslovi, dokaz koji je prikupljen posebnom dokaznom radnjom – tajnim nadzorom komunikacije, u svemu je valjan i podoban da se na njemu, između ostalog, zasnuje sudska odluka.**

Foto: Marija Janković

Predrag Petrović, programski direktor BCBP

Prisluškivanje u zarobljenoj državi

"VREME": Da li se legalno mogu prisluškivati predsednik i članovi njegove porodice i pod kojim uslovima?

PREDRAG PETROVIĆ: Predsednik Republike i članovi njegove porodice mogu biti legalno prisluškivani u slučaju da pripremaju ili su izvršili neko krivično delo, odnosno ukoliko postoje osnovi sumnje da preduzimaju ili pripremaju radnje usmerene protiv bezbednosti Republike Srbije. Naravno, ovde je pretpostavka da su tužilaštvo, BIA i nadležni sudovi profesionalni odnosno samostalni i nezavisni u obavljanju svog posla, kao i da su svi građani jednaki pred zakonom. U zarobljenoj državi gde su čelni ljudi ovih institucija bliski vladajućoj partiji i njenim čelnicima, a neki su čak i jedni od osnivača vladajuće partije i/ili bliski prijatelji predsedniku vladajuće partije, što omogućava selektivnu primenu propisa i zloupotrebu državnih institucija, ovaj scenario je gotovo nemoguć.

Ukoliko štićeno lice "upada u mere", odnosno razgovara sa licima koja se prisluškuju, da li postoji obaveza da se, recimo, predsednik obavestava o tome?

To zavisi od konkretne situacije. Ukoliko se ispostavi da je štićeno lice deo grupe prema kojima se primenjuju mere, onda tu osobu ne treba obavestiti već je neophodno zakonski proširiti primenu mera i na nju. Ili, ukoliko kontraobaveštajna služba želi da ustanovi sve aktere i njihove namere zbog kojih oni komuniciraju sa štićenom osobom, onda radi zaštite tajnosti operacije verovatno neće (odmah) obavesti štićenu osobu. Međutim, ukoliko takav vid kontakata može naneti štetu štićenoj osobi odnosno funkciji koju obavlja, onda će je obavestiti. Nije neuobičajeno da osobe iz kriminalnog miljea pokušavaju da se približe nosiocima državnih funkcija kako bi ostvarili uticaj na njih ili pak stvorili sliku da su bliski sa njima, a kako bi se bolje pozicionirali u svom okruženju, i tada je zadatak službi bezbednosti da upozore nosioce državnih funkcija na takve namere tih grupa.

Možete li da mapirate kritične momente u celom procesu donošenja odluke i sprovođenju mera prisluškivanja i praćenja?

Kritični momenat je svakako procena suda da postoje stvarni razlozi za primenu prisluškivanja i praćenja koji predstavljaju osnovi sumnje što su zapravo grupa konkretnih pokazatelja da neko priprema izvršenje krivičnog dela ili da je pak izvršio krivično delo, odnosno da ugrožava nacionalnu bezbednost. Kako je nacionalna bezbednost jako široka i rastegljiva kategorija, tako i stavljanje nekoga na mere zbog ugrožavanja nacionalne bezbednosti može biti veoma sporno, posebno u autokratskim i hibridnim režimima kao što je Srbija. Zato su mnogi kritičari režima u ovakvim državama na merama praćenja i prisluškivanja pod izgovorom da ugrožavaju nacionalnu bezbednost jer su otvoreno kritikovali poteze vlasti. Međutim, primenom rastegljive kategorije nacionalne bezbednosti i sami nosioci vlasti mogli bi se naći na merama službi bezbednosti. Na primer u Srbiji, razgovori o razgraničenju i podeli Kosova koji se dovode u vezu sa nosiocima najviših državnih funkcija mogli bi da se protumače kao aktivnosti usmerene protiv ustavnog uređenja Srbije. Kako BIA može da primenjuje mere tajnog nadzora radi ostvarenja dva cilja – zaštita nacionalne bezbednosti i prikupljanje dokaza zarad krivičnog progona, tako i odluka u koje svrhe će se mere primenjivati može predstavljati kritični momenat. Naravno, primena mera prema političarima je uvek osetljiva oblast. Ali, ukoliko se dosledno ispoštuje princip postojanja osnova sumnje prilikom primene mera, ta osetljivost se minimilizira.

dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije – ako se na drugi način ne mogu prikupiti dokazi ili bi prikupljanje bilo znatno otežano i, izuzetno, kod ovih krivičnih dela, ako se delo ne bi moglo na drugi način otkriti, sprečiti ili dokazati ili bi to izazvalo nesrazmerne teškoće ili veliku opasnost", ističe Snežana Bjelogrlić.

Aleksandar Radosavljević nastavlja:

"Odluka se donosi na osnovu ozbiljnosti informacija koje dostavlja policija i obaveštajne agencije, kao i na osnovu okolnosti da je dokazivanje krivičnog dela znatno otežano, ako ne i nemoguće bez primene posebnih dokaznih radnji. Takođe, potrebno je da se dokazi primenom konvencionalnih dokaznih radnji (svedoci, isprave) ne bi mogli pribaviti".

Izvesno je, dakle, ako je poštovana zakonska procedura, da za Vacića i ostalih 25 lica sa kojima su, kako kaže Vulin, predsednik Aleksandar Vučića i članovi njegove porodice obavili 1882 razgovora, postojala sasvim određena sumnja da bi sud odobrio primenu posebnih dokaznih radnji.

Ukoliko, pak, Vulin govori istinu i da protiv svih 26 lica, nakon sprovođenja mera "nije bilo nijednog elementa prekršajnog ili krivičnog dela", ostaju ipak saznanja operativaca MUP-a i drugih službi koja su ih nagnala da baš protiv njih predlože prisluškivanje. A kako je već objašnjeno, za stavljanje na mere mora postojati osnovana sumnja, što podrazumeva niz ozbiljnih krivičnih dela.

Upravo zbog toga, kad Vulin kaže da se za određene osobe tražila dozvola pravosudnih organa da se stave "na mere", sa obrazloženjem da je "kriminalac ovakav ili onakav" i to je odobravano, onda smo svi u ozbiljnijoj nevolji nego što je to izgledalo na prvi pogled. Ministar unutrašnjih poslova implicira da su bez neophodnih zakonskih uslova pojedinci prisluškivani samo zato što su "ovakvi ili onakvi". To bi značilo da je praktično urušen ceo sistem koji se zasniva na zakonu i uključuje jasan postupak od policije, obaveštajnih službi, tužilaštva, sudije za prethodni postupak. I da svako od nas, bez valjanog razloga, po nečijem nahođenju, "ovakav ili onakav", može biti prisluškivan. ¶

VUKAŠIN OBRADOVIĆ

Očekujem da Palma

"Od Aleksandra Vučića smo čuli da je nekoliko puta bio na Palminim žurkama, ali da ne zna šta se posle dešavalo. To ga, naravno, ne abolira od obaveze da insistira da se istina otkrije do kraja. Ako je Vučić u stanju da se oglašava o najbenignijim stvarima, o nečijim tvitovima ili tome ko treba da da gol na nekoj utakmici, za mene je – govorim ljudski, kao žena i majka – neverovatno da taj isti Vučić nema ništa više da kaže osim te jedne rečenice"

Mesec dana nakon što je potpredsednica Stranke slobode i pravde Marinika Tepić iznela tvrdnje da je Jagodina poprište bahanalija i podvođenja maloletnica, ova afera kao da tapka u mestu dok je nove afere polako istiskuju sa naslovnih strana. Ipak, slučaj je na stolu tužiteljke Majde Rakić iz Kraljeva, za koju se čuje da profesionalno pristupa celoj stvari. Iskaze su dali i Marinika Tepić i svedok čiji je identitet trebalo da ostane zaštićen, ali ga je Dragan Marković Palma razotkrio.

Zbog toga tužbe i krivične prijave pljušte na sve strane. Taj svedok je podneo krivičnu prijavu tvrdeći da ga neko prati i snima, a Marković i njemu bliski ljudi zasuli su tužbama i prijavama Mariniku Tepić i saradnike.

Javnost pak o aferi i dalje može da se informiše samo iz druge ruke – do sada su svi koji su prisustvovali veseljima u jagodinskom restoranu "Tigar" i hotelu "Alfa" u Končarevu a javno se oglašavali, demantovali da je tamo bilo ičeg nepriličnog. To važi i za profesora Roberta Veraldija, nekadašnjeg počasnog konzula Srbije, koji je bio u poseti Jagodini 2011. godine.

Marinika Tepić pak tvrdi da ima najmanje sedmoro očevidaca i žrtava spremnih da daju iskaze čim im Tužilaštvo garantuje da će biti tretirani kao posebno osetljivi ili zaštićeni svedoci.

"Koliko znam, Tužilaštvo je uzelo iskaz od više ljudi i sve je u rukama Tužilaštva. Ceo predmet je u predistražnoj fazi. Očekujem i istražnu fazu, odnosno trenutak da Dragan Marković Palma konačno bude priveden i sklonjen sa svih nacionalnih frekvencija gde mu svakodnevno omogućavaju da se 'brani' u svojoj cirskuskoj predstavi, a zapravo da preti vlasti, opoziciji, svedocima i žrtvama. Sigurno bi situacija bila mnogo drukčija da nema taj manevarski prostor", kaže Marinika Tepić na početku razgovora za "Vreme".

VREME: Tužilaštvo kaže da je saslušano više od dvadeset svedoka. Ako je sa "vaše" strane bilo dvoje, onda se može pretpostaviti da su ostali govorili u prilog odbrani gospodina Markovića?

MARINIKA TEPIĆ: To zaista ne znam, nisam pitala niti bi mi rekli. Mene, recimo, zanima da li su tražili iskaz od profesora Roberta Veraldija ili moje koleginice Sande Rašković Ivić. Za nju sada u javnosti čujemo da je lažljivica i da je profesor Veraldi demantovao sve što je rekla. To nije tačno. On ništa nije demantovao, već je poslao poruku u stilu "ako ne morate, nemojte da me mešate u ovu stvar".

Ipak su u odgovorima za "Vreme" početkom maja i Veraldi i još jedan italijanski član delegacije koja je posetila Jagodinu jasno demantovali da je tamo bilo podvođenja žena i drugih stvari o kojima se priča.

Volela bih da čujemo Veraldijev iskaz i da ga ukrstimo sa onim što je gospođa Rašković Ivić rekla sa toliko detalja. Razumem da profesor Veraldi možda ne želi da ugrozi ugled svog univerziteta, ali bih u ovome veru poklonila njegovom prvobitnom svedočenju koje je Sanda Rašković citirala.

I to i vaše izjave su svedočenja iz druge ruke. I dalje se čeka svedočenje najmanje sedmoro svedoka i žrtava o kojima nedeljama govorite. Šta se čeka?

Čeka se da im se pruži zaštita. Nemoguće da je ovo prva situacija ovakvog vrzinog kola u Srbiji. Sa jedne strane, kaže se da svedoci i žrtve moraju da prvo daju iskaze da bi im se na osnovu iskaza garantovala zaštita, a sa druge strane, oni ne žele da daju iskaze pre nego što dobiju zaštitu. Između toga je ključna stvar: Palma koji im preti sa nacionalnih frekvencija i iz Narodne skupštine. Nemoguće da nikada tužilačka praksa nije videla takvu situaciju. Ovde ne govorimo o prelasku ulice na crveno, nego o životima ljudi kojima je gazda u gradu gde neki od njih žive čovek kojeg smatramo glavnim osumnjičenim.

Kako se garantuje ta zaštita?

Preko tužilačke inicijative. Za to bi mnogo više odgovarali mehanizmi Tužilaštva za organizovani kriminal kako bi se došlo do istine, a to je valjda suština.

I neki pravnici su pominjali mogućnost da slučaj preuzme Tužilaštvo

bude priveden

Foto: Marija Janković

za organizovani kriminal (TOK), posebno ako je u pitanju trgovina ljudima. Međutim, nedeljama od vas slušamo o vrlo različitim stvarima: od podvođenja maloletnica i ucenjivanja žena zaposlenih u gradskoj upravi, pa do neke vrste elitne prostitucije ili "sponzoruša". Šta je od toga sada priča?

Ima jako puno elemenata. Zato i kažem da ima dosta osnova da se TOK uključi ili da sasvim preuzme slučaj, čemu se ja nadam. Najpre, imate najmanje troje ljudi koji su u tome učestvovali i ponavljali teška krivična dela. Dalje, radi se o krivičnim delima za koja je zaprećena najmanja kazna od četiri godine. I imate Markovića kao lice na položaju. Dodatno, trgovinu uticajem i zloupotrebu službenog položaja. Trgovina ljudima nije samo ono što gledamo u najsirovijim primerima na filmovima kada makro preprodaje žene.

Kada ste tvrdili da je na izborni dan prošle godine u Jagodini zaplenjen telefon sa eksplicitnim snimcima ćerke bliskog Markovićevog saradnika, vi niste rekli da to ima ikakve veze sa Markovićem. Potom se javila Markovićeva saradnica da kaže kako je u pitanju njena ćerka i da je tim fotografijama ucenjivana, te vi to zloupotrebljavate.

Nisam se bavila povodom što je taj telefon postao predmet mog iskaza i, kako verujem, od interesa za ovaj slučaj, nego samo onim što se u tom telefonu nalazi. Prema pouzdanim informacijama, u tom telefonu se nalaze fotografije i snimci maloletnih devojčica bliskih saradnika Dragana Markovića Palme, što sa događaja koji su ovim povodom organizovani, uz kriminalno delovanje, narkotike, alkohol i zloupotrebu dece, kao i fotografije i snimci sa onoga što zovemo afterpartijima ili bunga-bunga žurkama. Sve sam to rekla u Tužilaštvu.

Marković, čini se, gostuje na nekoliko televizija kad god hoće. Sa druge strane, ne brane ga baš svi, posebno ne naprednjaci. Kako vam to deluje?

Koliko primećujem, naprednjaci ga ne brane uopšte. Od Aleksandra Vučića smo čuli da je nekoliko puta bio na Palminim žurkama, ali da ne zna šta se posle dešavalo. To ga, naravno, ne abolira od obaveze da insistira da se istina otkrije do kraja. Ako je Vučić u stanju da se oglašava o najbenignijim stvarima, o nečijim tvitovima ili tome ko treba da da gol na nekoj utakmici, za mene je – govorim ljudski, kao žena i majka – neverovatno da taj isti Vučić nema ništa više da kaže osim te jedne rečenice. Taj Vučić isto ima ćerku. Ima dva sina koji će sutra imati neke supruge i ćerke. Pa zar nije osnovni njegov dug prema ovom društvu da insistira da se ovo istraži do kraja?

Ipak, neki kažu kako je Marković na neki način već pušten niz vodu, da će stvar možda ići sporo, ali da će ići. Da li verujete u to?

"U tom telefonu se nalaze fotografije i snimci maloletnih devojčica bliskih Palminih saradnika, što sa događaja koji su ovim povodom organizovani, uz kriminalno delovanje, narkotike, alkohol i zloupotrebu dece, kao i fotografije i snimci. Sve sam to rekla u Tužilaštvu"

»

“Puno je svedoka. O ovome se mnogo zna. Na društvenim mrežama ste mogli da pročitate stotine komentara od kojih možete samo da se stresete. Ljudi pišu da se sve ovo zna već godinama i da u Jagodini nije neka posebna tajna”

Znate šta, puno je svedoka. O ovome se mnogo zna. Na društvenim mrežama ste mogli da pročitate stotine komentara od kojih možete samo da se stresete. Ljudi pišu da se sve ovo zna već godinama i da u Jagodini nije neka posebna tajna.

Zašto je postao manir opozicionih političara da sve češće “glume” istraživačke novinare? Pre bi se očekivalo da se saznanja poput Vaših proslede medijima.

Moram da kažem da mi se ne dopada termin da “glumimo” istraživačke novinare. Meni je iskreno žao što se svi ovi ljudi nisu obratili novinarima, ali mi je drago što su imali poverenja da se obrate meni. Zašto se nisu obratili novinarima, to nije pitanje za mene nego za novinare.

Mi godinama insistiramo na vladavini prava, naročito na samostalnosti tužilaštva. Da tužilaštvo konačno počne da se meša u svoj posao, da prva tužiteljka Zagorka Dolovac ne glumi više oposuma nego da se u ime naroda bavi onime čime treba da se bavi. Zamerali smo uvek režimu što iz istraga cure informacije da bi se poentiralo politički i što uvek Vučić ili neki njegov delegat znaju više od ostalih, recimo, o ona dva minuta snimka sa naplatne rampe u Doljevcu.

Ali, nebrojeno puta sam išla na vrata tužilaštva upravo pokušavajući da ispošujem zakonsku praksu na kojoj insistiramo. Zagorki Dolovac sam na noge nosila kutije dokaza o aferi trgovine oružjem ili ispumpavanju novca građana od strane bratije Brnabić, o tome kako je firma u kojoj je brat Ane Brnabić počela da dobija desetine miliona evra iz budžetskih preduzeća i ministarstava otkako je ona postala premijerka. Sve sam to nosila javno, ne krijući. I šta se dogodilo? Ništa.

Sada je situacija kompleksnija. Nikada ne bih sebi dopustila da ikoga dovedem u životnu opasnost, ni svedoka, a naročito žrtve, pa ako treba, i na moju štetu. Pravda je spora, ali dostižna i ovo će se sigurno dokazati. Mnogo je svedoka.

Kažete, na Vašu “štetu”. Ali nije tajna u čaršiji da iznošenje afera i agilnost doprinose Vašoj popularnosti. Vi ste najpopularnija političarka opozicije. Planirate li da se kandidujete za predsednicu, kao što se priča?

U poslednje vreme me to često pitaju. Normalno da mi, kao i svakome, prija i znači kad ljudi prepoznaju to što radim. Ali dobro znate da smo sada usmereni na predizborne uslove. Može da dođe najbolji na svetu sa najboljim timom na svetu. To ne bi vredelo ako znamo da je Vučić sa klikom unapred pokrao izbore i da je izborni dan samo formalnost. Stoga je prioritet da počnu da se primenjuju zakoni ove zemlje, kao što i zahtevamo. Onda ćemo lako da dođemo do rešenja i izaberemo onog ko može da pobedi. ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

TEOFIL PANČIĆ

Prohujalo s politikom

Pošto je u Srbiji politika umrla, bavimo se uglavnom njenom bednom imitacijom kroz dvorske intrige. Politika počinje tek onog trenutka kad Kralj izgubi svoju "natpolitičnost"

Ako vam nije jasno šta se ovo zapravo dešava oko takozvanog dr Stefanović Nebojše, koji od vernika postade grešnik, a na najboljem je putu da postane i otpadnik, možda je to zato što ste propustili ili prosto prespavali iskustvo života u tzv. komunističkom, jednopartijskom režimu. Ako ste pokušali da proključite u čemu je stvar, pa niste uspeli, ne brinite se, nije u vama problem: u takvim dvorskim sukobima uvek se radi o teeeškoj metafizici šifriranoj tako da je samo insajderima koliko-toliko jasno šta se dešava. A ionako ne treba da im bude jasno mnogo više od toga kome treba klicati, a koga prokleti. Tako je i sa upravo trajućim "Brionskim plenumom": važno je usvojiti da "drug Ranković" više nije u milosti, a da li je ili nije stvarno postavljao bubice u Titovom šlafcimeru, koga je za to zapravo briga?

Da se razumemo, nije ovo tekst o dosadnoj i bezveznoj dvorsko-mafijaškoj intrigi zvanoj "slučaj Stefanović". Sve što je o njoj važno znati jeste samo to da je ona, takva kakva je, glavna politička priča u Srbiji. Što je po sebi bolesno. Zašto? Zato što otkriva *jednopartijsku* narav sadašnjeg poretka. Samo je u jednopartijskim sistemima centar političke dinamike, pa i dramatike, unutar samog režima i njegove Partije: koja će frakcija odneti prevagu, kuda nas vodi Deseti kongres, a kuda Osma sednica, da li je u pravu drug Đido ili tovariš Kardelj.

Pošto je, dakle, u Srbiji politika umrla (tačnije – ubijena je), bavimo se uglavnom njenom bednom imitacijom kroz dvorske intrige. A suština dvorskih intriga je u tome da je Kralj, kao besprizivni arbitar, uvek u pravu: on je konstanta, svi drugi su varijabila. Politika počinje tek onog trenutka kad Kralj izgubi svoju "natpolitičnost". U tom smislu su sve demokratije zapravo republike, čak i ako su formalno zadržale nekakvog kralja ili kraljicu, sve sa smešnim odeždama i bizarnim ritualima.

Zato možda ne bi bilo zgoreg podsetiti se kako politika izgleda tamo gde je još ima. Evo, recimo, u najbližem i istojezičnom inostranstvu zvanom Hrvatska. U nedelju su održani lokalni izbori (prvi krug), i već je te večeri Hrvatska nekako izgledala bitno drugačije nego tog jutra. I to, budimo precizni: bolje. Najpre, grupa anarho-zeleno-levičarskih aktivist(kinj)a predvođena budućim gradonačelnikom Tomaševićem gotovo je sigurno *hamletice* osvojila Zagreb; HDZ je potučen do nogu, ali i njegov večiti kvaziopozicioni Sančo Pansa zvan SDP, kao i politički naslednici korumpiranog, politički dugovečnog gradonačelnika Bandića. Drugim rečima: grupa neprofesionalnih aktivista i kojekakvih alternativaca ušetala je u politiku, otvorila prozore da se provetri i napravila rusvaj! U Splitu je u prilično ubedljivom vodstvu čovek sa nezavisne liste, ugledni fizičar za kojeg kažu da je stručnjak za crne rupe, iz čega jedan moj tamošnji kolega izvlači zaključak da je idealan za Hrvatsku – a ja mislim da bi trebalo da im ga nekako maznemo, jer je ovde još potrebniji. U Rijeci će etablirana levica zadržati vlast (jer pametni Riječani znaju da je desna alternativa uvek gora), ali će morati da je podeli sa onima koji će znati i hteti da je kontrolišu i teraju je da se menja i osavremenjuje. I tako je još u mnogim mestima središnje i severne Hrvatske, ali i Dalmacije (o Istri i Kvarneru da i ne govorimo). Ali, nije ni primetni zaokret ka levo-liberalnim politikama ono što je glavna vest sa tih lokalnih izbora, ili jeste, ali za građane Hrvatske; za nas sa ove strane Bajakova glavna je vest da su tamo održani još jedni krajnje nezvesni izbori, da je hegemoni HDZ izgubio štošta što je držao ili na to računao, a da nisu mnogo bolje prošli ni neki drugi odviše etablirani faktori & čimbenici, pre svega bornirani SDP. I svi analitičari već ponavljaju da je dobro ušančenim parazitima tridesetogodišnjeg "vanrednog stanja" (ko je rekao: HDZ?) većina garantovana još samo u mestima bez semafora – a tako se ne može vladati, bar ne zadugo.

Po čemu je hrvatski slučaj poučan? Upravo po tome što je u današnjoj, postdemokratskoj Srbiji neprimenjiv. Možete li zamisliti izbore u Beogradu koje nadmoćno osvaja, recimo, Ne davimo Beograd, a SNS ide na ispod deset odsto, jedva napabirčenih po predgrađima? A Novi Sad (neka bude alias Rijeke) kao neosvojivu tvrđavu levo-liberalne, autonomističke, razumno ekološke politike tolerancije? A Niš (neka bude južnjački alias južnjačkog Splita) kao neprestano političko vrelo u kojem se vlast menja od izbora do izbora? Ne možete, i to ne zato što nemate mašte. Nego zato što i mašta u politici ima granice.

Nije Hrvatska nikakva zemlja za uzor – baš zato se i bavim njenim slučajem, jer bi bilo sumanuto meriti se nekakvim "skandinavskim" aršinima. Bilo je i ima u Hrvatskoj na i pri vlasti, na svim nivoima, i mračnijih mračnjaka od ovdašnjih. Ali, ono što se tamo, u najmanju ruku od 2000. godine naovamo, nikada nije desilo jeste slom politike i političkog života. U Srbiji je, pak, nakon 2012. najpre slomljena kičma političkim strankama, pre svega onoj za zdravlje demokratije najvažnijoj, Demokratskoj stranci. Potom su razbijeni i ostali, a novima nije dozvoljeno da se rode, ili da porastu. Ili su brzo postali atrofirane stranke s posebnim potrebama, koje obezbeđuju režimski resursi. Potom je kičma lomljena i medijima, i akademskoj, uopšte intelektualnoj klasi. Da, naravno da su neki sve to nadživeli i stoje postojano kano klisurine, ali oni imaju snage samo da opisuju propast, ne i da je zaustave. Kamoli da preokrenu društvene tokove.

I zato, dragi moji, umesto stvarnih političkih tema imamo dvorske intrige, kao u svakoj neslobodnoj zemlji. ¶

Prazni sokaci na severu Banata

Mada su mesta u banatskoj ravnici oduvek uspavana i mirna i u vreme odmora zbog svojih širokih ulica izgledaju pusto, pustoš koja preovlađuje poslednjih godina je zabrinjavajuća. Široki Gradski trg sve je prazniji i surovo podseća da je projektovan za grad, a ne za varoš

Poslednjih godina Kikinda je postala nekakav sinonim za osipanje stanovništva u Srbiji, jer je sa zvaničnih 38.000 stanovnika statističarima i novinarima služila za slikovito pojašnjenje godišnjeg minusa u ljudstvu od Horgoša do... Vranja. Biće da nije slučajno Kikindu zapala ta "slava", jer sam grad, okolna sela, a i ceo severni Banat beleže rapidan pad broja stanovnika, čemu bolno svedoče poslednji podaci.

Naime, u prva tri meseca ove godine na teritoriji Grada Kikinde (grad i devet sela) stopa mortaliteta je preko tri puta veća od stope nataliteta. U surovim brojkama: od početka januara do kraja marta rođeno je 90, a umrlo 286 ljudi! Nije novost da je u Kikindi broj upokojenih mnogo veći od broja rođenih, poslednjih godina se kretao u srazmeru dva prema jedan, ali podaci iz prvog kvartala ove godine, objavljeni u "Kikindskim" prošle nedelje, uzdrmali su mnoge i suočili ih sa čemernom perspektivom grada. Zasigurno je pandemija doprinela većoj stopi smrtnosti, ali teško da joj se može pripisati ovoliki porast umrlih.

Negativan prirodni priraštaj beleži se u Vojvodini od sredine osamdesetih, a natalitet je i pre toga bio zabrinjavajuće nizak, no sve loše brojke ubrzano su počele da postaju još gore početkom ratnih devedesetih, i ponovo u poslednjih petnaestak godina.

Masovno doseljavanje iz ratom zahvaćenih područja Jugoslavije sredinom devedesetih samo je ublažilo strašan demografski pad u Pokrajini, ali danas i mnogi koji su tih godina pobegli iz Bosne i Hrvatske i nastanili se u Kikindi, odlaze i sa severa Banata put zemalja Srednje i Zapadne Evrope.

OD PRVOG TALASA DO EGZODUSA

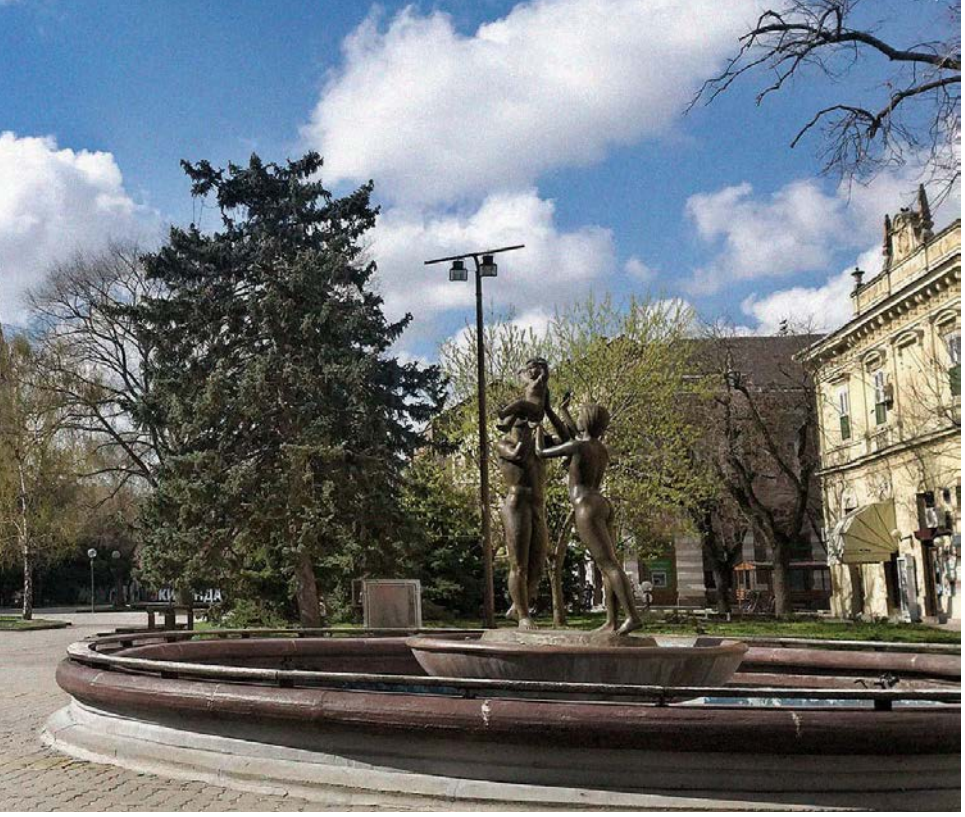
Prvi put je broj umrlih u Kikindi premašio broj rođenih 1988. godine i od tada se taj sraz konstantno povećava na stranu preminulih. Statistika govori i da u Kikindi trećina porodica ima jedno dete, malo više od četvrtine dvoje, a tek svaka 21 porodica – troje dece. I nije samo niska stopa nataliteta razlog negativnom prirodnom priraštaju, već i loša migraciona kretanja. Tri veka unazad bilo je velikih talasa naseljavanja, zaključno sa već pomenutim iz devedesetih godina prošlog veka, i taj poslednji priliv je samo ublažio posledice niske stope nataliteta, jer je tih godina nezaustavljivo započeo proces iseljavanja mladih i ljudi srednjih godina, što u Novi Sad, što u Beograd, a ponajviše u inostranstvo. A taj proces uslovljen je, pre svega, ekonomskim nazadovanjem Kikinde.

Naš sagovornik Srđan V. Tešin, pisac i novinar iz Kikinde, smatra da nije slučajno što je rapidno siromašenje Vojvodine, a i Kikinde, kao jednog od najjačih privrednih centara, započelo s "jogurt" revolucijom krajem osamdesetih. "Tada je suštinska ekonomska i politička autonomija svedena na prost simulakrum. To je uslovilo prvi talas emigriranja, koji se potom, podstaknut strahom od ratova, divlje privatizacije i neuspele tranzicije, pretvorio u egzodus. Iz Kikinde, jedne od najbogatijih opština u Jugoslaviji, gotovo prekonoć se iselilo na hiljade stanovnika. U poslednje vreme trend je da odlaze i srednje generacije, ljudi iznad 40 i 55 godina, i to ne samo iz ekonomskih razloga. Dobar primer je slučaj novinara "Kikindskih", koji su se nosili sa "Šešeljevim" zakonom o informisanju i drakonskim kaznama, da bi danas, u nemogućnosti da se normalno bave novinarskim poslom u Kikindi, emigrirali diljem sveta", navodi Tešin.

I drugi sagovornik, Srđan Srdić, pisac i profesor u kikindskoj Gimnaziji "Dušan Vasiljev", ističe da demografski problemi nisu od juče i da uredna statistika iz poslednje tri decenije to pokazuje. "Najlakše je komentarisati situaciju iz devedesetih godina kada je jedan deo urbanog i visokoobrazovanog stanovništva krenuo ne samo iz Kikinde, nego van zemlje, razlozi su više nego jasni. Znatno traumatičnija su pitanja o onome što se događalo krajem osamdesetih godina i nakon dvehiljadite. Najbolnije je sa žaljenjem konstatovati da se najveći odliv stanovništva odigrao nakon dvehiljadite. Sećam se da me uplašilo kad sam shvatio kako netragom nestaju ne samo oni koji su krenuli putevima vlastitih karijera, već ljudi koje nikakva karijera nigde nije čekala. Trinaest godina života, od 1992. do 2005, proveo sam van Kikinde. Kad sam se vratio, ogromnog broja ljudi koje sam poznavao više nije bilo u gradu. I taj trend se nije zaustavio", priča Srdić.

NEPODNOŠLJIVI MIR

Kikinđani i golim okom uviđaju da je sve manje ljudi oko njih, ne trebaju im statistike, jer sve im je jasno nakon izlaska na ulicu. Nekada se u ranu zoru na hiljade radnica i radnika na biciklima, najzastupljenijim prevoznim sredstvom u ravnici, kretalo ka nekoliko industrij-

UŽAS PRAZNINE:
Kikinda
Foto: Ž. Bodrožić

skih zona, i posle podne vraćalo kućama. Sve je svakoga dana vrvilo od ljudi, a u novije doba takve slike se mogu videti samo tokom gradskih fešti, poput Dana ludaje.

Mada su mesta u banatskoj ravnici oduvek uspavana i mirna i u vreme odmora zbog svojih širokih ulica izgledaju pusto, pustoš koja preovlađuje poslednjih godina je zabrinjavajuća. Široki Gradski trg sve je prazniji i surovo podseća da je projektovan za grad, a ne za varoš. "U Kikindi je mirno. Mirnije nego što čovek često može da podnese. Nedavno sam u nedelju u pet po podne sa železničke stanice ispratio voz za Zrenjanin. Nov, moderan voz, koji se kreće tek renoviranom prugom i ne kasni. U njemu nije bilo niti jednog putnika", svedoči Srdić.

A ako je tako u Kikindi, možete da zamislite kako je u okolnim selima, projektovanim za život i rad nekoliko hiljada ljudi. Pusti široki sokaci i mnogo napuštenih, oronulih i polusrušenih kuća, tužna su slika iz skoro svih malih mesta na severu Banata. "Kuriozitet je da su neke od opština u Banatu danas među najnerazvijenijim u Srbiji, a da sela u severnom Banatu liče na napuštene rudarske gradove. I koga to može da čudi kad, recimo, odbornici kikindske Gradske skupštine donesu odluku da se državno poljoprivredno zemljište ustupi stranom investitoru na period od 30 godina? Da li je to politika koja će zadržati ratare i stočare u selima ili će ih podstaći da što pre spakuju kofere i odu?", pita se Tešin.

ZGRABI FUNKCIJU I BEŽI

Goran Dumitrov je dugo godina bio predsednik Mesne zajednice Mokrin, nekada varoši sa preko 10.000 stanovnika, a danas sela sa manje od 5000. Po njemu je rešenje u otvaranju proizvodnih pogona u selima, pre svega poljoprivrednih. "Putovanje do grada zbog posla dodatno produžava radno vreme, a zemlja je resurs od koje može da živi nekoliko hiljada porodica u Kikindi i okolini. Besomučno bogaćenje pojedinaca preko poljoprivrede vodi siromašenju velikog broja ljudi, koji su u bedi prinuđeni da zemlju prodaju i postaju najamnici na toj istoj zemlji ili u fabrikama. Uz to, ekološka situacija trenutno je jako loša. Vodotoci se besomučno zagađuju, vazduh i zemljište takođe, a bogati zagađivači plaćaju minimum ili najčešće ništa državi", objašnjava Dumitrov.

S obzirom na to da još uvek ima nekoliko hiljada žitelja, u Mokrinu se i dalje čuje dosta dečje graje, u školi, zabavištu, fudbalskom terenu i na ulicama, što život čini podnošljivijim, ali iza Mokrina, uz granicu sa Rumunijom, postoji red skoro pustih sela – Vrbica, Crna Bara, Majdan, i na kraju Banatsko Aranđelovo, nekada sa skoro 4000 žitelja, a danas sa oko 800.

"Istina je da mi živimo u svojevrsnom slepom crevu, 130 kilometara od Beograda i 100 kilometara od Novog Sada. Novo otvaranje malograničnih prelaza prema Rumuniji nije donelo ništa u smislu poboljšanja demografske slike, i to je problem kojim bi morali da se pozabave znatno stručniji od mene. Istina je i to da se narečenim problemom decenijama ne bavi ama baš niko, kakva god politička garnitura bila na vlasti. Šteta je što apsolutno svi pripadnici tih lokalnih političkih garnitura nisu zakonski obavezani na porodični ostanak u svom gradu najmanje deset godina nakon odlaska s vlasti", kaže Srđan Srdić.

A da je lokalnim političarima cilj da iskoriste podršku Kikinđana za lakši prelazak u veći grad, govori i činjenica da se od šestoro čelnih ljudi grada od 2000. godine četvoro odselilo iz Kikinde, a poslednji u nizu, naprednjak Pavle Markov, živeo je sa porodicom u Beogradu i dolazio na posao, s vremena na vreme, u rodni grad.

ZBOGOM, KIKINDO

Osim loše privredne situacije, Kikinđane muči i tera na selidbu i loša voda iz gradskog vodovoda, koja je i po hemijskim i po biološkim parametrima neispravna za upotrebu, istovetno kao u Zrenjaninu, ima miris, ukus i boju. Još više opterećuje, barem one u srednjim godinama, što Kikinda iz godine u godinu gubi atribute urbane sredine i sve više postaje sumorna i besperspektivna palanka, u kojoj preovlađuje osrednjost u obrazovanju, kulturi, zdravstvu, sportu...

Osim sve praznijih ulica i kuća, i na društvenim mrežama se jasno vidi koliko je Kikinđana van Kikinde, ako se više i mogu nazvati Kikinđanima, jer je jasno da se više neće vraćati u rodni grad, pa ni u "peti frtalj", kako zovu svoje groblje. To će biti jasno i kad prestanu zabrane okupljanja, pa ponovo krenu proslave godišnjica matura, koje okupe manji deo razreda, jer je većina rasuta po svetu.

A najpopularniji citat na društvenim mrežama među Kikinđanima godinama unazad je onaj pokojnog Save Savanovića, jedne od prvih regionalnih Jutjub zvezda, sa nadimkom Sveti Sava, koji je priču o svojoj epskoj borbi sa "kikindskim licimurima" završio pozdravom: "Zbogom, Kikindo, na... (kraj nije za novine, a može se čuti na Jutjubu). I to govori o stanju duha, a i veri koju većina ima u obećanja da će nakon ovog zlatnog doći još sjajnije i berićetnije doba. ¶

ŽELJKO BODROŽIĆ

Srbija je sledbenik

"Što se tiče Nedića, Ljotića i donekle četnika, njihova rehabilitacija je posledica reorijentacije fokusa kolektivnog sećanja – koja je započela još osamdesetih godina – sa heroizma partizana na stradanje srpskih civila. Tada su partizani predstavljeni kao nekakvi fanatici koji nisu marili za civilne žrtve nemačkih represalija i čija je borba samo pospešivala zločine nacista. Kada se jedanput tako postave stvari, onda kolaboracionizam postaje akt patriotizma, a antifašizam čin nacionalne izdaje. Tako Nedić i Ljotić i Draža postaju pozitivni likovi, a pravi antifašisti – partizani – postaju zločinci"

Sagovornik "Vremena" je Jovan Bajford, profesor socijalne psihologije na Katedri za društvene nauke Otvorenog univerziteta u Velikoj Britaniji. Njegova interesovanja su interdisciplinarna, a ponajviše se bavi područjem na kojem se susreću, sa jedne strane, socijalna psihologija, a sa druge – istorija. U našoj javnosti je poznat po čuvenim roditeljima (Timoti Džon Bajford i Mila Stanojević Bajford), ali pre svega po dragocenim, često citiranim knjigama, kao što su, na primer, *Potiskivanje i poricanje antisemitizma: Sećanje na Vladiku Nikolaja Velimirovića u savremenoj srpskoj pravoslavnoj kulturi* ili *Staro sajmište – mesto sećanja, zaborava i sporenja*. Strastveno izučava Holokaust, antisemitizam, a smatra se i za jednog od vodećih svetskih stručnjaka za teorije zavera.

Prošle godine je na engleskom jeziku objavljena Bajfordova knjiga *Genocid na slici*, koja se bavi ulogom fotografije u interpretaciji i kreiranju sećanja na ustaške zločine u NDH, sa posebnim osvrtom na logor Jasenovac. Uskoro bi ovo kapitalno izdanje koje analizira kako su fotografije zločina plasirane u medijima, naučnim i memoarskim publikacijama, dokumentarnim filmovima, izložbama i tokom perioda socijalističke Jugoslavije, ali i posle njenog raspada, trebalo da doživi i srpsko izdanje.

"Knjiga se bavi, pre svega, političkom dimenzijom vizuelnog sećanja i načinom na koji su fotografije od samog početka interpretirane i korišćene, strateški i selektivno, za promociju različitih političkih interesa", kaže Bajford u jednom intervjuu.

Naš razgovor, logično, počinjemo podsećanjem na događaje od pre desetak dana, kada je država Srbija organizovala svečanu akademiju povodom Dana pobede nad fašizmom, a u čijem su centru bili stihovi pesama koje je koristio Srpski dobrovoljački korpus de fakto fašiste Dimitrija Ljotića.

"VREME": Da li je ovo za vas iznenađenje ili je pak logična posledica činjenice da Srbijom danas vladaju radikali iz devedesetih? Ili, pak, logična posledica višedecenijske revizije prošlosti?

JOVAN BAJFORD: U najnovijoj ikonografiji obeležavanja Dana pobede ne vidim tekovinu radikalske ideologije iz devedesetih. Radi se, pre, o posledici onoga što su radile stranke koje se bile na vlasti posle 2000. godine. Tita i Dražu nije pomirio Vojislav Šešelj, već su to učinili Boris Tadić i Vojislav Koštunica 2004. godine kada je u Skupštini Srbije izglasan Zakon o pravima boraca, po kome se zvanično izjednačavaju pripadnici partizanskog i četničkog pokreta. Revizionistička interpretacija Nedićeve vlade ušla je u školske udžbenike 2002. godine, u vreme kada je o prošlosti odlučivao kadar DSS, koji je u to vreme politički rehabilitovao i Dimitija Ljotića.

Osim toga, u događajima od prošle nedelje perfektno se ogleda stanje kulture sećanja na Drugi svetski rat. U Srbiji odnos prema prošlosti nije posledica nekog dobro osmišljenog, ovako ili onako ideološki obojenog državnog projekta. U pitanju je neka vrsta švedskog stola, na kome ima ponešto za svakoga. Dakle, koja verzija Drugog svetskog rata će prevagnuti u datom trenutku zavisi, pre svega, od konkretnih političkih okolnosti. Setimo se da je 2014. godine čak i pomeren datum oslobođenja Beograda zato što je dolazio Putin, a Dveri i DSS – koji su pre toga naveliko pričali o "crvenoj kugi" i komunističkim zločinima 1944. godine – najedanput su pisali hvalospeve Crvenoj armiji. Kada ne dolazi Putin i kada o prošlosti ne odlučuje ruska ambasada, onda sve zavisi od ličnog ubeđenja i sklonosti nadležnog ministra, njegovog savetnika, državnog sekretara ili nekog nižeg državnog službenika. Setite se, na primer, da je ceo projekat rehabilitacije Draže Mihajlovića pre nekih desetak godina bio delo Slobodana Homena, tada državnog sekretara u Ministarstvu pravde, koji se ovog posla latio iz ličnih i porodičnih razloga.

Često se koristi ta floskula "nacionalno pomirenje". Šta mislite o njoj?

Ta floskula o "nacionalnom pomirenju" dovela je do toga da izgleda da u Srbiji za vreme Drugog svetskog rata zapravo niko nije grešio i svi su se – i partizani, i četnici, i Nedić, i Ljotić – borili za Srbiju na svoj način. Srbija je, u tom smislu, zapravo sledbenik Franje Tuđmana, koji se za ovu vrstu pomirenja zalagao u Hrvatskoj još sredinom devedesetih ugledajući se na generala Franka.

Zašto se, po vašem mišljenju, Srbija sve češće odriče svoje antifašističke prošlosti i za istorijske uzore bira one koji su tokom Drugog svetskog rata bili saradnici nacista?

Srbija se nije odrekla antifašističke prošlosti, već je redefinisala pojam antifašizma, a saradnju sa okupatorom je oslobodila negativnih konotacija i pretvorila je u patriotski akt. Za zemlju koja ponosno ističe da je "jedina u Evropi koja

Franje Tuđmana

Fotografije: Sabina Mihelj

“Ako pogledate kada se i kako u Srbiji govorilo o Jasenovcu u poslednjih petnaestak godina, videćete da se zvanična Srbija seća Jasenovca isključivo kada treba postići neki politički ili diplomatski poen, ili kada treba potenciranjem srpskog stradanja skrenuti pažnju sa zločina koji su Srbi počinili devedesetih”

je imala dva antifašistička pokreta” teško se može tvrditi da se bukvalno odrekla antifašizma. Ovde se, pre svega, radi o trivijalizaciji antifašizma, u smislu da se selektivnom interpretacijom prošlosti i reinterpretacijom ovog pojma, ideja antifašizma – a samim tim i fašizma – oslobađa bilo kakvog značenja. Uzmite, na primer, rehabilitaciju četničkog pokreta. U Srbiji se istorija četničkog pokreta svodi na dva momenta: ravnogorski ustanak (na čemu se zasniva mit o Draži kao prvom antifašističkom gerilcu u Evropi) i poraz četnika (momenat na kom se zasniva mit o četnicima kao žrtvama savezničke izdaje i komunističkog terora). Između ta dva događaja je praznina. Nema četničkih zločina protiv civila, pre svega u istočnoj Bosni, nema kolaboracije, dakle, nema ni jednog spornog momenta.

A kako u svemu tome stoje nedićevci i ljotićevci?

Što se tiče Nedića, Ljotića i donekle četnika, njihova rehabilitacija je posledica reorijentacije fokusa kolektivnog sećanja – koja je započela još osamdesetih godina – sa heroizma partizana na stradanje srpskih civila. Tada su partizani predstavljeni kao nekakvi fanatici koji nisu marili za civilne žrtve nemačkih represalija i čija je borba samo pospešivala zločine nacista. Kada se jedanput tako postave stvari, onda kolaboracionizam postaje akt patriotizma, a antifašizam čin nacionalne izdaje. Tako Nedić i Ljotić i Draža postaju pozitivni likovi, a pravi antifašisti – partizani – postaju zločinci. Ali, najvažnije je to što je Drugi svetski rat u Srbiji danas zapravo prazan simbolički prostor kojem se pripisuju različita značenja u skladu sa sopstvenim nahođenjem, prioritetima i praktičnim interesima, i u zavisnosti od političkog trenutka.

U Srbiji je nedavno na čelo “Muzeja žrtava genocida” postavljen istoričar Dejan Ristić, koji je, baš u kontekstu spomenute svečane akademije, pogrešno informisao javnost kako je autor ljotićevskih koračnica čuveni pesnik Momčilo Nastasijević. Ovaj muzej je inače predviđen prošle

»

■ “Floskula o ‘nacionalnom pomirenju’ dovela je do toga da izgleda da u Srbiji za vreme Drugog svetskog rata zapravo niko nije grešio i svi su se – i partizani, i četnici, i Nedić, i Ljotić – borili za Srbiju na svoj način. Srbija je, u tom smislu, zapravo sledbenik Franje Tuđmana, koji se za ovu vrstu pomirenja zalagao u Hrvatskoj još sredinom devedesetih ugledajući se na generala Franka”

godine usvojenom Kulturnom strategijom države Srbije i on će pre svega biti posvećen “genocidu nad srpskim narodom”. U Strategiji se navodi da je “iskustvo genocida tokom 20. veka bitno odredilo istoriju srpskog naroda i neizbežna je odrednica istorijske samosvesti naše savremenosti i budućnosti”. Kako vi gledate na ovaj razvoj događaja?

Muzej žrtava genocida postoji još od 1992. godine kada je osnovan kao “srpski Jad Vašem”, odnosno muzej posvećen stradanju Srba u NDH. On, međutim, nikada nije dobio izložbeni prostor i već trideset godina opstaje pre svega kao istraživačka institucija. Još kada je osnovan, namera je bila da Muzej bude lociran na Starom sajmištu, na mestu nekadašnjeg nacističkog logora. Dakle, Sajmište, najvažnije mesto Holokausta u Beogradu, trebalo je još tada da bude lišeno svoje jedinstvene istorije i pretvoreno u mesto sećanja pre svega na stradanje Srba u NDH. Sva je prilika da će, u okviru nove Kulturne strategije, Muzej žrtava genocida biti na neki način inkorporiran u Memorijalni centar Staro sajmište. Dakle, za poslednjih 30 godina Srbija se nije pomakla ni milimetar u svom odnosu prema žrtvama iz Drugog svetskog rata, prema Holokaustu ili prema žrtvama genocida u NDH. Paradoks u celoj ovoj stvari jeste što Kulturna strategija predviđa da će uloga Muzeja žrtava genocida i Memorijala Staro sajmište biti da se uhvate u koštac sa “aktuelnim izazovima relativizacije ili revizije istorijskih činjenica”. Teško da će tako nešto biti izvodljivo s obzirom da su obe institucije produkt relativizacije i revizije istorijskih činjenica.

A kako generalno gledate na sistematski proces autoviktimizacije u Srbiji? Srbi su jedino i samo žrtve, saopštava nam vladajuća politička i kulturna elita.

Što se tiče “autoviktimizacije”, mislim da ona sama po sebi nije problem. Srbi u NDH su bili žrtve zločina genocida nezapamćenih razmera. Procenjuje se da je u NDH stradalo oko 330.000 Srba. Srbi iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine spadaju među narode koji su za vreme Drugog svetskog rata procentualno najviše stradali u Evropi i čine čak dve trećine ukupnog broja civilnih žrtava u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Dakle, kada je reč o Drugom svetskom ratu, Srbima niko ne sme i ne može uskratiti status žrtve genocida. Ono o čemu možemo i moramo diskutovati jeste politička instrumentalizacija stradanja i činjenica da su u zvaničnom sećanju žrtve ustaškog genocida danas samo politički instrument. Na primer, nije slučajno to što državna Kuturna strategija u prvi plan stavlja borbu protiv “relativizacije i revizije činjenica”. Revizionizam na koji se aludira je revizionizam u Hrvatskoj. Čitava svrha sećanja na prošlost nije potreba da se iskaže pijetet prema žrtvama, već prepucavanje sa susedima. Ako pogledate kada se i kako u Srbiji govorilo o Jasenovcu u poslednjih petnaestak godina, videćete da se zvanična Srbija seća Jasenovca isključivo kada treba postići neki politički ili diplomatski poen, ili kada treba potenciranjem srpskog stradanja skrenuti pažnju sa zločina koji su Srbi počinili devedesetih. Ili kako je Vasilije Krestić objasnio u vreme održavanja izložbe o Jasenovcu u UN 2018. godine, stradanje treba iskoristiti za “promociju spoljno-političkih interesa”. To je bila svrha i filma *Dara iz Jasenovca*.

Spomenuli se film *Dara iz Jasenovca*, koji je pre nekoliko meseci izazvao burne reakcije u našem regionu. On će, po svemu sudeći, uskoro biti uvršten u obrazovni sistem kao obavezno štivo. Uopšte, država poslednjih godina podržava brojne velike kulturne projekte koji počivaju na pomenutoj autoviktimizaciji, na tematizaciji “stradalništva” srpskog naroda...

Ne sumnjam da će film *Dara iz Jasenovca* biti prikazivan u školama. Sudeći po tome kako je film predstavljen u državnim medijima, u tom filmu je sve rečeno o Jasenovcu, i prema tome, nema potrebe bilo šta drugo pročitati ili naučiti o tom logoru. To je, pre svega, zato što se film sastoji od kolaža različitih motiva i slika koji su ljudima u Srbiji vrlo poznati. Prema tome, on samo utvrđuje gradivo, pre svega o ustašama i njihovoj patologiji i sadizmu. Film svakako ne osvetljava istorijske činjenice i zapravo nema nikakvu poruku, osim da su Srbi, oličeni u liku nevinog deteta, žrtva. To je ta poruka iz Kulturne strategije da je genocid “odrednica istorijske samosvesti naše savremenosti i budućnosti”. To sve, naravno, nije samo po sebi sporno, ali istorija i istorijsko iskustvo se ne mogu tako pojednostavljivati i svoditi na nekakav kliše.

Dodatni problem sa filmom jeste to što je on produkt dugogodišnjeg uverenja da je sukob Srbije sa međunarodnom zajednicom devedesetih bio posledica lošeg marketinga i da bi svet imao mnogo više razumevanja za srpski nacionalistički projekat da su Srbi znali da isko-

riste svoju istoriju stradanja. Još 1991. godine postojala je namera da se snimi dokumentarni film o Jasenovcu i da država plati njegovo prikazivanje u Americi. Verovalo se da će se, čim vidi stravične slike ustaških zločina, javnost na Zapadu odmah staviti na stranu Srba. To naivno uverenje u moć vizuelnog materijala da kod ciljne publike izazove reakciju šoka, besa i odvratnosti i mobiliše je za nešto ili nekoga, odnosno protiv nečega ili nekoga – opstaje do današnjeg dana. To uverenje delili su i Boris Tadić i Milorad Dodik kada su 2009. želeli da Spilberg snimi "srpsku Šindlerovu listu" o Jasenovcu. Dodik je tada otvoreno rekao da u vreme kada "mnogi navijaju da se tragedija u Srebrenici, gde je stradalo nekoliko hiljada muslimana, pretvori u dan žalosti za cijelu Evropu", Srbi treba da naprave film o sopstvenom stradanju, da svet vidi kako izgledaju žrtve genocida na Balkanu. Dakle, stradanje je trebalo instrumentalizovati za skretanje pažnje sa događaja iz bliže prošlosti.

Kao neko ko dugo godina istražuje antisemitizam, kako gledate na, ovde tako česta, poređenja, takoreći poistovećivanja stradanja srpskog i jevrejskog naroda kroz istoriju, a posebice tokom Drugog svetskog rata?

Ovo je posledica svojevrsne apropriacije i instrumentalizacije Holokausta. Sa jedne strane, nesporna je činjenica da su Srbi bili žrtve genocida u NDH, baš kao i Jevreji. Ali, postoje značajne razlike između sudbine Srba i Jevreja u odnosu na nameru, sistematičnost i opseg nasilja. Ove razlike se u Srbiji rutinski zanemaruju i time se prenebregava specifičnost Holokausta kao istorijskog događaja bez presedana. Umesto toga, srpsko stradanje se potencira kroz poređenje sudbine Srba i Jevreja. Osim toga, u Srbiji postoji tendencija da se Srbi smatraju većitom žrtvom genocida i da se sva stradanja Srba stavljaju u tu kategoriju. Na primer, novi Zakon o Memorijalnom centru "Staro sajmište" tvrdi da su "nacistička Nemačka i njeni saveznici i pomagači" izvršili genocid nad Srbima u okupiranoj Srbiji. Naravno, tokom okupacije, a naročito u jesen 1941. godine, u Srbiji je nemački okupator počinio brojne zločine protiv srpskog naroda, uglavnom u okviru mera odmazde (*Geiselmordpolitik*). Međutim, ovi zločini – koji se svakako mogu podvesti pod kategoriju ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti – nisu imali karakter genocida pošto nije postojala namera potpunog ili delimičnog uništenja jedne nacionalne, etničke, rasne ili verske grupe. Međutim, tvrdnja da su Srbi i u okupiranoj Srbiji bili žrtve genocida skreće pažnju sa jedinstvene sudbine Jevreja, koji su zapravo jedini bili žrtve genocida na tom prostoru.

Osim toga, u nekim ranijim verzijama nacrta zakona o memorijalu na Sajmištu takođe su isticani zločini koje su "albanski kolaboracionisti" počinili nad srpskim narodom na Kosovu za vreme okupacije i oni su bili okarakterisani kao genocid. Prema tome, Srbi su predstavljeni kao večita žrtva genocida. Svrha ovakvog pojednostavljenog posmatranja prošlosti je da se za Srbe obezbedi večiti status žrtve i tako prikupi moralni kapital koji taj status donosi. Ali, njegova posledica je prenebregavanje Holokausta jer u narativu koji potencira srpsko stradanje, Jevreji mogu igrati samo sporednu ulogu sapatnika Srba. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Raiffeisen banka

VIRTUS nagrada za saradnju sa neprofitnim sektorom

Raiffeisen banka dobitnik je priznanja za filantropiju za dugoročno partnerstvo sa Jugoslovenskim dramskim pozorištem

Na ceremoniji uručenja godišnjih VIRTUS nagrada za filantropiju u organizaciji Trag fondacije, Raiffeisen banci je dodeljena *Nagrada za dugoročno partnerstvo između poslovnog i neprofitnog sektora*, i to za dugogodišnje partnerstvo sa Jugoslovenskim dramskim pozorištem.

VIRTUS nagrada za filantropiju je ustanovljena 2007. godine s ciljem da se prepoznaju i podrže predstavnici poslovnog sektora i građani, koji svojim filantropskim aktivnostima strateški i dugoročno doprinose razvoju zajednica u kojima žive i posluju.

Partnerstvo Raiffeisen banke i JDP-a, koje traje punih 16 godina, odličan je primer dugoročne uspešne saradnje poslovnog i neprofitnog sektora, kao i obostrane dobrobiti koja iz nje može da proistekne za zajednicu uz, naravno, najveću korist za građane ljubitelje vrhunske pozorišne umetnosti.

U godini u kojoj Raiffeisen banka slavi 20 godina poslovanja u Srbiji, ponosna je na brojne filantropske projekte koje je realizovala u ovom periodu. Težnja je uvek bila da se zajednici "vrati" deo poslovnog uspeha kroz ulaganja u prave vrednosti (sport, kulturu, obrazovanje), kao i kroz podršku najugroženijima.

"U brojnim partnerstvima, dugogodišnja saradnja sa JDP-om se posebno ističe. Ona je ne samo najduža, već i na najbolji način odslikava nastojanje banke da svoje ime veže uz prave vrednosti i da podrži najkvalitetniji sadržaj", izjavio je ovim povodom Zoran Petrović, predsednik Izvršnog odbora Raiffeisen banke. "Ponosni smo na saradnju sa našim prijateljima iz JDP-a, koji iz godine u godinu pružaju najkvalitetniji pozorišni sadržaj ne samo u granicama naše zemlje, već i šire. Nagrada poput ove ima specifičnu težinu jer se ne dodeljuje za merljive poslovne rezultate, već za ono što nema materijalnu vrednost a doprinosi osnaživanju društva i očuvanju njegovog duhovnog zdravlja, preko potrebnog posebno u izazovnim vremenima poput ovog."

Politička instrumentalizacija kulture

Kako ćemo živeti zajedno

Republika Srbija će Bijenalu arhitekture u Veneciji ponuditi projekat mladih arhitekata o gradu Boru, ali sa cenzurisanim Katalogom

Sutra, u petak 21. maja, biće otvorena izložba u Paviljonu Republike Srbije u Veneciji u okviru 17. Bijenala arhitekture i ponudiće odgovor na pitanje "Kako ćemo živeti zajedno", koje ove godine postavlja ova međunarodna manifestacija. Izložba je deo projekta *Osmi kilometar* autorskog tima Moderni u Beogradu koji čine Iva Bekić, Irena Gajić, Dalia Dukanac, Stefan Đorđević, Snežana Zlatković, Mirjana Ješić, Hristina Stojanović i Petar Cigić.

Osmi kilometar je priča o budućnosti grada Bora koji zbog rudnika živi lišen drugih sadržaja, i čiji stanovnici, kako objašnjavaju Moderni u Beogradu, u svakodnevnom govoru iskazuju pojedinačna mesta grada kroz meru njihove udaljenosti od rudarskog površinskog kopa Bor, koji računaju kao "nulti kilometar". Bor ima sedam gradskih nivoa – "kilometara". Izložba i istraživanje Modernih razmatra budućnost odnosa život–rad u Boru kroz temu "osmog kilometra", kvalitativno novog sloja grada, sugerišući pravce njegovog razvoja u relativnoj autonomiji od rudnika. Žiri i Stručni savet, koji su od 39 radova na konkursu izabrali *Osmi kilometar*, prepoznali su u ovom projektu brojne teme (teren, rad i industrija, život zajednice, ekologija, depopulacija i promena strukture stanovništva), i istakli da su autori uspešno problematizovali i odgovorili na temu Bijenala, kako će se živeti zajedno i kako će se disati zajedno u okviru rudarskog kopa, grada, prirode i stanovništva.

Međutim, nepredviđeno, odgovor na pitanje kako ćemo živeti zajedno nagovestile su, ljubazno rečeno, neprilike zbog Kataloga izložbe kojeg u Veneciji do daljnjega neće biti, iako projekat *Osmi kilometar* podrazumeva i izložbu i Katalog. Zasad, ne čini se da je odgovor obećavajući.

PRIHVAĆEN USLOV

Naime, početkom maja, neposredno pred štampanje Kataloga, Ljiljana Miletić Abramović, koja je od petka direktorka u ostavci Muzeja primenjene umetnosti, proglasila je pojedine delove autorskog teksta dr Deane Jovanović, stručnog spoljnog saradnika na projektu, spornim i zaustavila štampanje. Muzej primenjene umetnosti je organizator nastupa Republike Srbije na 17. Međunarodnoj izložbi arhitekture u Veneciji, a direktorka u ostavci je predsednica Stručnog saveta. Antropološkinja Deana Jovanović je odbila da izbaci delove zbog kojih je Ljiljana Miletić Abramović zaustavila štampanje Kataloga, smatrajući da je Katalog, pa samim tim i njen tekst, prošao prove-ru tri stručne recenzije, Savet i komesara izložbe. Uvažila je jedinu upućenu joj primedbu – da iz teksta izbaci ime Aleksandra Vučića, što je i učinila. Nekoliko dana nakon ovog događaja, komesar izložbe arhitekta Slobodan Jović, a u dogovoru sa Modernima u Beogradu, ponudio je Deani Jovanović da u Katalogu objavi drugi, već objavljen stručni rad, u zamenu za postojeći. Deana Jovanović je takvu ponudu odbila. Zbog mogućnosti da će Savet povući već prihvaćeni tekst Deane Jovanović, Jelica Jovanović, Dragan Stojmenović i još jedan autor, koji je želeo da ostane anoniman, najavili su povlačenje svojih tekstova iz Kataloga.

Kako bi priča bila jasnija, počnimo od januara prošle godine kada su Moderni u Beogradu pozvali Deanu Jovanović da se pridruži saradnicima njihovog projekta, autorima tekstova za Katalog. Dr Deana Jovanović je docentkinja i predavačica na Univerzitetu u Utrehtu na Katedri za kulturnu antropologiju, bavi se političkom antropologijom, a dugogodišnji etnografski rad na terenu vezuje za Bor. Objasnili su joj da *Osmi kilometar* podrazumeva grupno arhitektonsko istraživanje mogu-

PROJEKTOVANA BUDUĆNOST BORA: Pripreme pred otvaranje izložbe
Foto: Tim Moderni u Beogradu

ćih budućnosti grada Bora kroz različite prostorne scenarije, ali kroz koje treba da uspostave jasnu relaciju sa aktuelnim ekonomskim, kulturnim i ekološkim stanjem u gradu i svakodnevnim životom stanovnika u Boru. Pre nego što je prihvatila saradnju, Deana Jovanović je naglasila da želi zagarantovanu slobodu, jer "s obzirom na političku, ekonomsku i socijalnu situaciju u kojoj se trenutno nalazi Srbija, a Bor oslikava celu tu situaciju, ovakve stvari koje sam navela morale bi da budu jasne pre početka saradnje. Moj jedini uslov bio je da nema cenzure i da imam potpunu autorsku slobodu. Takođe, objasnila sam da kao neko ko jako dobro razume Bor antropološki, profesionalno, znam da je taj grad decenijama unazad bio politički poligon da prikaže stvari onakve kakve nisu, da je bio poligon za ulickani politički marketing. Obavestila sam autore da je nemoguće govoriti o Boru, njegovom kontekstu i zagađenju a da se ne dodirne politika. Naglasila sam da ne može da se napravi relevantna studija o ovom gradu ukoliko se ne prikaže realistično sa svim svojim svetlim i tamnim temama. Autorima se jako sve ovo dopalo i rekli su da je to upravo ono što žele da inkorporiraju u Katalog. Rekla sam im da ne želim da trošim vreme na nešto što će posle biti cenzurisano pa odbačeno, u šta su me razuverili."

BEZ EKOLOGIJE: Kop borskog rudnika
Foto: Marija Janković

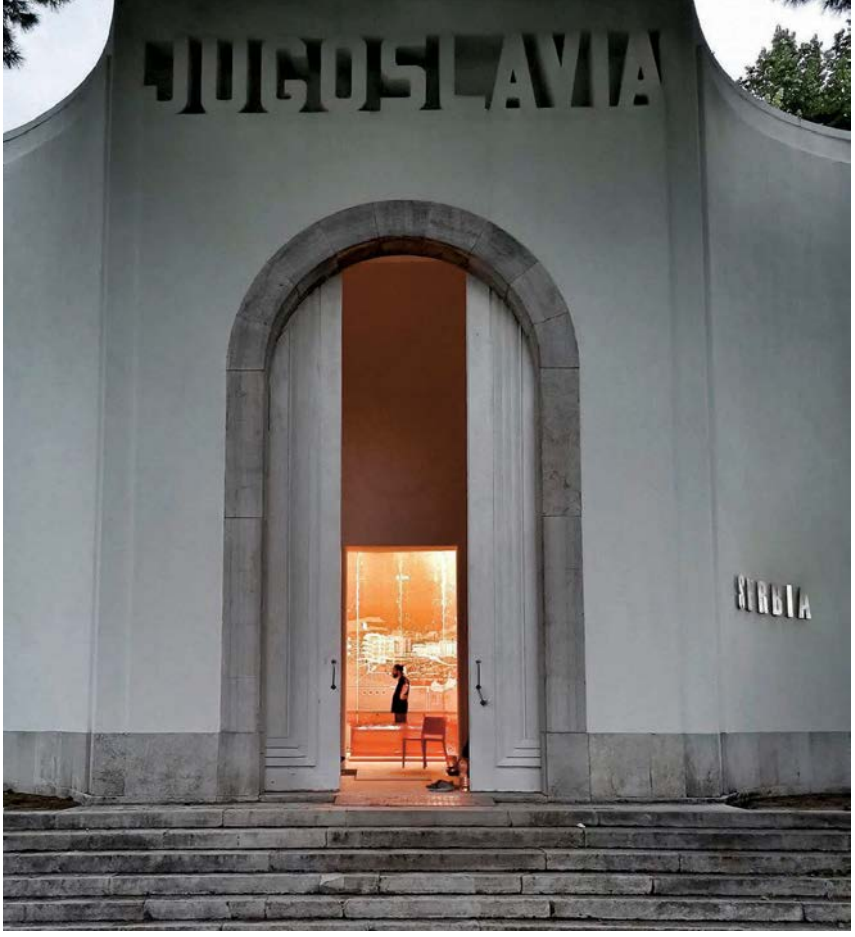
Označeno žutim

U tekstu dr Deane Jovanović *Antropološke beleške: nada za čistim vazduhom i stecišta ekoloških neuspeha* markirano je žutim pet pasusa. To su delovi teksta koji ukazuju da se obećanja o "boljoj budućnosti Borana i ogromne investicije u njihov grad koriste kao paravan za kratkoročno bogaćenje elite i uvećavanje partijske moći", kao i da "ekološke katastrofe nisu samo žarišta intervencija i sanacija, već unosne prilike za brzinsko bogaćenje, partijske dogovore, sticanje političkih glasova, ličnu dobit i čak privatizaciju".

Citiraćemo zaključak teksta, koji je markiran u celosti, a tiče se retorike dostizanja tzv. EU standarda koja je još "jedna predstava zarad čisto ekonomskih dogovora. Zapravo, zajmovi za obnovu stare topionice i izgradnju nove fabrike sumporne kiseline poslužili su kao dobra investicija radi postizanja boljeg dogovora s novim kupcem. Ekološka ulaganja su tako poslužila srpskoj vladi da se konačno 'reši' ekološkog (i finansijskog) tereta koristeći retoriku EU standarda, istovremeno usmeravajući budućnost Bora i Srbije u drugom pravcu. Ekološki projekat koji je zvanično trebalo da ublaži zdravstvene rizike zapravo je postao puka roba planirana da bude prodata na svetskom tržištu. Osim činjenice da ovaj ekološki projekat nije u sebi sadržao holistički pristup ekologiji, u ovom slučaju takođe vidimo i kako je neispravna i veoma skupa ekološka roba poslužila da privuče kineski državni kapital. Prikladno smeštena na periferiji EU, danas je ova kineska kompanija konačno stekla poziciju na mapi eksploatacije mineralnih bogatstava Evrope, i to preko Bora, bez mogućnosti da ih lokalni državni mehanizmi kontrolišu. Mesto 'svetle ekološke budućnosti' se otud pretvorilo u lokalno mesto ekološkog neuspeha i ujedno uspeha globalnog kapitalizma. Dok su Borani ostavljeni da se i dalje bore i da pokušavaju da razumeju svoje nevolje sa zagađenjem, neispunjena obećanja o čistom vazduhu ostaju mesto trijumfa kineskog državnog kapitala i lokalne partijske politike, dok će potencijalna dobit koju kompanija bude ostvarila biti redistribuirana negde drugde u predstojećoj budućnosti, bez obzira na cenu po zdravlje."

NAKNADNE SUGESTIJE

Poslednjih dana aprila, Stručni savet i komesar izložbe poslali su Modernima u Beogradu komentare na finalnu verziju Kataloga. Sugerisali su im da izbace tekst Deane Jovanović, što su oni odbili. Sledio je drugi mejl sa obeleženim delovima teksta za koje Ljiljana Miletić Abramović u ime Saveta i komesar traže korekciju i prilagođavanje temi i formi Kataloga izložbe. Autori su o svemu obavestili Deanu Jovanović i javili joj da ostaju pri stavu da prihvataju njen tekst po cenu da kataloga uopšte ne bude. »

RAZGLEDNICA IZ VENECIJE:
Naš Paviljon na Bijenalu
Foto: Tim Moderni u Beogradu

"U pitanju je klasična cenzura, jer su sporni paragrafi zapravo šira kritička politička analiza zagađenja u Boru i propasti topionice, i ukazuje na političke tokove i neispunjena obećanja i privatizaciju. Do danas mi se niko, ni Ljiljana Miletić Abramović ni komesar izložbe ni Stručni savet, nije lično obratio i obrazložio zamerke", kaže za "Vreme" Deana Jovanović.

Ljiljana Miletić Abramović za "Vreme" kaže da "nema ni traga od cenzure. Tekst je napisan lošim stilom, i nema naučnu aparaturu", ali ga je ona ipak poslala Ministarstvu kulture i informisanja na superviziju. Kaže i da Katalog jeste prijavljen kao deo *Osmog kilometra*, "ali nije uslov za učešće Republike Srbije na Bijenalu", kao i da su Deani Jovanović, upravo zbog njenog kredibiliteta kao naučnice, predložili da se objavi jedan njen drugi tekst. Deana Jovanović, međutim, objašnjava da taj predloženi članak, *Prosperous Pollutants: Bargaining with Risks and Forging Hopes in an Industrial Town in Eastern Serbia*, ne može da bude deo Kataloga, zato što je već objavljen u eminentnom časopisu "Ethnos", i da ona nema nikakvog interesa da ga republikuje, a s obzirom da je stručan, smatra da mu nije mesto u Katalogu. "Pomenuti rad pokazuje deo svakodnevice Bora od 2012. do 2013. godine koja se do danas umnogome promenila: privatizacija RTB-a, povećan obim proizvodnje bakra, manjkavost rekonstruisane topionice, a trenutno zagađenje Bora je sve gore i gore. Iz ovih razloga, samo moj cenzurisani i izbačeni rad može istinito da objasni današnji kontekst Bora i ekologije."

Slobodan Jović, komesar izložbe, podseća za "Vreme" da je potvrda o datumu održavanja Bijenala stigla tek u februaru, "*što je dovelo do kašnjenja u pregledu materijala i do manjka kvalitetne komunikacije između aktera ovog projekta*", *i kaže da "osim preciznog stava Saveta, na šta imaju pravo kao nosioci kustoske uloge u projektu, ovaj tekst u svom integralnom obliku nije stilski i u tonu adekvatan katalogu izložbe za Bijenale arhitekture u Veneciji, nema nikakvih drugih negativnih namera prema autorki ovog teksta njenom integritetu kao autora i priznatog člana akademske zajednice, niti pokušaja prikrivanja teme kojom se autorka bavi. Naprotiv, moram da podsetim da je ovaj rad izabran na konkursu od strane ovog istog Saveta upravo zato što je smatrano da je važno baviti se Borom i svim problemima grada i ljudi koji u njemu žive, i da bez te činjenice mi danas ne bismo ni bili u situaciji da imamo izložbu sa ovom temom." Pa ipak, ocenjuje Jović, "radi se o međunarodnoj arhitektonskoj i umetničkoj izložbi na kojoj se predstavljamo kao Republika Srbija i koja podrazumeva određeni nivo odgovornosti u međunarodnom kontekstu."*

GDE JE KRITIKA

Ukoliko stil pisanja nije dobar, pita Deana Jovanović, "zašto niko nije kontaktirao sa mnom da promenim nekakve stilske figure? Ili da promenim glagole iz pasiva u aktiv, upravni govor u neupravni, ili dodam više epiteta? Ili se jednostavno komesaru, Savetu i Ljiljani Miletić Abramović ne dopada istina iza spornih paragrafa koje su označili žutim?" Zaključuje da zbog "naređenja Modernima da se moj tekst izbaci u potpunosti, nije u pitanju stil pisanja, već sam sadržaj".

Moderni u Beogradu, iako su se pismeno odazvali molbi "Vremena" da komentarišu događaj povodom Kataloga, ne žele da budu citirani. Inače, saopštavaju da u kontekstu najnovije vesti da je žiriranje nacionalnih paviljona na Bijenalu pomereno za kraj avgusta, imaju dovoljno vremena da stavove brojnih učesnika u ovom projektu usaglase u cilju najbolje moguće, kritičke prezentacije teme izložbe – grada Bora i njegove budućnosti. Smatraju da je ovaj rad na sadržaju Kataloga u duhu ovogodišnje teme-pitanja Bijenala "Kako ćemo živeti zajedno?".

Deana Jovanović smatra da je nejasno na koji način se Bor kritički prikazuje ovim projektom, ako tekst osobe koja ima decenijsko profesionalno iskustvo vezanog za grad Bor i svakodnevni život u njemu, u poređenju sa autorima ove izložbe, nije podoban. "Cenzurom mog članka upravo se ekološko-društveno-politički aspekt gubi iz projekta, dok se izbacivanjem članka iz Kataloga istovremeno nipodaštavaju poteškoće Borana pod dimom i njihove čežnje za čistim vazduhom. Borani koji udišu taj vazduh ne dišu isti vazduh kao i komesar, Stručni savet i Ljiljana Miletić Abramović. Živeti zajedno, što je tema ovog Bijenala, jeste i političko pitanje."

Nema sumnje da će sutra, na otvaranju, izložba projekta *Osmi kilometar* Modernih u Beogradu potisnuti prisustvo cenzure i politike iz Paviljona Republike Srbije u Veneciji. Ali, kako da se to postigne i u Boru? ¶

SONJA ĆIRIĆ

PRODATA ZEMLJA: **Kuća u Jadru** Fotografije: Marija Janković

Šansa za razvoj ili katastrofa u najavi

Da li je uopšte realno da institucije čuju glas zbunjenih građana, da zaustave strah, da postupe na osnovu principa javnog interesa? Može li se očekivati da Rio Tinto ili Jadar Litijum ne isisaju podzemno bogatstvo i ostave pustoš kada se za 50 godina završi radni vek rudnika? U projektu sanacije nakon prestanka rada rudnika nema odgovora, jer takav projekat za sada nije urađen

"Ako se ostvari projekat, selo više neće postojati", tvrdi Zlatko Kokanović, 46-godišnji veterinar i poljoprivrednik iz Gornje Nedeljice, 12 kilometara udaljene od Loznice. Okupljeni u konaku preko tri veka stare Crkve Svetog Georgija, na brdašcu sa kog se širi pogled na celu dolinu Jadra, petnaestak meštana i članova udruženja "Ne damo Jadar" dogovaraju dalje korake. Odlučni su u nameri da spreče realizaciju planova korporacije Rio Tinto, koja bi 200 metara odatle trebalo da izgradi procesno postrojenje. Njen ogranak Rio Sava Exploration trebalo bi sledeće godine da počne izgradnju rudnika 600 metara ispod zemlje, i industrijskog postrojenja za metalurško-tehnološku preradu koncentrata minerala jadarita.

Ova ruda, po izgledu slična kriptonitu iz filma *Supermen*, dobila je ime po reci Jadar, a Rio Tinto tvrdi da ju je prvi otkrio 2004. godine. Od tada englesko-australijska kompanija sprovodi geološka istraživanja, i procenjuje da se u ležištu Jadra nalazi blizu 10 odsto istraženih resursa litijuma u svetu, jedne od glavnih korisnih komponenti jadarita, pored bora. Litijum se, inače, koristi u širokoj lepezi proizvoda, od kojih su najznačajniji akumulatori za hibridne i električne automobile, a borati su sastavni deo proizvodnje staklene vune, stakla, keramike, đubriva, deterdženata...

ONI KOJI NEĆE DA ODU

Kako se bliži momenat kada bi trebalo da odjeknu prve eksplozije i time započne iskopavanje rudnika, na terenu meštani pružaju sve jači otpor, uz podršku dela javnosti i ekoloških organizacija širom Srbije, kao i pojedinih naučnih krugova. Pogotovo što se ispostavlja da se istraživanja najavljuju širom zemlje – u okolini Požege i na planini Cer, u blizini Vranja i Rekovca. Istovremeno, vrh države tvrdi da je u pitanju "istorijska šansa" za zemlju, da će projekat privući veliki deo građevinske i procesne industrije i uverava, kao i Rio Tinto, da će se poštovati sve mere zaštite životne sredine.

"I posle brojnih sastanaka u Vladi i sa Rio Tintom, mi nemamo odgovor na pitanje šta će biti sa nama koji želimo da nastavimo da živimo ovde, a 293 km², 22 sela i 19000 stanovnika su potencijalno pod uticajem rudnika. Ovo je ratarsko-povrtarski kraj, vezan sa stočarstvom, mi se hranimo zahvaljujući ovoj plodnoj zemlji koja je u potpunosti obrađena, deca nam se rađaju, škole ne zvrje prazne kao po drugim delovima zemlje. Ako podignu slanu vodu iz doline, promeniće strukturu cele biosfere, neće biti ni faune ni flore", tvrdi Miladin Đurđević, 64-godišnji energetičar nekad zaposlen »

OVDE ĆE SE KOPATI: Prostorni plan kompleksa; bušotina i posledice

u Viskozi, dok, besan, pokazuje na mapi Prostorni plan Loznice usvojen na Vladi 2020. godine.

Miladin, Zlatko i mnogi drugi odbijaju da prodaju svoju zemlju moćnom Rio Tintu, čiji su prihodi, po procenama, dva do tri puta veći od budžeta Republike Srbije. Ali pritisak je jasan. Od 600 hektara koji su potrebni kompaniji u prvoj fazi, do sada je kupljeno 148 hektara. Oko tih kuća su crveno-bele trake, a ispred kuća piše, na crvenoj pozadini: "Privatan posed, pristup zabranjen neovlašćenim osobama". "Svuda oko mene su prodali", žali se Jovan Tomić iz Donje Nedeljice, sa suzama u očima. Vratio se iz Nemačke 1992. godine i uložio ušteđevinu u atelje za pravljenje vrata i prozora, smešten u garaži. "Blizu treba da bude otkop, pa sve čine da brat i ja popustimo. Presreću, telefoniraju, auto prođe ispred kuće pa se vrati, i tako po ceo dan... Baš je teško izdržati a ne razboleti se", kaže Jovan, vidno na ivici snage.

ŠIRENJE OTPORA

"Ne rudnik, da život", poručuju plakati postavljeni duž puta između Loznice i sela Gornje i Donje Nedeljice i Brezijaka. Uz pomoć dijaspore, odštampala ih je Inicijativa "Zaštitimo Jadar i Rađevinu". "Način na koji se dobijaju litijumske baterije koje treba da skladište energiju je poguban za sav živ svet. Preko 140 zaštićenih i izuzetno važnih vrsta biljaka i životinja su u opasnosti. Nećemo dozvoliti takvu pljačku prirode. Projekat nije od nacionalnog značaja jer nije u javnom interesu, već bi doneo materijalnu dobrobit na određeno vreme, i to samo uskoj grupi građana i pre svega kompaniji Rio Tinto", smatra Marija Alimpić, pokretač Inicijative, 36-godišnja profesorka francuskog jezika. Poreklom je iz Rađevine, gde joj je otac poljoprivrednik, a živi u Loznici. Otkako se angažovala protiv Rio Tinta, izgubila je časove, pa radi u četiri različite škole kako bi popunila fond.

"Predviđeno je da se upotrebi 110 tona eksploziva mesečno, da se koriste beskonačne količine vode, 20.000 m^3 dnevno, da se upotrebi 300.000 tona sumporne kiseline godišnje, 25.000 m^3 otpadnih voda dnevno treba da završe u Jadru ili cevima u Drini, da ne govorimo o deponijama jalovine koje Jadar rizikuje da poplavi. Posledice su nesagledivih razmera, što objašnjava zašto su, na primer, Portugalija i Španija odustale od litijuma i fokusiraju se na natrijum jonske baterije, po karakteristikama i ekološki bolje", tvrdi Zvezdan Kalmar, jedan od članova Inicijative i osnivač Koalicije za održivo rudarstvo u Srbiji (KORS), dok upire prstom na jednu od 528 bušotina već urađenih prilikom istraživanja, i mrtvu zemlju oko rupe jer se izlila slana podzemna voda.

Ukazujući na kršenje brojnih zagarantovanih prava građana, kao što je pravo na vodu, zakona države Srbije kao i međunarodnih konvencija, inicijativa "Zaštitimo Jadar i Rađevinu" se zbližila sa londonskom nevladinom organizacijom "Earth Thrive", koja se bori za prava prirode, i takođe postala deo mreže "London mining network", koja se na globalnom planu bori protiv Rio Tinta i štete koju, po njihovom stavu, uzrokuje životnoj sredini, kao i društvu širom planete. Tako je Inicijativa imala priliku da aprila ove godine predoči skupštini akcionara Rio Tinta da kompanija nije podelila sa javnošću sve podatke, kao što su oni vezani za definitivni i krajnji oblik postrojenja i mesto odlagališta do kraja životnog veka, pre nego što je usvojen Prostorni plan Loznice, kao i niz rizika za očuvanje kulturnog i prirodnog bogatstva doline Jadra, Cera, Tršića, Tronoše (manastir iz 13. veka) i Rađevine.

Stavove meštana lozničkog kraja lokalna vlast ignoriše. "Niko iz lokalne samouprave se nije udostojio da dođe", podvlači Miladin, posebno nije gradonačelnik Vidoje Petrović, sada član SNS-a, na vlasti od 2004. godine. Zato pobunjene meštane podržavaju svi aktivisti za zaštitu životne sredine u Srbiji, okupljeni u Beogradu 10. aprila ove godine pod sloganom "Ekološki ustanak", kao i brojni naučnici.

NAUKA I VLAST

"Projekat Rio Sava korporacije dovešće do značajne degradacije prostora", upozorio je dekan Šumarskog fakulteta, profesor Ratko Ristić, na skupu Srpske akademije nauka 6. maja ove godine pod naslovom "Projekat Jadar – šta je poznato?". Po njegovoj proceni, 203 hektara šume i 316 hektara poljoprivrednog zemljišta bi potpuno promenilo namenu, a život 8325 domaćinstava bi se preokrenuo. "Jedna deponija otpada od 165 hektara je predviđena na slivu reke Stavice, gde treba da se ukloni kvalitetna hrastova i bukova šuma, i još jedna od 145 hektara kod Brezijaka i Nedeljica visine 40 do 60 metara, a kraj je već pretrpeo brojna zagađenja", ističe profesor Ristić. On podseća da je lozrički kraj već pretrpeo nemilosrdna zagađenja zbog Viskoze, čije su ruine pune kancerogenih i toksičnih materija, Stolice i Zajače i njihovih deponija antimonskog mulja i otpada olovne rude. Takođe, akademik Bogdan Šolaja je izračunao da će rudnik za 40 godina deponovati 47.000 tona arsena. Imre Krimanić, vanredni profesor na Biološkom fakultetu u Beogradu, navodi da je istraživački tim zaključio da je "stepen i obim uticaja otvaranja rudnika Rio Tinto na ukupan izuzetno značajan biodiverzitet ključan po njegovu degradaciju, te da je jedina optimalna mera odustajanje od planirane eksploatacije".

AKTIVISTI PROTIV RIO TINTA: PAKT i Ne damo Jadar (levo); Ne damo Jadar i Rađevinu i KORS (desno)

Međutim, predsednik Srbije Aleksandar Vučić, komentarišući jedan od brojnih protesta građana protiv iskopavanja rudnika, izjavio je sledeće: "Mi nemamo more, ni prirodna bogatstva, koji će nam odmah doneti milione. Imamo jadarit, i umirem od smeha kada protestuju zbog toga. Tamo se neće desiti nikakva katastrofa." Tom prilikom je podvukao da će Rio Tinto imati obavezu da otvori "najveću i fantastičnu fabriku baterija za električne automobile, da procveta ceo taj kraj". U skladu sa šefom, ministarka rudarstva i energetike Zorana Mihajlović, iako priznaje da "još uvek ne znamo sve, jer je tehnologija nova i treba da odgovara svim principima zaštite životne sredine", smatra da je "činjenica da ćemo ili iskoristiti istorijsku šansu da Srbiju učinimo liderom u proizvodnji trenutno jednog od najtraženijih metala 21. veka, ili će naše buduće generacije biti samo posmatrači modernog svetskog razvoja".

NEDOSTATAK POVERENJA

Svesna da se povećava otpor građana, kompanija Rio Tinto poslednjih meseci insistira da će sve biti urađeno u skladu sa propisima Srbije, kao i da projekat nije za poređenje sa onima koji je Rio Tinto realizovao na drugim tačkama planete i doveo do ekoloških katastrofa, od Australije do SAD. "Ono što mi imamo u Srbiji ne postoji nigde u svetu, i nije u redu da poredimo ekstrakciju litijuma našeg stenskog materijala sa načinom ekstrakcije u Australiji iz površinskih kopova, jer je u pitanju drugi postupak. Postoji velika upotreba reagenasa tokom te proizvodnje, ali svaki od njih se na siguran način koristi. Postoji uticaj na vodu. Mi ćemo uzimati vodu iz okoline Drine, u zatvorenom ciklusu, i prečišćavati je. Postoje mere i za zaštitu vodnih tokova, od prašine, buke", uverava generalna direktorka Rio Sava Exploration, Vesna Prodanović.

Kome verovati? "Javno poverenje je ključna tačka, a građani nemaju poverenje ni u institucije, ni u nauku", odgovara profesor Aleksandar M. Jovović, sa katedre sa procesnu tehniku Mašinskog fakulteta u Beogradu, na čelu odseka za zaštitu životne sredine. Podvlači da takozvana holistička cost/benefiit analiza po zakonima Srbije nije obavezna, a ona koja jeste, studija o proceni uticaja na životnu sredinu, u ovom trenutku ne može da se uradi jer nedostaje dokumentacija.

"Poseban problem je u tome ko sve zaseda u komisiji koja treba da proceni uticaj na životnu sredinu", podvlači Miroslav Mijatović Mijat, iz organizacije Podrinjski anti korupcijski tim – PAKT iz Loznice. Naime, PAKT je ustanovio da je Rudarsko-geološki fakultet do maja 2020. godine od kompanije Rio Tinto prihodovao 100,5 miliona dinara, Mašinski 12 miliona, Građevinski 10,2 miliona, Gradski zavod za javno zdravlje Beograd 13,2 miliona dinara. "Sva tri fakulteta, inače po difoltu članovi buduće komisije, uključujući i Institut 'Jaroslav Černi', odbili su da nam dostave podatke o tome kakve su usluge pružali kompaniji, pozivajući se na ugovor sa kompanijom o poslovnoj tajni", ističe Mijat, i dodaje da je značajan koruptivni rizik i potencijalni sukob interesa, podatak da je kompanija uplaćivala donacije Rudarskom fakultetu i plaćala narudžbenice. Inače, do sada je PAKT prikupio 68.747 potpisa peticije protiv realizacije projekta Rio Tinta.

ISTRAŽIVANJA PO SRBIJI

Dok se protestuje pod sloganom "Marš sa Drine", Rio Tinto računa će bez obzira na sve dobiti dozvolu za izgradnju rudnika do 2022. godine, a javnost malo-malo pa sazna da se jadarit istražuje još po negde u Srbiji. "Pročulo se u selu da dolaze ljudi da kopaju, da traže litijum, a govorilo se kako ćemo cvetati od turizma", priča, još uvek u šoku, Jelena Lađevac, 38-godišnja profesorka engleskog jezika u Arilju, koja se vratila iz Beograda da bi živela u selu Srednja Dobrinja. "Petog aprila smo videli na sajtu opštine Požega da je uprava dala saglasnost za početak geoloških istraživanja kompaniji Jadar Litijum", objašnjava Radojko Radovanović iz Inicijative za Požegu. "Mi smo saznali preko tvita pokreta 'Odbranimo reke Stare planine'", kaže Dejan Stojčić, vlasnik jedne od brojnih požeških uspešnih firmi, član Izvršnog odbora Demokratske stranke, i potomak najstarije porodice u Donjoj Dobrinji. Zajedno sa nekoliko predsednika mesnih zajednica, za par dana niklo je udruženje "Zaštitimo Dobrinju" i preko hiljadu meštana se okupilo u Gornjoj Dobrinji 17. aprila, zahtevajući obustavu istraživanja. "Nećemo da prođemo kao Mačva, nego na vreme da branimo naše izvore, a ima ih preko 100, i to pitke vode", odlučno obećava 23-godišnji Ivan Bjelić, član Foruma civilne akcije iz Požege i novinar, koji se vratio u Požegu sa studija u Beogradu. Uveren je da ima perspektive bez litijuma, ali svestan je da će biti teško da bilo ko spreči bušenje ako počne kada i berba malina, krajem juna, od kojih većina poljoprivrednika živi...

Da li je uopšte realno da institucije čuju glas zbunjenih građana, da zaustave strah, da postupe na osnovu principa javnog interesa? Može li se očekivati da Rio Tinto ili Jadar Litijum ne isisaju podzemno bogatstvo i ostave pustoš kada se za 50 godina završi radni vek rudnika? U projektu sanacije nakon prestanka rada rudnika nema odgovora, jer takav projekat za sada nije urađen. A nepoznanica su i strateški pravci razvoja Republike Srbije... ¶

MILICA ĆUBRILO FILIPOVIĆ

Opet idemo na more

"Poslednjih mesec dana tržište je živnulo, krenuli su ljudi u Egipat, malo i u Dubai ko ima para, a počele su i uplate za aranžmane za leto – otvara se jedna po jedna opcija", kaže za "Vreme" Rajko Rajković, vlasnik turističke agencije Domino travel iz Obrenovca. "Ovo za sada fino deluje. Nakon toliko vremena kada smo se navikli da nema posla, deluje pomalo iznenađujuće ovoliko interesovanje ljudi"

Nakon više od godinu dana očaja, maj 2021. konačno je doneo nadu putnicima, turističkim agencijama, hotelijerima, rentijerima i svima povezanim za turizam: izgleda da turistički košmar izazvan pandemijom korona virusa konačno prolazi i da će, bar delimično, od sad sve da se polako vraća u normalu, barem kada je o Evropi reč.

Naime, 3. maja Evropska komisija donela je preporuku za zemlje članice Evropske unije da dozvole ulazak vakcinisanih osoba "iz trećih zemalja", odnosno da ukinu uslovljavanja poput obaveznog negativnog pi-si-ar testa ili karantina nakon ulaska u zemlju za one koji imaju potvrdu o vakcinaciji staru najmanje 14 dana pre dolaska na granicu.

Prethodno je u martu EK preporučila stvaranje "digitalnog zelenog sertifikata", u kome bi se nalazili podaci o tome da li je osoba vakcinisana, dobila negativan rezultat na pi-si-ar testu ili da se oporavila od kovida. Sada, u maju, Komisija je dodatno pojasnila da dok ovaj sistem ne zaživi – a očekuje se da se to dogodi do kraja juna – zemlje članice kao dokaz o vakcinisanju primaju i sertifikate o vakcinisanju iz ne-EU zemalja, izdate na osnovu lokalnih nacionalnih zakona. Istovremeno, Komisija je preporučila zemljama članicama da promene kriterijum vezan za broj zaraženih korona virusom iz trećih zemalja: umesto dosadašnjih 25 zaraženih na 100.000 stanovnika, EK je preporučila da zemlje članice puštaju i putnike koji dolaze iz zemalja koje imaju do 100 zaraženih na 100.000 ljudi. U tom trenutku, to je bilo daleko iznad proseka EU od iznad 400 zaraženih na 100.000 ljudi. Prema aktuelnim podacima Evropskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti (agencija EU), tek nekoliko zemalja članica ima ispod 100 zaraženih na 100.000 stanovnika u poslednje dve nedelje: Rumunija, Portugal, Finska, Malta i Island. Za Srbiju je taj broj u poslednje dve nedelje 189, za Sloveniju 400, Hrvatsku 535, Grčku 269, Austriju 242, Mađarsku 214, Španiju 196...

Nedelju dana nakon ovog saopštenja Evropske komisije, krenulo je otvaranje po "domino" efektu. Najpre je Španija najavila da će od 20. maja za građane Velike Britanije – inače, najvećeg turističkog klijenta ove zemlje – dozvoliti ulaz i bez pisi-ar testa. Potom, Grčka – omiljena destinacija za turiste iz Srbije – otvorila je svoje granice 15. maja za građane iz EU, kao i Velike Britanije, Rusije, Izraela, Srbije, Ujedinjenih Arapskih Emirata, SAD, Australije, Novog Zelanda... Naravno, uz dokaz o vakcinaciji ili negativan pi-si-ar test star najviše 72 sata. Osim toga, za ulazak u Grčku neophodan je i popunjen pi-el-ef formular (Passenger Locator Form), i to do 24 časa pre dolaska na granicu. Nakon Grčke i Italija je 16. maja otvorila granice za građane EU, Velike Britanije i Izraela uz dokaz o vakcinaciji.

"Poslednjih mesec dana tržište je živnulo, krenuli su ljudi u Egipat, malo i u Dubai ko ima para, a počele su i uplate za aranžmane za leto – otvara se jedna po jedna opcija", kaže za "Vreme" Rajko Rajković, vlasnik turističke agencije Domino travel iz Obrenovca. "Ovo za sada fino deluje. Nakon toliko vremena kada smo se navikli da nema posla, deluje pomalo iznenađujuće ovoliko interesovanje ljudi. Plašio sam se da će i kad prođe korona ostati problem ekonomske krize. Verovatno još postoji taj rizik, ali trenutno, iz iskustva sa strankama, mogu da kažem da su ljudi više nego raspoloženi da putuju. Očigledno su prištedeli nešto tokom korone i sad možemo da vidimo da dosta ljudi želi avionske ture, skuplje aranžmane od po 15 dana, tako da mi deluje da je ove godine prisutna ta reakcija 'ma ove godine idem šta god da se desi'".

ŠTA SMO PREŽIVELI

Prema podacima Svetske turističke organizacije (UNWTO), agencije Ujedinjenih nacija, nakon 10 godina neprekinutog rasta, broj turista na globalnom nivou je tokom 2020. godine pao sa 1,46 milijardi na 381 milion, što je niže od broja međunarodnih putničkih dolazaka 1989. godine na globalnom nivou.

Deo marta, ceo april i deo maja prošle godine bio je period kada je cela planeta stala – broj međunarodnih turističkih dolazaka je gotovo pao na nulu (pad između 91 i 97 odsto za ovaj period u odnosu na isto doba 2019). UNWTO je procenila da je globalni BDP 2020. godine niži za dva biliona dolara (dve hiljade milijardi) zbog ovolikog pada turističke industrije, kao i da je na nivou cele godine ukupan broj međunarodnih dolazaka pao za 74 odsto, te da se ne očekuje da se turistička industrija vrati na pretpandemijski nivo barem do 2023. godine. Prema istom izvoru, nakon što je 2019. Evropa zabeležila rast od četiri odsto u broju međunarodnih turističkih dolazaka, taj broj je sa 746 miliona u 2020. pao na 221 milion, odnosno, za 70 odsto, a najgore je prošao azijski i pacifički region gde je ovaj broj smanjen za čak 84 odsto.

Slične brojke važe i za Srbiju: prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, broj stranih turista u Srbiji bio je za 75,9 odsto niži nego 2019. godine, dok je broj noćenja stranih turista bio za 68,5 odsto niži. Sa druge strane, ukupan broj turističkih dolazaka se tokom 2020. prepolovio u odnosu na 2019, dok je ostvareno oko tri petine noćenja u odnosu na prethodnu godinu. Jedina mesta u Srbi-

U IŠČEKIVANJU GOSTIJU:
Plaža u Grčkoj
Foto: AP Photo

ji koja su zabeležila veći broj noćenja u 2020. u odnosu na pretpandemijsko vreme bila su Sokobanja (10,3 odsto više noćenja), Stara planina (17 odsto više) i Kruševac (0,9 odsto više). Kada je reč o broju dolazaka, Ribarska banja je imala 1 odsto više, Divčibare 7,7 odsto više, Stara planina 15,2, a banja Vrdnik 10,1 odsto više. Sva ostala mesta u Srbiji imala su manji ili veći pad brojki.

Kada je reč o prva tri meseca 2021, što su i poslednji podaci RZS, broj dolazaka u prvom kvartalu niži je od istog perioda tokom 2020 (za 27,3 odsto), najviše zbog mnogo manjeg broja dolazaka stranih turista (61,2 odsto manje, a samo 2,2 odsto manje domaćih).

Međutim, nakon otvaranja Grčke deluje da će turisti iz Srbije koji su hteli-ne hteli prošle godine letovali u zemlji, moći da otputuju na obale nekadašnjeg južnog suseda.

Šta nas čeka: Kako je prošle godine u grčkom parlamentu, prilikom ratifikacije grčko-srpskog sporazuma o saradnji na polju turizma, rekao grčki ministar turizma Hari Teoharis, broj turista iz Srbije se znatno povećao tokom 2018. i 2019, napominjući da je 2019. Grčka ugostila više od milion turista iz Srbije, koji su potrošili ukupno 356 miliona evra tokom boravka u Grčkoj.

"Malo je reći da je 2020. godina bila katastrofalna za grčki turizam, nakon što su 2018. i 2019. bile u vrhu po prihodima turističke industrije Grčke, a 2019. je zaista u svakom pogledu bila najbolja sezona ikad za turizam u Grčkoj", kaže za "Vreme" Nikolaos Adonopulos (*Antonopoulos*), vlasnik turističke agencije Bros Travel iz Haniotija na Halkidikiju.

"Nerealno je da pravimo paralelu između moguće sezone tokom 2021. u odnosu na 2020. godinu zato što turistički agenti, hotelijeri, apartmandžije, kamperi ne mogu da uporede i ne mogu tačno da kažu koliko bi trebalo da bude bolja sezona od 2020. pošto uopšte nisu radili. Imali su oko četiri odsto prihoda u odnosu na 2019, tako da, faktički, mi i ne računamo da je sezona 2020. uopšte postojala. Međutim, imajući u vidu da je ceo Zapad stavio Grčku ili na zelenu ili na narandžastu listu, što znači da po povratku iz Grčke ljudi ne moraju u karantin, u poslednje dve nedelje imamo veliki rast rezervacija ka Grčkoj iz Britanije, Nemačke, zemalja Beneluksa. Očekujemo jako dobar priliv turista već od sredine juna, kako sa Balkana tako i iz cele Evrope", kaže Adonopulos.

Prema njegovim rečima, jedino što se razlikuje od prethodnih sezona jeste činjenica da nema muzike u kafićima, ali da se na plažama i u bič-barovima sedi bez maski, kao i da je ukinuta zabrana prelaska iz jedne opštine u drugu, koja je bila na snazi do 14. maja i otvaranja graničnog prelaza Evzoni sa Severnom Makedonijom. Takođe, na graničnim prelazima, uz policiju i carinu, nalaze se i službenici Ministarstva zdravlja koji pregledaju potvrdu o vakcinaciji ili pi-si-ar test. Adonopulos se nada i da će nakon izlaska sledećeg broja Službenog glasnika Grčke (24. maja) uz pi-si-ar biti dozvoljen ulazak u zemlju i sa antigenskim testom, koji je dosta jeftiniji.

Potencijalan, ali veliki problem postoji u odredbi kojom se u Grčku dozvoljava ulaz bez pi-si-ar testova i potvrde o vakcinaciji samo deci do pet godina. Ako ovo pravilo ostane na snazi, to će značiti velike izdatke za porodice sa decom – posle neobjašnjivog prošlogodišnjeg povećanja cene, pi-si-ar testiranje na lični zahtev u Srbiji i dalje košta 9.000 dinara. To je neplaniranih 150 evra troška za porodicu koja, na primer, ima dvoje dece starije od pet a mlađe od 16 godina (od kada je moguća vakcinacija).

Optimistički ton ima i Saša Bićanin iz turističke agencije Fortuni Viatges iz Barselone, koji kaže da je "želja za putovanjem »

SPREMNI ZA SEZONU:
Turisti i turistički radnici
Fotografije: AP Photo

kod ljudi – neverovatna". Napominje ipak da ova sezona neće biti poput ranijih.

"Ovde su domaći putnici počeli vikendom da odlaze na obalu. Prošle subote i nedelje je objavljeno da su plaže na Kosta Bravi, Kosta Doradi, Kosta del Sol – cela ta zona Alikante, Marbelja, Valensija – bile pune. Došao je ogroman broj, povećale su se rezervacije za 600 odsto. Ali to su uglavnom domaći turisti koji su počeli da idu na plaže, na vikende. Mi smo ranijih sezona u februaru već znali šta ćemo da imamo u junu, julu i avgustu. E sada, tek u junu ćemo znati kako će biti u julu, avgustu i septembru. Taj rok koji je nekada bio širi, sada se sveo na dve-tri nedelje unapred. Tako će i Evropljani da planiraju putovanja, svi će čekati poslednji momenat i krajnji rok", kaže Bićanin, uz napomenu da cene ne idu naniže, što je iznenadilo turističke radnike u Španiji.

"Ne vidim popuštanje kako bi se privukli gosti. Toga izgleda neće da bude jer hotelijeri koji momentalno rade u Barseloni – a uglavnom je to visoka kategorija, sa 4 i 5 zvezdica – rezonuju da sada putuju ljudi koji imaju novca. Sada ne dolaze oni koji su tokom korone ostali bez posla i plate. A ljudi koji su radili i imaju para, oni putuju i njima nije nikakav problem da plate istu cenu ili veću za uslugu jer želja za putovanjem je neverovatna", kaže Bićanin.

DOMAĆI PROBLEMI

No, uprkos optimističkim tonovima, turističkim agencijama u Srbiji sreću kvari problem licenci, koji traje još od 1. oktobra prošle godine.

Kako za "Vreme" objašnjava Rajko Rajković, zakon je turističkim agencijama dao mogućnost da biraju da li će garanciju za putovanje dobiti od banke ili od osiguravajućeg društva. Međutim, pošto je za najveći broj agencija bankarska garancija preskupa, preostala su im samo osiguravajuća društva. Prema Rajkovićevim rečima, ovaj način rada je funkcionisao prvih nekoliko godina da bi problemi nastali znatnim rastom cena u poslednje dve godine, pa su u oktobru prošle godine osiguravajuća društva odbila da daju ponude agencijama. A bez garancije nema ni licence, bez koje agencije ne mogu da rade.

"Od oktobra mesec i po niko nije imao licencu. Posle su osiguravajuća društva počela da daju pojedinačne garancije određenim agencijama, ali ogromnom broju agencija, negde oko 60 odsto, uopšte nisu dali ponudu i do danas je status kvo. Od nešto više od 300 agencija koje su imale licencu kao organizatori putovanja, samo je oko 100 dobilo ponude", kaže Rajković.

Kako objašnjava, u međuvremenu su Nacionalna asocijacija turističkih agencija YUTA i Privredna komora Srbije organizovali sastanke sa osiguravajućim društvima, što je rezultiralo novim pravilnikom, koji bi, kako kaže Rajković, omogućio da se ovaj problem reši tako što bi garancija bila vezana za broj putnika koji ostvari putovanje, a ne za unapred dogovoreni fiksni iznos.

"Međutim, taj pravilnik već mesec dana stoji u ministarstvu, ništa se ne dešava. I sada je dosta agencija u problemu, jer još nemaju licencu, a imaju fiksni zakup, odnosno zakupljene apartmane. Da bi ispunili zamenske vaučere od prošle godine, agencije moraju da imaju licencu za ovu godinu da bi mogli da pokrenu sezonu. Takođe, ne mogu ni da ostvare fiksni zakup jer, osim zamenskih vaučera koje mogu da realizuju na osnovu stare licence, ne mogu da prodaju ostatak kapaciteta jer nemaju licencu", kaže Rajković, uz ocenu da se očekuje rešenje ovog problema, pošto bi, ukoliko agencije propadnu, na kraju troškovi nerealizovanih zamenskih putovanja pali na osiguravajuća društva.

"To nikom ne ide u prilog i mislim da će osiguravajuća društva dati ove godine korektne ponude, da ljudi dođu do vazduha i odrade sezonu, a onda da se s jeseni sedne i naprave nove ponude kada agencije već stanu na noge. Pojavilo se svetlo na kraju tunela, počelo je nešto da se dešava, ali sve je to još uvek sa mnogo upitnika i sa mnogo izazova. Ako ne bude previše negativnih iznenađenja, sezona bi još mogla ispasti sasvim korektno", zaključuje Rajković. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Od poljoprivredne letelice do smrtonosnog aviona

Istraga UN-a o operaciji ilegalnog dopremanja modifikovanih borbenih aviona u Libiju iza koje stoji osnivač ozloglašene američke privatne vojne kompanije Blekvoter, jednim svojim delom odvela je i u Srbiju – u hangare široj javnosti malo poznatog avio-servisera

RAJ ZA TRGOVCE ORUŽJEM I OPREMOM: Libija od 2011. do danas
Foto: UNDP

Hangar firme Gas-Aviation d.o.o. nalazi se na malom aerodromu Rudine u Smederevskoj Palanci, oko 80 kilometara južno od Beograda. Baš na tom mestu ova firma za održavanje vazduhoplova je krajem leta 2018. godine preuzela jednomotorni avion pod imenom LASA T-Bird, prvobitno namenjen za zaprašivanje useva.

Vlasnik Gas-Aviation d.o.o. Željko Ivošević kaže za BIRN da u to vreme ništa nije bilo neobično na avionu. Ipak, u martu 2021. godine, nepune tri godine od servisa u Srbiji, isti avion je prikazan u *izveštaju* ekspertske komisije UN-a, ali s izvesnim smrtonosnim dodacima: onim za raketne lansere 16–57 mm i 32–57 mm, kao i za mitraljez opremljen dvostrukim topom od 23 mm, smeštenim pod krilima aviona. "Te 2018. kada je stigao do nas, na njemu nije bilo ništa izmenjeno", insistira Ivošević, vlasnik srpske firme i bivši pilot, u izjavi za BIRN u aprilu ove godine.

Međutim, LASA T-Bird, prvobitno poljoprivredni vazduhoplov, bio je prepravljen u borbeni avion znatno pre sletanja u Srbiju. Istražitelji UN-a, prateći trag novca, ali i trag većeg broja remodifikovanih aviona, otkrili su posao vredan 80 miliona dolara i kompleksnu šemu kompanija i saradnika pod kontrolom Erika Prinsa, osnivača ozloglašene američke privatne vojne kompanije Blekvoter (Blackwater), ali i saveznika bivšeg predsednika SAD Donalda Trampa.

Krajnji cilj operacije nazvane Projekat "Opus" bila je isporuka širokog dijapazona poljoprivrednih vazduhoplova remodifikovanih za borbu i prismotru, čiji je krajnji korisnik bio general Kalifa Haftar, vođa pobunjeničkih snaga u Libiji. Na taj način, Prins i njegovi saradnici prekršili su desetogodišnji embargo na izvoz oružja u ovu severnoafričku zemlju razorenu građanskim ratom.

BIRN je mapirao putanju smrtonosnog aviona LASA T-Bird, tragajući za njegovom sadašnjom lokacijom, povezujući Erika Prinsa i njegove saradnike sa misterioznim poslovnim vezama u Srbiji, o kojima je BIRN prethodno pisao.

PROJEKAT "OPUS": ERIK PRINS I "POSREDNIČKI" RAT U LIBIJI

Embargo na oružje UN-a datira iz februara 2011. godine, kada je Moamer Gadafi pokušavao da uguši pobunu »

PRIVATNA VOJSKA: Pripadnici Blekvotera
Foto: *silentprofessionals.org*

protiv svoje višedecenijske vladavine. Gadafi je ubijen u oktobru te godine, a stabilnost u Libiji je postala misaona imenica. Nakon što je preuzeo kontrolu nad istokom zemlje, pobunjenički vođa general Kalifa Haftar poslednjih sedam godina pokušava da osvoji ostatak države.

Ovaj 77-godišnjak uživa podršku Ujedinjenih Arapskih Emirata, Egipta, Rusije, Francuske i Saudijske Arabije. S druge strane, Vladu nacionalnog jedinstva sa sedištem u Tripoliju, zvanično priznatu od strane UN-a, podržavaju Turska, Evropska unija i – makar do aprila 2019. godine – SAD.

Tada je bivši predsednik SAD Donald Tramp razgovarao telefonom sa Haftarom, nakon čega je Bela Kuća saopštila da je Tramp prepoznao Haftarovu "značajnu ulogu u borbi protiv terorizma i očuvanja libijskih naftnih resursa". Njih dvojica su, kako se navodi, razgovarali o "zajedničkoj viziji" za tranziciju Libije u stabilnu demokratiju, time signalizirajući promenu američke državne politike prema ovoj severnoafričkoj zemlji. Pojedini mediji su ovaj Trampov potez doveli u vezu upravo sa poslovima Erika Prinsa, koji je Haftaru predložio Projekat "Opus" upravo u aprilu 2019. godine.

Nekadašnji pripadnik "američkih foka" smatra se dugogodišnjim donatorom i saveznikom bivšeg američkog predsednika Donalda Trampa, dok je njegova sestra bila i sekretarka za obrazovanje u Trampovoj administraciji. Prins je osnivač privatne kompanije Blekvoter, koja je postala sinonim za zloupotrebe i ratne zločine tokom godina tzv. "rata protiv terorizma". U 2007. godini grupa Blekvoter plaćenika, radeći za američki Stejt department, ubila je 14 iračkih civila, zbog čega su četvorica i osuđena. Interesantno, samo nekoliko dana pred napuštanje Ovalne sobe u Vašingtonu, u decembru 2020, bivši američki predsednik je pomilovao svu četvoricu.

Zbog svega ovoga, pojedini strani mediji promenu Trampove politike prema Haftaru dovode u vezu sa Prinsovim poslovima. Prema izveštaju UN-a, oko 14. aprila 2019. godine, samo nekoliko dana od napada Haftarovih snaga na Tripoli, Prins je generalu samoproklamovane Libijske nacionalne armije predložio Projekat "Opus", posao nabavke aviona i drugog vojnog hardvera vredan 80 miliona dolara. Prema tom planu, Prinsovi saradnici bi od Jordana kupovali višak vojnih helikoptera. Ali, kada su jordanske vlasti odlučile da prekine akciju u junu 2019, Prins je morao brzo da promeni plan i "identifikuje i nabavi nove letelice", navodi se u izveštaju.

Jedna od njih bila je i specijalna letelica LASA T-Bird, (laka letelica za napad i nadzor), zvanično u vlasništvu L-6 FZE, kompanije sa sedištem u UAE, a koju su kontrolisali Prinsovi saradnici: bivši australijski borbeni pilot Kristijan Djurent, i njegova saradnica Amanda Peri, u to vreme formalna vlasnica kompanije. Uprkos zamršenoj mreži kompanija iz različitih zemalja, direktora i njihovih međusobnih odnosa, istražitelji UN-a tvrde da je upravo Prins imao stvarnu kontrolu nad kompanijama koje su posedovale sporne avione, među njima i LASA T-Bird.

Avioni su bili "raspoređeni pre bilo kakvog plaćanja i dubinske analize poslovanja", što je istražitelje UN-a dovelo do zaključka da je Prins pomogao u nabavci. "Niko drugi nije mogao da organizuje prodaju tih aviona u tako kratkom roku", navode u izveštaju. Komisija UN-a tvrdi da su Prins i njegovi saradnici "prekršili ili pomogli u izbegavanju odredbi embarga na oružje u Libiji". Sam embargo ekspertska komisija UN-a nazvala je embargo "potpuno neefikasnim", a razlog u velikoj meri leži upravo u navodnim međunarodnim i regionalnim "saveznicima" dve zaraćene strane.

Metju L. Švarc, Prinsov advokat, nije odgovorio na pitanja BIRN-a u vezi sa ovom pričom.

T-BIRD: OD AUSTRIJE, PREKO BALKANA, PA DO KIPRA

Erik Prins dugo godina radi na stvaranju flote modifikovanih poljoprivrednih aviona, koje bi koristio za svoje "posredničke poslove" na ratištima u Africi i Bliskom istoku.

Prema pisanju UN-a, najpoznatiji američki tzv. "gospodar rata" je 2014–2015. u hangarima austrijske kompanije "Airborne Technologies Gmbh" organizovao vojnu nadogradnju poljoprivrednih aviona za zaprašivanje, a za čitav projekat je bio zadužen njegov saradnik Kristijan Djurent. Jedan od aviona je bio upravo LASA T-Bird. "Postavljen je S.C.A.R dodatak na prednjem delu aviona, koji sadrži senzorni sistem nadzora za snimke iz aviona i šest uklonjivih nosača oružja ispod krila... Izvršen je opsežan inženjerski rad u vazduhoplovu kako bi se u njega uklopili sistemi za ciljanje i lansiranje oružja," opisuje se u izveštaju UN-a.

U 2015. godini avion je zvanično registrovan u Bugarskoj kao vlasništvo kompanije LASA Engineering, koja je osnovana samo godinu dana ranije. Prema pisanju "Intercepta", bugarska firma je stvorena kao paravan, zamenjujući austrijsku kompaniju Airborne Technologies, koju je Prins takođe kontrolisao, a sve kako bi se izbegli strogi austrijski zakoni o izvozu oružja.

Odgovarajući na pitanja lokalnih novinara, predstavnici bugarske firme negirali su bilo kakve sporne radnje, a na pitanja BIRN-a nisu odgovorili.

U 2017. godini LASA T-Bird je bila izložena na Sajmu aviona u Parizu, gde je avion slikan sa i bez dodataka za lansere raketa.

Foto: Miller Center

Foto: Flickr/Magharebia

ORTACI U POSLU: Erik Prins, osnivač Blekvotera i general Kalifa Haftar

U Srbiju je na servisiranje stigao u avgustu 2018. godine, a kao njegov operator bila je kompanija Gas-Aviation d.oo. Vlasnik srpske firme i dugogodišnji pilot Željko Ivošević potvrdio je za BIRN da je imao ugovor sa bugarskom firmom LASA Engineering o servisiranju aviona, ali je porekao da je na aerodrom Rudine stigao kao borbeni avion. "Ne, nije bio modifikovan kad je bio kod nas. To je zabranjeno. U suprotnom avion ne bi mogao proći provere", kaže Ivošević za BIRN.

On je istakao i da nikada ranije nije radio sa kompanijom LASA Engineering, ali da 90 posto bugarskih vazduhoplovnih kompanija koristi njegove usluge, jer u regionu nema ništa slično, zbog čega se nije iznenadio njihovom pozivu. "Najbliži ovakav centar je u Nemačkoj", kaže Ivošević.

Direktorat civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije je potvrdio za BIRN da je avion registrovan kao "nekomercijalni". Direktorat je avionu izdao sertifikat o plovidbenosti u junu 2019. godine, istog meseca kada ga je LASA Engineering prodala kompaniji L-6 FZE koju je kontrolisao Djurent.

Kasnije tog meseca, avion je odleteo za Aman u Jordanu, gde je boravio do 11. jula, kada su, prema izveštaju UN-a, jordanske vlasti rekle Djurantu da ukloni sve delove za borbeno delovanje. Jedanaest dana kasnije, 22. jula, T-Bird je trebalo da leti do Larnake na Kipru. Međutim, istražitelji UN-a navode da kiparska kontrola vazdušnog saobraćaja "nema evidenciju o sletanju letelice".

Sam Kristijan Djurent, odgovarajući na pitanja UN-a, istakao je da ne zna gde se trenutno nalazi T-Bird – tvrdnja za koju istražitelji UN-a kažu da je "vrlo malo verovatna".

Međutim, Ivošević za BIRN navodi da ga je pre samo nekoliko meseci kontaktirao "engleski pilot" tražeći od njega da otputuje na Kipar i servisira letelicu, što je on, kako kaže, odbio, jer nema dozvolu za rad van granica Srbije. Vlasnik GAS-Aviation je odbio da navede ime pilota, pozivajući se na poslovnu poverljivost. Ipak, njegova izjava sugeriše da je avion još uvek na Kipru, odnosno da je to njegova poslednja poznata lokacija.

Za razliku od drugih letelica koje je Prins slao u Libiju, nema naznaka da je T-Bird isporučen Haftarovim snagama, navodi se u izveštaju UN-a.

VEZE PRINSOVIH SARADNIKA SA FIRMOM FUNKCIONERA SNS-A

Gas-Aviation nije jedina kompanija u Srbiji koja je imala veze sa saradnicima Erika Prinsa. U decembru 2020. godine, BIRN je otkrio da je kompanija za trgovinu oružjem VIP Global Logistics, u vlasništvu visokog funkcionera SNS-a Nemanje Marijana, pokušala da naplati dodatnih 235.000 evra troškova "konsultantskih usluga" Zastavi oružje, što je protivno zakonu i međusobnom ugovoru dve firme. BIRN je otkrio i da je navodni "konsultant" bila kiparska firma Felixon Investments Limited, osnovana 2018. godine, a čiji je vlasnik direktor u VIP Global Logistics i Marijanov dugogodišnji poslovni partner – Predrag Nikolić. Ispostavilo se, tako, da se firma funkcionera SNS "konsultovala" sa sopstvenim direktorom, za iznos od 235.000 evra, i to pokušala da naplati kragujevačkoj Zastavi.

Upravo je VIP Global Logistics među svoje poslovne partnere navodila "Lancaster 6" i "PBM Ammunition", kompanije povezane sa Kristijanom Djurentom i Džejmsom Fenečom – Prinsovovim saradnicima za koje UN navodi da su tokom Projekta "Opus" "dogovarali transfer vojne opreme i pružali drugu pomoć u vezi sa vojnim aktivnostima oružanoj grupi u Libiji", time kršeći dugogodišnji embargo.

Lancaster 6 takođe je među kompanijama koje je Komisija UN-a označila među subjektima uključenim u kršenje embarga. Firma je takođe povezana sa drugom kompanijom koju kontroliše Djurent – odnosno sa L-6 FZE, poslednjim poznatim vlasnikom T-Bird aviona. Opisujući L-6 FZE, istražitelji UN-a kažu da je kompanija korišćena za "organizovanje transfera vojne opreme i pružanje druge pomoći u vezi sa vojnim aktivnostima oružanoj grupi u Libiji".

Kristijan Djurent je novinara BIRN-a uputio na njegovog advokata u vezi sa svim spornim detaljima, međutim, njegov advokat Vins Gordon do kraja objave teksta nije poslao odgovore.

S druge strane, malteški trgovac oružja Džejms Feneč u izjavi za BIRN osuđuje "sve akcije koje su mogle da se dese u Libiji", ali negira bilo kakvu vezu sa Prinsom, iako je firma čiji je bio vlasnik u to vreme, PBM Ammunition, 2018. godine zajedno sa Prinsom javno predstavila novi brend municije za automatske puške, koristeći upravo originalni Blekvoter logo.

Feneč negira i tvrdnje istražitelja UN-a: "Optužen sam za tehničku neusaglašenost koju opovrgavam i oko koje se ne mogu složiti, jer su naša plovila brodovi civilne klase... Imali smo potrebnu policijsku i carinsku dozvolu da bi plovila napustila Maltu i ako se ono što navodi potvrdi kao tačno, mi zadržavamo pravo na pokretanje pravnog postupka protiv klijenta."

Odgovarajući na pitanja u vezi sa poslovima sa VIP Global Logistics, Feneč ističe da je svoj udeo u vlasništvu prodao početkom 2020. godine i da nije upoznat sa srpskom kompanijom. Međutim, istraživanje BIRN-a pokazuje da je PBM već u junu 2019. bio na listi poslovnih partnera srpske firme u vreme kada je Feneč kontrolisao firmu.

U VIP Global Logistics su, krajem prošle godine, odbili da odgovaraju na pitanja o vezama sa saradnicima Erika Prinsa, pozivajući se na poslovne klauzule tajnosti. ¶

SAŠA DRAGOJLO, BIRN

ONO ŠTO ZNAMO
ZAVISI OD NJIH
NEZAVISNI MEDIJI
ZAVISE OD TEBE!
podrzimedije.rs

DRAGAN ILIĆ

Viteški kredibilitet

Foto: printskrin

Kada se ocenjuje kredibilitet u medijima, shvatite da televizije nastaju i nestaju, a ostaje samo profesionalizam i integritet ljudi koji u njima rade

Uspeh neke televizije se, prema pravilima surovog medijskog biznisa, danas u Srbiji isključivo meri gledanošću. Još jednostavnije rečeno, profit postaje mera kvaliteta. Takvo razmišljanje dovelo nas je do tačke da sve češće verujem kako komercijalnim televizijama nema pomoći na putu ka potpunoj zaglupljenosti.

Profit na "uređenim" tržištima stiže od marketinga, ali televizije mogu vlasnicima doneti veoma značajan prihod kroz naplatu propagande različitim ekonomskim i političkim centrima moći. Zato je možda objektivnija mera kvaliteta neke televizije njen kredibilitet, odnosno poverenje koje gledaoci imaju prema određenom kanalu. Kredibilnost medija je moguće izmeriti, za to ne služe piplmetri, već kvalitetna istraživanja na reprezentativnom uzorku.

A šta znači kredibilitet određene televizije?

To bi bila mera poverenja konzumenata u informacije koje dobijaju. Upravo tu nastaju ključni problemi sa ovdašnjim komercijalnim kanalima. Javni servis bi po definiciji morao imati kredibilitet jer je vlasništvo svih nas, mi ga finansiramo, bilo kroz neku vrstu pretplate ili novcem iz budžeta. Ovaj drugi vid finansiranja pruža šansu izvršnoj vlasti da vrši pritisak, naročito u oblasti informativnog programa.

Mnogo veći problem nastaje kada treba da verujete informacijama sa komercijalnih kanala. Drastičan primer gledam svakog vikenda, kada na televizijama Pink i Hepi započinje višesatna politička propaganda u okviru jutarnjeg programa. To se, u nešto kulturnijoj formi, dešava i na TV Prva, dok B92, hvala nebesima, pušta crtaće. Protekle nedelje, jedna od centralnih tema bila je borba protiv organizovanog kriminala, uz mnogobrojne poznavaoce podzemlja, morbidne i sadističke opise egzekucija i sprega kriminala i politike. Pitam se samo da li je moguće poverovati informacijama o kriminalu kada one stižu sa Pinka ili Hepija. Da li može biti kredibilan kanal čiji vlasnik se ne seća ko ga je upucao dok je sa poznanicima sedeo u hotelu koji su planirali da privatizuju? Na isti način, imam problem da ozbiljno shvatim borbu protiv organizovanog kriminala na kanalima gde je kroz rijaliti programe prošla ili boravi brojna ekipa iz kriminogenog miljea. Tu su prostitutke, poslovne pratilje, osuđivana lica ili "žestoki momci", čije sudbine i ljubavne probleme satima prate dokoni i sluđeni gledaoci. Nema tu kredibiliteta, makar ga svećom tražio. Ipak, komercijalne televizije svesno manipulišu činjenicama kada svakodnevno rezultate gledanosti najavljuju kao broj (procenat) gledalaca "koji su nam poklonili svoje poverenje". Gledaoci su verovatno poklonili vreme i nešto pažnje pred uključenim televizorom, poverenje je nešto sasvim drugo. Po istoj logici, mogli bi reći da gledaoci poklanjaju poverenje kada gledaju seks ili makljažu u rijaliti programima ili poklanjaju poverenje turskim serijama.

Kredibilnost se, dakle, stiče godinama, profesionalnim radom određenog medija. Ovih dana, tako se obeležava godišnjica Radija B92, medija koji se danas sve ređe pominje jer se svesno gura u zaborav kao neprijatan svedok važnih istorijskih događaja. Nemam nameru da ovde držim parastos jer sam bio deo te priče koja je na kraju sama sebi presudila. Ipak, kada govorim deci o tom vremenu mladalačkih ideala, pozivam se na Frederika Begbedea, koji kaže: "To je moja titula", sa svim uspesima i zabludama koje titula nosi.

Na kraju, kada se ocenjuje kredibilitet u medijima, shvatite da televizije nastaju i nestaju, a ostaje samo profesionalizam i integritet ljudi koji u njima rade. To je najvažniji i verovatno jedini kapital koji svako od nas pred mikrofonom ili kamerom stiče tokom svoje karijere. Zato sam ponosan što je takav kredibilitet prepoznat ne samo u Srbiji, već i van njenih granica u slučaju koleginice Ljubice Gojgić. Da podsetim, prvo je zaslužila sve titule u Srbiji: "Vitez profesije" (LEX), Nagrada "Aleksandar Tijanić" (porodica Tijanić i UNS), "Dimitrije Davidović" (UNS) i Nagrada "Stanislav Marinković" (Danas).

A onda je stiglo priznanje "Vitez nacionalnog reda Legije časti", koje dodeljuje predsednik Francuske Emanuel Makron. U obrazloženju je navedeno da visoko odlikovanje dodeljuje za rad "sa profesionalnošću i integritetom, u korist demokratskih vrednosti, posebno u oblasti mišljenja i medija, kojima je privržena i Francuska".

Mislim da odavno neko priznanje nije dobilo aklamacionu podršku, kako od kolega tako i od gledalaca. Ljubica već godinama na Televiziji Vojvodina radi polusatnu emisiju "Pravi ugao", koja je najbolji primer ogromne razlike u merama gledanosti i poverenja. Ono što se kaže u toj emisiji postaje u najvećem broju slučajeva važna politička izjava, postaje vest. To odlično znaju njeni sagovornici, koji moraju dobro da se potrude da objasne svoje stavove i gledišta jer će ih ona pitati ono što sve nas zaista zanima. Zato je gostovanje u ovoj emisiji znak da imate nešto da kažete, jer u suprotnom imate ogroman izbor tih "čampraz divana" na komercijalnim kanalima. Ljubica Gojgić je primer profesionalnog i ličnog integriteta, dokaz da se poverenje i titula Viteza stiče radom, a ne prelaskom sa jedne televizije na drugu. ¶

U znaku ambiciozne

Četiri filma iz programa ovogodišnjeg festivala zadržavaju poetiku nezavisne kinematografije istovremeno bivajući sasvim pogodni za bioskopsku eksploataciju

Zemlja nomada

Fotografije: promo

Na ovogodišnjem uzorku odmeravano, značajan krak i nužnu protivtežu dominantnoj struji evropskih i inih arthaus ostvarenja (naravno, unutar tog širokog dijapazona stilova i autorskih pristupa, uz to, i radikalnije ili, pak, zauzdanje fele) na upravo okončanom beogradskom FEST-u predstavljali su viđeni filmovi anglosaksonske proizvodne adrese a neosporne indi provenijencije, odnosno, filmovi lako zametljivih umetničkih pretenzija, te dela koja su, ponukana zamašnim festivalskim uspehom, koji je rezultirao i prominentnom pozicijom u uvek intrigantnoj oskarovskoj trci, ipak stupila i u domen filmova koji se sa puno osnova imaju posmatrati i kao integralni delovi repertoarske kino-ponude. Takav je slučaj sa filmovima *Zemlja nomada* (Nomadland), *Minari*, *Supernova* i Žena koja obećava (Promising Young Woman), vrlo dobrim ostvarenjima koja, pored tog indie-štiha, spaja i izvestan beleg (doduše, diskretnije i promišljenije/zaumnije) didaktičnosti, proistekle mahom iz nanovo oživljenog aktivističkog žara kao upadljive odlike recentnijeg nezavisnog filma unutar te škole gde se naređeni indie-izraz u osetnoj meri dodiruje sa preovlađujućim ideološkim postavkama (navodno) nepogrešivo liberalnog Holivuda, pak, neretko i manipulatorsko-kalkulantski ostrašćenog (mada je to neka druga, možda i peta priča koja nije u vezi sa gorenavedenom četvorkom kvalitetnih i šire značajnih filmova koje smo imali prilike da primetimo i pogledamo i u programima 49. FEST-a).

FILM ISTINE

U svojoj *Istoriji filma II* (prevela Jelena Petrović, kod nas objavio Clio) Dejvid A. Kuk na već pominjane teme primetio je i sledeće: "Jedna od pojava proisteklih iz novonastalog indie talasa je 'spora kinematografija', kategorija umetničkog filma čija su obeležja dugi kadrovi, minimalizam, posmatranje i nenarativne strategije pripovedanja. Neki ga opisuju kao 'čin organizovanog otpora' holivudskim filmovima s ogromnim budžetima. Takođe se naziva 'kontemplativnom' i 'transcendentalnom' kinematografijom. Nekada su takve filmove snimali Jasudžiro Odžu, Rober Breson, Mikelanđelo Antonioni, a zatim i Andrej Tarkovski, Aleksandar Sokurov i Bela Tar. U članku o pokretu spore kinematografije, britanski 'Gardijan' je uporedio duge kadrove tog stila s kadrovima holivudskih akcionih filmova u prosečnom trajanju od po dve sekunde i primetio da 'spori film' bira 'ambijentalne ili slučajno snimljene zvuke umesto bombastičnih zvučnih efekata' i nudi 'svedene vizuelne prikaze koji podstiču gledaoca da ih pogledom istraži i bude osećaj tajanstvenosti koja nije plod žanrovske konvencije, nego samih pejsaža i lokalnih običaja'". Upravo izneto možda je najevidentnije baš u ovogodišnjem dobitniku Oskara za najbolji film godine, već sada jednoglasno hvaljenoj i voljenoj *Zemlji nomada* (Nomadland), koja može da posluži i kao krajnje ilustrativan reprezent te nove jednostavnosti kao šireg ili višeg koncepta. Temeljno narativno sveden, kroz priču o nekadašnjoj nastavnici na zameni, koja sada bez doma putuje Amerikom današnjice u svom kombiju u potrazi za privremenim i sezonskim zaposlenjima, *Zemlja nomada* lako i bespogovorno uspeva da bude film istine, odnosno, da se udene u onaj soj filmova čiji su ključni autori težili tom jednostavnom a opet i visoko zahtevnom cilju – da putem filma odraze barem značajan deo istinoljubivog iskustva života danas.

jednostavnosti

Kako je *Zemlja nomada*, uz već pomenuto, dobrano porinuta i u vešto izvarirani i rabljeni filmski ekvivalent Amerikane, a da, pritom, ne samo i ne nužno zahvaljujući srodnosti socio-ekonomskih prilika i na bezmalo pa opštem/planetarnom nivou uspeva da dobaci do uvek skliske i teško osvojive tačke univerzalnosti, ovaj film u znatnoj meri biva i filmski superioran i besprekoran odraz onoga što se već duže vreme u antropološkom smislu označava moćnom krilaticom "American experience" (američko iskustvo, iskustvo života u Americi, u datom trenutku).

Rediteljka Kloe Đao (sada, kada se sve silno ubrzava, kada evolucije fenomena u trenu perpetuiraju, i rediteljski superstar) ovde je zapravo ponudila ono čime je očarala mnoge u svom pređašnjem filmu *Jahač* (*The Rider*) – to je prevashodno

Minari

savršeno skladan spoj nehinjene empatije spram likova i naglašenog minimalizma krajnje konsekventno "upregnutog" i profilisanog verizma bez ikakvih viškova ili samodopadljivijih i jalovo-izlišnih pereterivanja. U *Zemlji nomada* sve, uključujući tu višestruko potenciranu tišinu, ima viši smisao i brižljivo definisano ishodište, a da, uz to, ova priča, sama po sebi, u tom svom gotovo pa haiku mikrozapletu oslikava život osujećenih i ekonomski nesnađenih u Americi novog milenijuma. Holivud je ovu i ovakvu *Zemlju nomada* zdušno prihvatio ne samo zbog uvek briljantne majstorice anderplej glume Frensis MekDormand, nego i stoga što ne počiva na bučnoj levičarskoj ostrašćenosti, koja je ovde promućurno odmenjena univerzalističkom empatijom spram onih koji su takve empatije i bezrezervnog razumevanja svakako vredni. Poput *Jahača*, Kloe Đao ovde ne proziva jetko, već naprosto dokumentuje tu silovitu usamljenost savremenog čoveka, koji tragajući za kakvim-takvim ekonomskim spokojem, u značajnom meri žudi i za autovalorizacijom vlastitog smisla

Supernova

postojanja i poriva da se zađe iza opšte prihvaćenog i društveno instruiranog ponašanja i pristupa egzistenciji unutar društva koje iznova i sve strastvenije okreće leđa pojedincu i davnih dana zaturenom pojmu zajedništva. *Zemlja nomada*, vizuelno maestralan, sa sve tom poraznom a očaravajućom valdenovskom potrebom za osamom, kao proverenim preduslovom svake iole zamašnije samospoznaje, odličan je film, vredan svake hvale, a rediteljka Đao je, eto, već pala kao žrtva vlastitog uspeha – budući da je već ispovrnula svoj prvi holivudski raspojasani superherojski spektakl, dakle, film drastično drugačijeg "hemijskog sastava", potencijalni bioskopski hit beslovesnijeg kova – *Eternals*.

GORKO I SLATKO

Tokom sezone nominacija za viđenije među esnafskim nagradama, *Zemlja nomada* Kloe Đao obično je išla paralelno, gotovo u paru sa donekle slično intoniranim filmom *Minari* u režiji Ajzaka Čanga; osim toga, izvršni producent *Minarija* je holivudski plavokrvac Bred Pit, kao što je *Zemlju nomada* i producirala i potpomogla Frensis MekDormand, a njihove su se glumačke staze ranije ukrštale – u filmu braće Koen, dvojca udarnih perjanica tog odeljka tamošnjeg indie-fima koji neizostavno dobacuje i do tradicionalnije shvaćenog američkog filmskog mejnstrima. Osim na planu te okvirne faktografije, *Minari* sa *Zemljom nomada* deli i tu naglašeno estetizovanu jednostavnost kao udarni autorski kontekst, a to čini kroz povest o porodici mladih korejskih imigranata koja se doseljava na, naravno, skrajnuto seosko imanje u samo srcu ruralne Amerike, gle čuda, u potrazi sa onom nadaleko čuvenom iluzijom znanom kao "američki san". Minari je očito delo nostalgičarski tretiranih ličnih i lično i duboko proživljenih uspomena, te, umesto te pipave, tihe i bolne gorčine *Zemlje nomada*, u *Minariju*, pak, zatičemo snovolikost uz fini balans gorkog i slatkog, te i uz naglašen lirski pristup toj vešto ukrojenoj odi nepokolebljivosti i prpošnosti nekih od umova i duša, dovoljno odvažnih da se drznu put nepoznatog, na put među ne nužno nakonjene i dobronamerne. Međutim, po tom pitanju Čang se mudro drži tog samozacrtanog raspona motiva i tema, te rasizam ostaje dat tek u bledim i ne previše šire značajnim naznakama, dok naglasak čvrsto i krajnje usredsređeno ostaje na borbenosti duha i podsećanja na nužnost podrške i sabornosti barem na tom porodičnom nivou.

Minari je lišen svega iole suvišnog, i slično fimu Kloe Đao može da ukaže na značaj inteligentnog baratanja pojmom već naglašavane jednostavnosti, gde je nužno odbaciti sve iole intruzivno i bučnije, pa značilo to i da se tim činom i takvim izborom svesno odustaje od one potvrđeno zavodljive otvorene didaktičnosti i aktivističke nedvosmislenosti »

na prvih nekoliko lopti. A nasuprot minimalizmu kakav smo zaticali u mamblkor filmovima (američkom viđenju i tamošnjoj parafrazi glasovite skandinavske *Dogme*), minimalizmu koji se drastično, pa čak i radikalno ostrašćeno drži prateće DIY (do-it-yourself) poetike i sa njim uvezanih stilskih sredstava i oruđa, *Minari*, kao čedo ipak više produkcione i svetonazorski sa-

Žena koja obećava

svim drugačije sorte, nudi visoko estetizovanu ispoliranost izraza, uključujući likovnost prefinjenog pristupa, uz insistiranje na svetlosti i igri svetlosti sa prirodom kao datošću. Naravno, uz izvanrednu glumačku i igru i saigru transgerancijskog glumačkog anambla, koji je do pre par meseci i temeljnijim poznavaocima savremenog filma bio potpuna nepoznanica.

HOMO PROMO

A na drugom, sitnijem tasu anglosaksonske filmske ponude, u Britaniji, već višestruko pominjana jednostavnost kao novoiznađena i prepoređena ideja-vodilja stiže u vidu vrlo dobrog filma *Supernova*, koji se ponajpre obraća ljubiteljima i poklonicima kvir (LGBTQ*...) filma, ali koji, srećom, ima dosta toga prvenstveno kinestetski validnog i uverljivog da ponudi i onima koji ne mare za te kategorizacije na sitna, a onda i na još sitnija crevca. *Supernova* Harija MekKvina počiva na takođe krajnje simplifikovanom zapletu – dugovečni i očito i dalje privrženi i bliski gej par kreće (opet kombijem) na put Britanijom, u posetu prijateljima i rodbini, a sve kako bi se nakupilo što više uspomena i impresija pre nego što jednog od njih dvojice u potpunosti proguta tama brzogalopirajuće a vidno poranele demencije. Kao što je moguće pretpostaviti iz upravo predočenog tematskog sižea, *Supernova* na širem dramskom i dramaturškom planu barata sa nekoliko esencijalnih motiva – postojanih gej veza, bolesti i sa njom povezanog skorog rastanka, puta kao pokušaja terapeutske pripreme za neumitno, solidarnosti i empatije, poštovanja tuđeg prva na drugost izbora bez obzira na krajnu ličnu cenu koju ćemo prihvatanjem tuđih legitimnih preferenci morati da podnesemo... *Supernova* se znalački nosi sa svim pomenutim, a pritom biva i šarmantan i za gledanje prijatan film, kao i filmsko ostvarenje koje nam iznova ukazuje na ono sijaset puta osvedočeno: na moć jednostavno osmišljenih i ustrojenih priča gde gledalac (naravno, sa pozicije dragovoljnog i nimalo prokazanog voajera) prati krucijalne događaje u životima dovoljno zanimljivih junaka/likova u dovoljno zanimljivim egzistencijalnim situacijama, sa kojima se lako da komunicirati – i na spoznajnom, i na intelektualnom, i na onom najmerodavnijem – nivou emotivnog doživljaja priče ispričane filmskim jezikom. Osim toga, *Supernova*, premda film skromnijeg idejnog zamaha i svedenijih autorskih ambicija od *Zemlje nomada* i *Minarija*, vrlo je dobro delo koje figurira i kao film koji na prvom mestu određuju i nose vrhunske glumačke kreacije, što se, naravno, prevashodno odnosi na Kolina Firta i Stenlija Tučija u tek naoko lagodno koncipranim rolama para koji pripada onom često prezrenom i unutar same gej zajednice stIgmatizovanom soju – homo-promo gejeva i parova (preciznije, parova kojima se na dušu da baciti i optužba na konto poriva za građanskom uprizorenošću, kakva se, pak, najčešće pripisuje hetero pojedincima i koja onda biva povod i za prozivke zbog navodne predaje pred nametima heteronormativnih obrazaca poželjnog ponašanja).

OSVETNIČKI PIR

Od gore predočene trojke vidno, pak, odudara britansko-američka koprodukcija Žena koja obećava (Promising Young Woman) koja se, na sreću, samo nominalno nadovezuje na uškopljeni #metoo pokret; ovaj film scenaristkinje i rediteljke Emerald Fenel počiva na jednostavnom i često veoma učikovitom dramskom zamajcu poznatom kao "rape-and-revenge" (silovanje i osveta), te, možda i iznenađujuće, po toj osnovi ostaje u čvrstoj asocijativnoj i mikrožanrovskoj vezi sa brojnjim pređašnjim uspešnim i/ili značajnim filmovima omeđenim upravo tim tematskim sklopom. S druge strane, *Žena koja obećava* pred gledaoce iznosi i učinkovitost ambicioznije osmišljenog i u delo sprovedenog novo-novog britanskog filma, veštog vizuelnog i šireg pakovanja, sa podosta jasnih uticaja poetika Denija Bojla iz britanskog dela filmografije. Povrh svega toga, Žena koja obećava izvanredno je postignuće za Emerald Fenel, doskora samo glumicu, a potom i televizijsku scenaristkinju koja je ovde iznedrila film kojeg se po osnovama sveopšte artikulisanosti i upadljive zrelosti nikako ne bi postidele ni znatno iskusnije i verziranije kolege, uključujući moguće uzore ove skoropridošle ostrvske filmske autorke.

I Žena koja obećava, što se, doduše, može i očekivati imajući u vidu činjenicu da se tu radi o priči sa naglašenim centralnim likom (tzv. character-driven story), film je po glumačkoj meri svoje glavne zvezde – to je ovde nepogrešiva Keri Maligen, koja je pružala dobre i lično obojene role i u vidno manje nadahnjujućim projektima i filmovima nego što je to Žena koja obećava, film koji, nasuprot ovovremenskom instinktivnom meandriranju na temu prauzroka i mogućih posledica, toj letargičnoj inertnosti (čak i unutar teškog stanja povređene psihe, duše, ali i tela) pretpostavlja potrebu konkretnog delovanja, pa bilo ono i detaljistički osmišljen osvetnički pir. Taj hitri proaktivizam Ženu koju obećava onda jednako brzo dovodi u vezi sa raznorodnom baštinom i Holivuda i svetske kinematografije, ne nužno unutar tog pominjanog mikrožanrovskog sklopa o pričama o osveti za pretrpljeno nasilje i poniženje narečenog tipa. Po tom pitanju, ovaj film je delo starog idejnog kova a, eto, na sreću gledalaca koji će (i mimo tog pritajenog užasa i suštinske nepravde kao izvorišta, a možda i ishodišta glavne junakinje u fatumskom smislu) svakako lako moći da pojmi i isprati. Sve pomenuto i Ženu koju obećava svrstava u taj srećan i beričetan red ostvarenja koja, ne odustajući od te svoje indi-suštine, ipak hrabro iskoračuju put glavnog toka, otvarajući time nove prilike za svoje najvažnije autore. Doduše, moglo bi to i bez marvelovskih i sličnih stupidarija kao krajnjeg odredišta. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Dvokolica i(li) mercedes

Foto: Dragana Udovičić

Josif Brodski: *Demokratija*; adaptacija Veljko Mićunović i Slobodan Obradović; režija Veljko Mićunović; Beogradsko dramsko pozorište i Novosadsko pozorište

SESILIJA: *Razoreno je tkivo solidarnosti.*
MATILDA: *Prešla se tačka bez povratka.*
GUSTAV: *Nestaje imaginarna budućnost.*
SESILIJA: *Deca se kupaju u moru kerozina.*
PETROVIČ: *Boga je zamenio bager jaružar.*
MATILDA: *Ali ne brinite...*
BAZIL: *Nije to ništa u poređenju sa onim što ćemo mi da vam uradimo... To vas tek čeka. Matilda, čestitam! Postali ste prva ministarka pravde. Isključite ruter... Zaključajte vrata... Ugasite svetlo...*

Demokratija, Brodski

Poslednja replika koju Ozren Grabarić kao Bazil Modestović izgovara, držeći malu krunu na glavi, glasi: *Ugasite svetlo.*

Pripremajući se za predstavu, čitala sam originalnu verziju komada Brodskog, mada postoje dve njegove *Demokratije*. Prvu piše kada SSSR počinje da se raspada – taj tekst je objavljen devedesete godine i na njega u velikoj meri referiše ova predstava, kako saznajem od dramaturga Slobodana Obradovića. U jednoj maloj, nebitnoj totalitarnoj državi stiže naredba da se uvede demokratija. Kod Brodskog su likovi navedeni na početku drame, no u samom tekstu nema podele na likove, ne zna se ko šta govori. Odnosno sve može da govori svaki od likova.

Mićunović i Obradović radikalno adaptiraju tekst. Prate osnovnu ideju i situaciju koju postavlja Brodski, ali je transponuju u naše vreme. Ako govorimo o aktuelnom trenutku, onda nas vreme pita: ima li demokratije i šta ona danas znači?

U predstavi, kao i kod Brodskog, nema razvijanja lika, njih pet na sceni petoglava su neman, ali je i na toj nemani jedna glava "jednakija od drugih", a to je glava predsednika Bazila Modestoviča, kojeg posvećeno i zaumno igra Ozren Grabarić.

U tekst su integrisani, između ostalih, Platon i Kaneti, a citirani (u pažljivoj i duhovitoj igri citatima) Čerčil, Sadam Husein, Slobodan Milošević... Citati državnika pokazuju ozbiljnu manipulaciju pojmom demokratije, najpre kroz vek koji je za nama.

U komad su implementirani songovi nastali na osnovu stihova Brodskog, Ahmatove i Harmsa, stradalih i prognanih.

Muziku komponuje Irena Popović Dragović pažljivo prateći svaki nivo teksta, tako da songovi *izlaze* iz teksta prirodno i potresno, brehtovski, poput obraćanja Majke Hrabrosti svima nama – oni su one tačke koje, kako poezija i treba da čini, nadrastaju trenutak u kojem smo. Podsećaju i osvešćuju da živimo izvitoperenu demokratiju, da je neoliberalno kretanje kapitala stoglava aždaja koja nemilice guta sve pred sobom.

Posebna narativna tačka je izbor himne. Iako je u predstavi reč o zemlji koja nije Srbija i može biti bilo koja druga zemlja, ta nas himna ipak vraća nama samima jer je to *Marš na Drinu*, u elegantnom izdanju otpevan na engleskom. Da ne bude zabune i da ironija bude jasna. Irena Popović svojom muzikom posebno usložnjava naraciju dajući joj specifičan ritam koji prati ritam kretanja nemani koju gledamo na sceni, čas naizgled umiren, čas furiozan, u svakom slučaju ritam koji izlaz dopušta samo ako se situacija sagleda iz nadnaravne perspektive. Za tu formulu su znali oni po čijim su stihovima komponovani songovi: Ahmatova, Harms, Brodski.

Veljko Mićunović režira tako što publici daje na uvid celovitu sliku društva koje se rastače, u kojem nema granica pohlepi, u kojem su oni koji vladaju, da parafraziram jednu od replika, zombiji, mrtvi iznutra.

Kretanje čudovišta tokom dobrog dela predstave odvija se u jednom ćošku, levom posmatrano iz publike, gde se predsednik i ministri drže zajedno u oblaku nikotinskog dima. Upečatljive su scene frenetičnog plesa koje obeležavaju neuralgične delove predstave – izvode ga predsednik i ministri, ubeđeni da ih samo posedovanje vlasti može utvrditi u postojanju. Mićunović, uslovno, pokazivanjem zbijanja redova, a zatim rastakanja aparata vlasti, daje sliku društva i sveta u raspadanju.

Dramaturg Slobodan Obradović uporišta u samom tekstu postavlja u songovima što otvaraju temu koja kod Brodskog stoji naspram teme demokratije, a to je ideja domovine, patrije, u nasloženijem i najširem smislu te reči, patrije kao prostora identiteta.

Glumci Ozren Grabarić, Tamara Aleksić, Ivana Nikolić, Gabor Pongo i Arpad Mesaroš igraju zadivljujuće prirodno i precizno, u furioznom tempu koji pred nas u prvi plan stavlja pozorišnu igru *par excellence*. Igrom se ovde neposredno dopire do publike. Scenografija Marije Kalabić tačno nas i odlučno smešta u kontekst konferencijskih sala savremenog sveta koje su zatrpane preobimnom birokratijom i besmislenim jezikom, sveta u kojem se na čoveka tužno malo misli.

Kostim Jelene Stokuće takav je da u njemu možete biti u konferencijskoj sali, a i na nekom koktelu, što mu u kontekstu političara dođe na isto.

Kraj je invazivan i zastrašujući, i nije kraj iz drame Brodskog nego tandema Mićunović i Obradović – apokaliptična, neumivena, ali nimalo preuveličana slika sveta u kojem smo. U tom svetu se, da parafraziram, deca krste u kerozinu, a mi svedočimo migracijama biblijskih razmera, dok je struktura demokratije mahom razbijena.

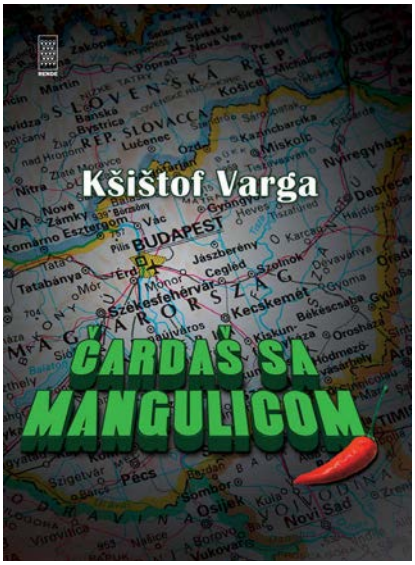
Ova predstava postavlja pitanje zašto bi se neko bavio rečima koje su nemilosrdnim zloupotrebama s vremenom postale sasvim besmislene? Zašto antički termini moraju da (pod)nose savremena značenja? Danas se niko ne vozi antičkim dvokolicama nego automobilima poslednje generacije, zašto onda ne smislimo "mercedes" za označavanje novih društvenih praksa? Da li ti predlozi previše uznemiruju i/ili kritikuju? Kome odgovara da se samo ugasi svetlo?

Hegel nam kaže da su u mraku sve krave crne... ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

Jesti, čitati, putovati

Kšištof Varga: *Čardaš sa mangulicom*
prevela Milica Markić
Rende, Beograd 2021.

Na kraju sam sedeo sam u kafani koja se zove "Stara pošta", i osećao kako holesterol zapušava moje arterije. Dobro znam taj osećaj kada masnoća prodire kroz moj krvotok i taloži se po zidovima. Isto to sam osećao i u kafani "Geder" u Segedinu dok sam jeo korheljleveš, čorbu od kiselog kupusa u Korhelj pabu u Pečuju, gde sam u proleće 2010. skoro svakog dana lečio mamurluk svoje osame. A onda sam u "Gederu" pojeo još i pohovanu krmenadlu špikovanu slaninicom i ljutom paprikom, najpre zato što je to jelo pohvalio stariji stasiti kelner, a potom i što u Mađarskoj upadam u maniju jedenja, u gastronomsku kompulziju, gubim razum samom sebi objašnjavajući da tako sprovodim terenska antropološka ispitivanja mađarske kuhinje. I tada sam takođe osećao kako mi se krv meša sa mašću, kako postaje gusta i lenja i neće više da teče venama i arterijama, kako se iz tople tekuće vode reke polako pretvara u užegli ribnjak.

Ima već nekih petnaestak godina kako se srpska publika druži s poljskim piscem Kšištofom Vargom (rođ. 1968): četiri su njegove knjige prevedene, sada je izašla i peta, i o svim tim knjigama smo pisali na ovom mestu: *Tekila* (Vreme br. 759), *Gulaš od turul ptice* (br. 1143), *Trunje* (br. 1201), *Aleja nezavisnosti* (br. 1310). Sve je, uključujući i najnoviju, prevela Milica Markić, osim *Tekile* koju je preveo Zoran Đerić. Da li je u međuvremenu Varga postao "miljenik naše publike", onako kao Murakami, Knausgor ili Elena Ferante? Ne bi se reklo. Nije to nužno stvar književnog formata, nego, znate... ne piše on tu vrstu literature, naštimovanu po meri "kultnosti", a i ne dolazi iz kulturnog okruženja koje proizvodi i širi takav glamur, pa makar bio i tamno osenčen. Mislim... varšavski panker u penziji koji proučava i reflektuje savremeni srednjoistočnoevropski veltšmerc, ambijentiran u ravničarsko polubetonirano blato što Poljske, što njegove druge domovine Mađarske?! Ne, to nije štof za ustreptale literarne kružoke, uključujući i one na internetu. S druge strane, ipak, Varga nije slučajno tu u kontinuitetu, njegova je književnost stekla i kod nas možda ne tako široko, ali postojano sledbeništvo. Zašto? Pa, to vam je nekako kao sa (fascinantnom) savremenom rumunskom kinematografijom: nikada Radu Žude, Kristijan Munđiu ili Korneliu Porumboju neće uživati fensi kultni status Almodovara, Kaurismakija ili fon Trira, ali njihovi nam filmovi govore više i bolje o ponečemu što nas se toliko intimno tiče da sami o tome nikako nismo u stanju da snimamo filmove ili pišemo romane, mada je to možda jedino što bi trebalo da radimo.

Nova "posrba" Vargina iz prevodilačke kuhinje Milice Markić drugi je deo njegove "mađarske trilogije"; u tom smislu, sve što je onomad napisano o *Gulašu od turul ptice* vredi i za *Čardaš sa mangulicom*: u pitanju je putopisno-esejističko razmatranje ne toliko Mađarske koliko te kulturno-povesno neuhvatljive niti "mađarstva" koja toliko intrigira ovog Poljaka istovremeno iznutra involviranog i u mađarsku kulturu, jezik, kuhinju i sve drugo mađarsko, ne samo zbog svog "polumađarstva" nego i zato što ga za tu zemlju i taj jezik vezuju važni delovi detinjstva i odrastanja, drugačiji, a tako familijarni mirisi i ukusi, popkulturni artefakti, formativne lektire, čeoni i bočni sudari mladog, radoznalog bića sa setom mitova i verovanja tako tipičnih za te večito samosažaljive istočnoevropske nacionalne narative, ali opet i specifičnih na mnogo načina, počev već od te famozne mađarske jezičke usamljenosti u slovensko-romansko-germanskom moru...

Izvesna suptilna razlika u tonu (dakle, pomeranje ka tamnijem delu spektra) između ovih dveju knjiga, ili dva nastavka bazično jedinstvene tekstualne celine, čini mi se da dolazi "spolja", tj. nametnuta je društvenim i političkim okolnostima. Varga *Gulaš* ispisuje, doduše, u vreme velikog nadiranja desnice koja preplavljuje mađarsko društvo, kulturu i sve moguće forme javnog samopoimanja, ali *Čardaš* se piše i pojavljuje nakon što se ta desnica, ili bar onaj njen malo "umiveniji" deo (kroz "orbanizam"), popela na vlast, i to bez namere da ikada više siđe, jerbo je – tipično za formu zadriglosti i nasilništva koju danas književni nazivamo "populizam" - uverena da jedino ona može da reprezentuje i hoće i ume da čuva tu mitsku supstancu države i nacije...

Varga nije, da ne bude nesporazuma, ni u jednom momentu propovednik ili ideolog, čak ni aktivista i eksplicitni zagovornik bilo čega. On "samo" krstari automobilom uzduž i popreko stepa i pustara melanholičnih istočnomađarskih ravnica susrećući one koji još nisu pobegli odande nego pretrajavaju svoje dane u dokonom siromaštvu i večitoj podgrejanosti palinkom, ali i zelenih brežuljaka nešto srećnije i berićetnije zapadne Mađarske; on jako dobro poznaje urbanu mitologiju i svakodnevicu/svakonoćnicu metropolitanske Budimpešte, ali i uspavanu prigušenost života u jednoj Kaloči ili Baji; i sve vreme Varga na tim svojim putešestvijama jede, jede i jede, po čardama i vende-

gloima (gostionama), po ubogim birtijama i čuvenim eteremima (restoranima), jer je, po piscu, veličanstvena, ali superteška mađarska kuhinja – uz pejzaž i istoriju - bitan, određujući deo do suicidalnosti melanholičnog temperamenta nacije, i usput posećuje muzeje i galerije, odvažno čeprka po nacionalnim traumama na čelu s neprežaljenim "Trijanonom" koji je pre jednog veka Mađarsku lišio velikog dela viševekovne teritorije (uključujući i grad u kojem ispisujem ove redove), priseća se magistralnih filmova poput *Vreme je stalo* iz vremena kadarizma ili *Kontrol* iz ere tranzicije, ali iznad svega, dakako, Varga konsultuje mađarsku literaturu, od "nacionalnih pesnika" iz 19. veka poput Petefija, pa do pisaca iz njegovog ličnog panteona XX veka, modernih klasika poput Đule Krudija, Kostolanjija, Esterhazija. U toj potrazi za misterioznom česticom mađarske duše Varga će, sasvim legitimno, u društvu pajdaša Andžeja Stasjuka krenuti i u Suboticu/Szabadku, da se poklone senima najvećih rođenih Subotičana Danila Kiša, Dežea Kostolanjija i Geze Čata, ali i da vidi, čuje, oseti, kako diše mađarski jezik, kultura i samopoimanje u tom posttrijanonskom zagraničju, tamo gde danas dominiraju neke druge *autofikcije*. I dobro će se provesti dva Poljaka u Subotici, osim što će loše jesti, što je šteta, bruka i danak neiskustvu: trebalo je da pitaju... A taj tekst, subotički, valjalo bi posebno preporučiti svakome ko bi da promišlja sudbine tvrdih nacionalnih narativa u vremenu njihovog neminovnog rastakanja i pretapanja.

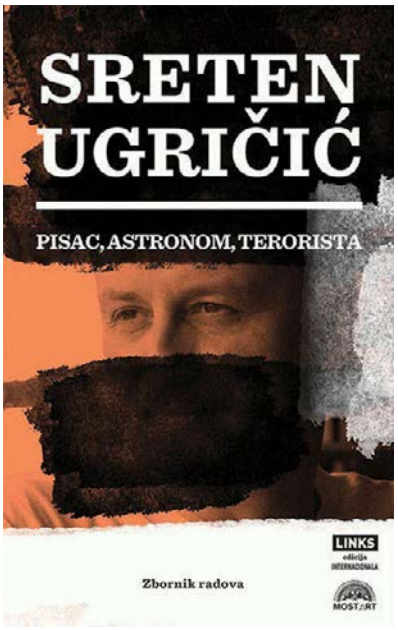
I koječega još ima u ovom vrtoglavom Čardašu, od neodoljivog kiča secesijskih zgrada do ledenih i strašnih bačkih "hladnih dana", od crtaća *Gusztav* do poetike benzinskih pumpi i njihovih trouglastih hladnih sendviča... Dobro je Poljacima s Vargom, a Mađarima je kanda još bolje: ovakav lucidan i melanholičan (auto)portret trebalo bi plaćati suvim zlatom. A kako se Varga zove na srpsko(hrvatsko)m? Ne zove se nikako, jer nema ko da ga zove. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Od događanja naroda do odgađanja odroda

Grupa autora: *Sreten Ugričić: pisac, astronom, terorista* priredili Svetlana Gavrilović i Saša Ilić
Radnička komuna LINKS i MostArt 2021.

Devetog januara 2012. godine obeležavalo se dvadeset godina postojanja Republike Srpske, što je na jednom mestu okupilo tada ključne političke aktere s obe strane Drine – Tadića, Dačića, patrijarha Irineja i Dodika. Veče pred proslavu, međutim, u banjalučkom centru "Borik" pronađena je velika količina oružja, za koju je radnik hale Božidar Stanišljević Bole priznao da ga je sakrio radi preprodaje. To nije sprečilo beogradske medije da se raspišu o raskrinkanoj zaveri "albanske mafije" i "vehabija" i njihovom planiranom atentatu na srpskog predsednika i patrijarha.

Zbivanja u "Boriku" prokomentarisao je ubrzo Andrej Nikolaidis, pisac i tadašnji savetnik za kulturu predsednika crnogorske skupštine, u tekstu "Šminkanje političkog monstruma". Ali, osim što je napisao da je RS nastala na genocidu kao projekat srpske nacionalističke elite, koja pritom ustrajno radi na podrivanju crnogorske nezavisnosti, takođe se zapitao i ne bi li to bio "civilizacijski iskorak", pa i "poetska pravda", da je Bole upotrebio dinamit i puške koje je sakrio u hali. Srpska štampa je, selektivnim citiranjem i izvrtanjem teksta, Nikolaidisa promptno optužila da je "crnogorski Osama bin Laden" i atentator lično, zahtevajući od države da uputi zvaničnu protestnu notu Crnoj Gori.

Jedino udruženje koje je javno reagovalo u zaštitu autora od medijskog "terorističkog" huškanja bio je Forum pisaca – a kao jedan od potpisnika "Proglasa javnosti" našao se i Sreten Ugričić, pisac, filozof i, u tom trenutku, deset godina upravnik Narodne biblioteke Srbije. Hajka se, istog trena, domino efektom preusmerila na njega kulminirajući direktnom pretnjom ministra policije – "Može on da podržava, ali iz zatvora, a ne s mesta upravnika biblioteke" – i brzom smenom upravnika NBS na telefonskoj sednici Vlade.

DOGAĐAJ UGRIČIĆ

To bi, ukratko, bila skica "januarskog prevrata" te prelomne izborne godine 2012, čemu je posvećen upravo objavljeni zbornik radova. Podnaslov zahteva objašnjenje: Sreten Ugričić je po vokaciji pisac (autor knjiga *Infinitiv*, *Bog jezika i druge priče*, *Uvod u astronomiju*, *Neznanom junaku* i dr.), po optužbama »

vlasti terorista, a po svom ironičnom opredeljenju astronom – jer se i ovaj narod 1389. opredelio za carstvo nebesko.

Iako su se uvrežili izrazi poput "afera" ili "slučaj Ugričić", u uvodnim napomenama insistira se na tome da čitavu stvar treba sagledavati kao *događaj*, koji upućuje na nesvodivost, otvorenost i višesmislenost, na (ličnu i kolektivnu) traumu koja može biti transformativna. Utoliko je i ovo izdanje pokušaj da se bude veran "događaju Ugričić", da se prikupi i iznova rastumači onaj višak značenja koji je iz njega proistekao.

Zbornik, u osnovi, ima dva cilja. Prvi je vraćanje u fokus pažnje društveno-političkog konteksta prve i početka druge decenije ovog veka, tj. rasvetljavanje preduslova koji su ovakvu smenu uopšte omogućili, čime se – iz perspektive sociologije, prava, kulture sećanja, kulturnih politika i ideološke analize medija – bave radovi Saše Ilića, Olivere Stošić Rakić, Nevene Bojičić, Olge Manojlović Pintar, Slobodana Beljanskog, Alekseja Kišjuhasa i Ivana Milenkovića. Drugi se tiče Sretena Ugričića kao autora: njegovo filozofsko, književno i esejističko stvaralaštvo analizirano je u tekstovima Gorana Lazičića, Branislava Jakovljevića, Davora Beganovića i Nemanje Mitrovića.

No, ključno pitanje na koje ovaj zbornik pokušava da odgovori glasi: šta nam se, kao društvu, pod oznakom "Ugričić" dogodilo i pogodilo nas te 2012? I kome je to pogodovalo? I kako je *događanje naroda* – kao u izvrnutom ogledalu – vodilo *odgađanju odroda*? Iako se unutar same knjige, nažalost, ne mogu čuti disparatni glasovi po pitanju Ugričićevog *lika i dela*, ona je kao celina izrazito polemična prema čitavom društvenom, političkom i ideološkom nasleđu koje je omogućilo njegovu smenu.

Kao književnik, Ugričić pripada postmodernističkoj grupaciji *mlade srpske proze* – blizak "paradigmi Kiš" koja se, za razliku "paradigme Pavić", nije priklonila eskapističkoj relativizaciji istorije – i to na liniji konceptualne umetnosti i prakse tzv. jezičkih radova i nekreativnog pisanja, po svojim filozofskim aspiracijama blizak Konstantinoviću i Ugrinovu ili Morisu Blanšou. U svojim esejima trudio se da, usled "hronične insuficijencije odgovornosti i imaginacije", približi etiku i estetiku, ističući da se iz etničkog principa mora preći u etički jer je to "razlika koja čini kulturu". Zbog toga je u medijima odavno stekao reputaciju izdajnika i antinacionalnog kulturnog udarnika, što je išlo dotle da je *Pečat* čak izveštavao kako se u NBS sprovodi "kulturni genocid".

Prema tome, na delu nije bio naprosto progon jednog upravnika, nego smaknuće pred očima već duboko slomljene javnosti, politički ritual – ili, u ovom slučaju, "rijaliti hvatanja teroriste" – nalik na javna pogubljenja čija je funkcija, prema Fukou, bila da posmatrače uključi u sam događaj pretvarajući ih u (sa) učesnike. Dok je država demonstrirala predmoderno (čitaj: feudalno) shvatanje javnih institucija, pocepavši "simboličko tkivo republike", izostale su reakcije i UKS i SKD, dok je srpski PEN tek naknadno objavio svoje skriveno saopštenje. Bila je to posledica urušavanja ustanova kulture oduzimanjem njihove autonomije koaliciono-konkursnim kadriranjem, a Ugričićeva smena – kao i mnoge koje će uslediti narednih godina – pokazala je kako "ratovi u kulturi" služe kao puki paravan za dublje društvene sukobe i kriminalne zloupotrebe vlasti.

Ideološki teren, kako sugerišu autorke i autori radova, pripreman je godinama unazad. Proces suočavanja sa prošlošću doživeo je potpuni neuspeh, RS i Kosovo ostali su društvena tabu tema, DS je rehabilitovala SPS, državni projekat Andrićgrad pretvorio se u Kusturičin lični folklorno-eklektični Diznilend, koji kao mesto sećanja falsifikuje istoriju ratova itd. A sve kockice su se spojile kada je Tadić, na spomenutoj proslavi 9. januara, prihvatio orden koji su pre njega primili Milošević i, u nešto drugačijoj verziji, Karadžić, Mladić i Šešelj. Sagledana iz te perspektive, ovo je zapravo knjiga o izborima 2012. odnosno o kontinuitetima između prethodne i potonje vlasti.

Na kraju, ne treba izostaviti ni "bilans stanja" sveobuhvatne modernizacije biblioteke za Ugričićevog mandata: rekonstrukcija enterijera, saniranje i prilagođavanje infrastrukture novoj informaciono-tehnološkoj mreži, povezivanje sa evropskim i svetskim strukovnim organizacijama, digitalizacija građe, osavremenjena katalogizacija, uticaj na donošenje novih zakona u vezi sa bibliotečkim aktivnostima, bogata izdavačka delatnost, intenzivan tribinski i izložbeni program...

MEDI-REJD KAO SUDBINA

Portretu naslovnog junaka koji dobijamo ovom knjigom ipak nedostaju pojedina razjašnjenja, poput onih o kolebanjima treba li potpisati proglas ili ne, ili o pokajničkoj izjavi, nesumnjivo datoj (ili barem odobrenoj) pod pritiskom dešavanja, kojom se – nedoslednim izgovaranjem na "neopreznost" i "nacionalnost" – izašlo u susret državnim i medijskim progoniteljima.

Međutim, ako svedočenje o istini (zločina), kao krajnje subverzivan čin, predstavlja uslov vaskrsenja iz društvene smrti u *Neznanom junaku*, tada i ovaj zbornik – objavljen u osvit desete godišnjice progona – može biti svedočenje o istini "događaja Ugričić" koje ovog pisca, barem nakratko, vraća među žive autore koje nam valja čitati.

Sam je Ugričić, naposletku, maltene postao medi-rejd o kojem je tako nadahnuto pisao: nedostupan iako postoji, prisutan svojim upadljivim odsustvom. Nije li to (doduše, podmetnuta) ironična realizacija jednog celoživotnog projekta? ¶

JOVAN BUKUMIRA

Razum i osećajnost

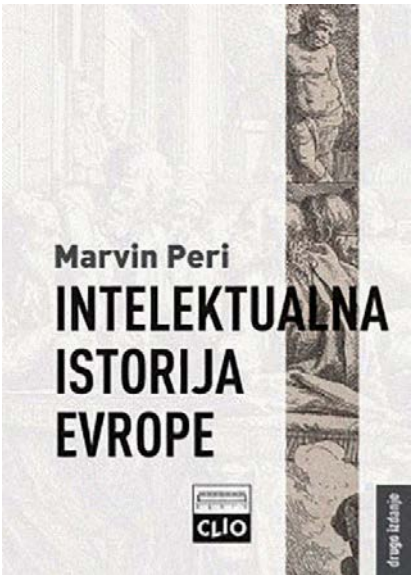
Marvin Peri: *Intelektualna istorija Evrope*
prevod s engleskog Đorđe Krivokapić
Clio, Beograd 2020.

Pred nama je drugo izdanje prevoda kapitalnog dela američkog istoričara ideja Marvina Perija – *Intelektualna istorija Evrope*. Naziv koji bezmalo govori o enciklopedijskim pretenzijama ovog dela, težnji ka jednom zaokruženom i celovitom prikazu istorije znanja starog kontinenta.

Pre nego što uplovimo u ovu celovitost, zadržimo se nakratko na sintagmi "intelektualna istorija". Brza internet pretraga reći će nam da je to drugi naziv za istoriju ideja ili za istoriju misli. Dok istorija ideja svakako jeste nešto čime se Marvin Peri bavi, istoriju misli nikako ne bi trebalo stavljati u isti koš, barem ako se vodimo predavanjima Mišela Fukoa na Kolež de Frans sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga veka. Ali zanemarimo sada Fukoa – zanemario ga je i Peri koji će ga na više od 600 stranica svoje intelektualne istorije pomenuti tek uzgredno, dva puta, i to kao istoričara (možda Peri smatra da svi koji se bave istorijom ideja jesu poput njega – istoričari) – istorija ideja je, najkraće uzev, proučavanje nastajanja, razvijanja i uticaja koje su ideje imale na odnose unutar društava, odnosno, šire gledano, na način življenja uopšte.

Peri već u predgovoru, pošteno, kao i u dva uvodna poglavlja, najavljuje jasne idejne okvire kroz koje će ova intelektualna istorija biti saopštena: "Prosvetiteljstvo smatramo vrhuncem stremljenja ka savremenom dobu... Devetnaesti vek i prvu polovinu dvadesetog veka posmatramo u odnosu na dometa (i ograničenja) prosvetiteljstva". Izdizanje razumnog i racionalnog, naučnog induktivnog pristupa, ovladavanja prirodom, a nasuprot iracionalnosti, intuiciji i mitskom mišljenju, jeste teza koja je unapred ispitana i potvrđena, te je ostalo samo da se ona predoči čitaocu. Ipak, mogućnost da razum ovlada svetom, kao i odgovarajuća upotreba razuma, koji su doveli do opšteg društvenog prosperiteta, nije izbegla suočavanje sa brojnim problemima, a Peri je te okolnosti veoma svestan, naročito zbog toga što, kako i sam ističe, istorija zapadnih ideja nije sačinjena samo od racionalnih, odnosno razumskih (u prosvetiteljskom značenju) uvida. I tu je autor pošten, jer dobar deo knjige posvećuje kako temi iracionalnog tako i brojnim kritikama na račun prosvetiteljstva, koje nastoje da prikažu njegova ograničenja, ali i posledice koje su prouzrokovane apsolutnim autoritetom razumskog mišljenja (ili bar onim što se kao razumsko poima). O tome govori poglavlje "Moderna svest: Novi pogledi na prirodu, ljudsku prirodu i umetnost", koje obuhvata mislioce krajnje širokog spektra, od Ničea i Dostojevskog do Dirkema, Frojda, Junga i Ajnštajna, kao i poslednje poglavlje knjige "Od moderne do postmoderne". Ipak, funkcija kritike i drugačiji pristup tu su kako bi se, u skladu s tezom knjige, ideali zapadnog mišljenja – koji su začeti u renesansi, a vrhunac dosegli u prosvetiteljstvu – sačuvali. Najzad, i sama kritika je izum doba prosvećenosti. Sve to su razlozi zbog kojih se delo i završava odeljkom simptomatičnog naslova "Projekat prosvetiteljstva u postmodernom i globalnom dobu".

Uprkos ovom nastojanju da istakne probleme sa kojima su se prosvetiteljski ideali susreli i s kojima se i dalje suočavaju, Perijeva studija poseduje određene nedostatke. Prvi i svakako najozbiljniji ogleda se ne u onome što je izostavljeno, već u onome što je rečeno. Naime, u poglavlju "Iracionalizam u političkom razmišljanju" Peri će sve uzroke totalitarnih, fašističkih oblika vlasti i užasa do kojih su oni doveli smestiti isključivo u mitsku i iracionalnu misao, oslobađajući na taj način razum bilo kakve odgovornosti. Drugo, koliko je hvale vredno iznošenje kritika na račun tehnološkog društva i citiranje mislilaca poput Žaka Elila i Čarlsa Rajha, toliko je suočavanje sa postmodernom (strukturalizmom i poststrukturalizmom) manjkavo. Nerealan bi bio zahtev da se u enciklopedijskim delima koja su, poput ovog, pre svih namenjena studentima, pomenu svi mislioci koje neko može smatrati relevantnim. Zbog toga odluka da ne ostavi prostor za Fukoa, Liotara ili Deleza, iako čudi, nije problem po sebi. Problem je što se utapanjem uvida ovih mislilaca u pojam postmodernizma, njihove pojedinačne kritike (koje bi se mogle pripisati prosvetiteljstvu) uopštavaju i uprošćavaju, što će omogućiti Periju da se, u maniru Prustove madam Verdiren, sa njima lakše obračuna čuvajući do kraja prosvetiteljske ideale.

Navedeni manir prisutan je kroz celo delo, što dovodi u pitanje pretenzije spomenute na početku ovog teksta. Ako nam ova *Intelektualna istorija Evrope* i nudi neki celovit pristup, onda se on mora ograničiti na ideje prosvetiteljstva, razloge njihovog nastanka, kao i njihove dalje perspektive unutar savremenosti. Ukoliko se ova studija od početka razume u tom svetlu, onda svakako jeste vredna čitanja, naročito široj publici kojoj je i namenjena. ¶

ALEKSANDAR OSTOJIĆ

Magično iskustvo grada

Luksuzna vinilna reizdanja prvih albuma grupa Haustor, Električni orgazam i Šarlo akrobata (Croatia Records) daju nam priliku da progovorimo o dometima "novog talasa" u rok muzici posle 40 godina. Debi Haustora spada u savremene klasike popularne muzike, i dalje je umetnički izazovan i najbliži originalnim inspiracijama koje su ih pokrenule

SFR Jugoslavija je imala svoje trenutke.

U prostorijama *Kugla glumišta* u Zagrebu su 1979. zajedno vežbali sastavi Azra, Film, Haustor. Nedostajalo je samo Prljavo kazalište, pa da pod istim krovom bude kompletiran tamošnji "novi val".

Kroz Azru je kasnije prodisala Jugoslavija, njena duša je našla svoj rokenrol izraz. Prljavo Kazalište dalo je glas predgrađima velikih gradova, u kojima je uvek obitavalo tako puno zaboravljenog sveta što je sanjao neki daleki, bolji život. Film je otvorio ulice naših gradova, bolesne od stalnog sivila, za maštanje o svetlostima metropola. A Haustor je u Zagrebu pronašao poeziju magičnog realizma i mističnog revolucionarnog zanosa mašući zastavom lične slobode.

Prve albume su objavili sledećim redom: Prljavo kazalište 1979, Azra 1980, Film februara 1981, a poslednji među njima Haustor – maja 1981, pre tačno 40 godina, usred novotalasne euforije, kao jedan od najsnažnijih dokaza da se zaista događa nešto *novo*.

UVODNI TAKTOVI

Stvari treba posmatrati u kontekstu: rokenrol je postao masovno prihvaćen u Jugoslaviji tek krajem 1970-ih godina – do tada je bila okupirana festivalskom zabavnom muzikom i naletom novokomponovanih narodnjaka. Na završetku te decenije, Bijelo dugme je afirmisalo samu ideju domaće rok muzike širom SFRJ, pre svega kao prvo ime koje je od nje napravilo scenski spektakl. Od trenutka kad je rokenrol postao uslovno prihvaćen od strane najšire javnosti, ali i partijskog mehanizma, pretila mu je opasnost da pod teretom kompromisa sa narodnjačkim mentalitetom – prestane da bude rokenrol. Pank i novi talas su, zato, za mladu gradsku generaciju imali ulogu uzimanja rokenrola nazad od filistarskih majstora iz senke, kao i svuda u svetu. Starije treba podsetiti, a mlađima otkriti, kako u to vreme nigde nije postojao nijedan drugi medij, osim autentičnih rok bendova, koji bi govorio o onome što se stvarno dešavalo oko nas i sa nama, u ime tinejdžera i mislećih ljudi jednako. Otuda ogroman moralni kredibilitet koji rok kultura ima za nekoliko predigitalnih naraštaja.

Haustor će počivati na saradnji Darka Rundeka i Srđana Sachera, u to vreme studenata Kazališne akademije i etnologije. Biografije tvrde da su se prvo upoznali još 1977. u grupi znakovitog imena Komuna, okupljenoj radi neformalnih svirki, ali je Haustor zvanično počeo da radi dve godine kasnije u sastavu: Darko Rundek (pevač i solo gitara), Srđan Sacher (bas gitara) i Ozren Štiglić (ritam gitara), te Zoran Perišić (bubnjar), kao i dodatni članovi Damir Prica (saksofon) i Nikola Santro (trombon), dok su na koncertima redovno priključivali saksofonistu Juru Novoselića iz grupe Film, poznatog i kao Kuzma Vitrosaks. Kao i kod grupe Film, moćna duvačka sekcija pravila je veliku razliku u odnosu na ostatak scene, a uskoro su se dodatno pojačali kad im je kao novi bubnjar došao fenomenalni Srđan Gulić, a klavijature zasvirao Zoran Vuletić.

Zapanjujući uspeh prvog singla *Moja prva ljubav / Pogled u BB (Bolju budućnost)* najavio je početkom 1981. velike mogućnosti benda, žestoko pomogavši profilisanju celog "novog talasa" u Jugoslaviji, kao donosioca originalne rok muzike mlade, pametne i duhovite gradske populacije – potpuno drugačijeg osećaja sveta od dotadašnjih kopija bendova sa Zapada ili onih koji su napravili karijeru zadovoljavajući publiku što se inače odazivala na narodnu muziku. Za grupu koja je postala enormno poznata po jednoj ležernoj pesmi – to je značilo da će sve oči javnosti biti nadalje uprte u njih uz očekivanje da nastave u istom, opuštenom, letnjem raspoloženju. Ali ovo delo Srđana Sachera imalo je krajnje neobičan tekst pun slobodnih asocijacija, sa one strane uobičajenog šminkanja ljubavi u pop muzici, najavljujući nešto sasvim drugo – umetnički koncept na granici fantastike koji će doneti debi album, snimljen za Jugoton tokom proleća 1981, u produkciji već poznatog Huseina Hasanefendića (Parni valjak).

ZAGREBAČKO ISKUSTVO

Rani Haustor verovatno nije moguće protumačiti bez veze sa *Kugla glumištem*, tom umetničko-revolucionarnom skupinom koja je prepadala ljude izvođenjem svojih pozorišnih situacija na ulicama, trgovima i izletištima (uključujući Adu Ciganliju i Trg Republike u Beogradu). Njihove bajke odigrane uživo, po svojoj začaranoj atmosferi nalikuju prvom albumu Haustora. U bar jednoj teatarskoj uličnoj akciji, članovi *Kugle* su se kretali gradom sa licima oslikanim u belo, stvarajući tako odmak i jasno označavajući da igraju ulogu, baš onako kako je to i Rundek signalizirao sa scene nastupajući od početka sa belim licem. Ako ništa drugo, ista oslobodilačka ideja koja je visila u vazduhu među članovima ove otvorene avangardne pozorišne zajednice, kakve ni pre ni posle nismo imali na jugoslovenskim prostorima, može se pratiti i kod Haustora. Ta ideja bila je utemeljena u levičarskoj teoriji i praksi življenja mimo ustaljenih obrazaca građanskog života, a ovu će slobodarsku crvenu liniju očuvati ne samo svi kasniji proizvodi grupe Haustor, nego i solo radovi Rundeka i Sachera.

U tom smislu, Haustor su nastali kao art projekat visoke konceptualne, pa i političke svesti, ništa manje od Idola u Beogradu. No, njihova ideja nije bila da – kao Idoli – kemp sredstvima iznutra razobliče i miniraju pop formu, a sa njom i ustaljene društvene forme, nego da je oneobiče tako da počne da govori o jednom mogućem, magičnom iskustvu grada, u kome je lična sloboda svima na dohvat ruke. Kao u *Alisi u zemlji čuda*, na svom debiju Haustor su nas metaforičnim jezikom, kroz neobične avanture, vodili ka slobodi.

U tu svrhu je služila dramaturška koncepcija prvog albuma, oličena u rasporedu pesama koje slede svoju zajedničku naraciju i lagano klize od naglašeno euforičnih i komunikativnih na prvoj strani, ka pretećim, sve složenijim i dubljim opisima sloma ljudskog bića na drugoj strani ploče. Dramaturgija rok albuma bila je u to vreme nova ideja, kakva nije bila zabeležena na dotadašnjim pločama u Jugoslaviji, osim u slučaju grupe Buldožer – naravno, Josipa Lisac, Tomaž Pengov i Time imali su tematska izdanja i ranije, ali ispod debi albuma Haustora namerno je podvučena jedna potka radio-drame ili čak pozorišnog dela. Ovo nije ništa čudno kad pogledate čime su se akteri pre i kasnije bavili, ali je jasno da je ovakav pristup omogućio prvom albumu da i danas zvuči kao živa priča o bolnoj ugroženosti ličnosti, koju možete prepoznati kao svoju i pratiti je potpuno neopterećeni vremenom nastanka. Ništa na njoj nije zastarelo jer junaci, motivi i crno-bele senke gradskih ulica postoje i dan-danas.

Štaviše, to jeste priča o gradu i opstajanju u njemu. U ovom slučaju u pitanju je Zagreb, koji nikad nije imao "zagrebačkiju" ploču. Zagorska ruralna mistika mešala se sa urbanom fantastikom u bajkovitim opisima uličnih zbivanja, na način kakav ni pre ni posle nije bio zabeležen. Prosto je neverovatno do koje mere je Haustor na svom debiju, sa poletnim uverenjem i veštinom začudne naracije, ocrtao Zagreb kao grad u kome se dešava nešto posebno. Još je neverovatnije da decenijama kasnije niko nije dorastao da kaže još toga na istu temu mada je uvek bilo tamošnjih bendova svesnih harizmatičnog nasleđa Haustora, i nije u svima svirao Sacher niti Rundek (vidi: Porto Morto).

POP MISTERIJE

Verovatno najveće postignuće Haustora jeste u tome što su otkrili šta popularna muzika može da znači ljudima ako joj se ponovo udahnu iz nje davno nestala misterija i tajnovitost. I zbilja, ako bolje promislite, svaka dobra pesma Haustora u sebi krije tajnu. Posebno je tako bilo na prvom albumu, koji se naizgled sastojao samo od zagonetki – ko se to menja u *Mijenjam se*, kakvi su to crni dečaci i kako nas to oni vode na plažu u pesmi *Radio*, gde je Bosutska 27a i zašto je toliko važna u *'60 – '65*, o čemu se uopšte radi u pesmi *Moja prva ljubav*, zbog čega se niko neće spasiti u *Noći u gradu*, koga prati i progoni *Crni žbir*, šta se na kraju desilo sa glavnim junacima u *Duhovima*, na koga se odnosi *Lice* i napokon – ko je taj što unosi nemir u ovaj svet u *Tko je to*?

Haustor na debiju čak i zvuči kao orkestar pun tajni: koliko god izgledale kao pop pesme, sve navedene kompozicije su zapravo vrlo slobodne forme, za koju se ne zna kuda nas vodi. Tek je jedna – *Radio* – blizu toga da sklizne u muzičku i tekstualnu predvidljivost, kao pravoverna novotalasna numera iz onog doba, no, čak ni ona nije nimalo stereotipna, posebno kad se malo udubite u tekst. *Moja prva ljubav* slovi kao apsolutni hit mada ima potpuno neobičnu strukturu, sa produženim središnjim soliranjem oko koga se sve vrti, te sugestivne, ali sasvim zagonetne stihove, koje smo svejedno svi zapamtili (ostavljajući svakom od nas zadatak da uspostavi vezu između tri izrečena iskaza: "djevojke u ljetnim haljinama volim", "moj je grad večeras dobio luku" i "ulje je na vodi"). Nesvakidašnje prelaze donosi i *Radnička klasa odlazi u raj*, skandalozno skinuta sa ploče, upravo zato što je sadržavala misterioznu intrigu (proleteri putuju u raj, pa još sa železničke stanice?). Zavodljivi muzički komadi *'60 – '65* i *Tko je to* i dalje nas teraju da ih zviždućemo, toliko su zarazni, ali nikad nećemo saznati o čemu se u njima zapravo radi. Da ne pominjemo drugu stranu albuma, u kojoj jedna čudna epizoda sustiže drugu, kroz niz onostranih, magijskih pop pesama, kakve dotad još nismo imali na našem jeziku.

Magnum opus prvog albuma Haustora svakako su *Duhovi*, ta storija o gubljenju duše, puna jeze, pritom otpevana na kajkavskom dijalektu, što je, uz korišćenje zagorske pentatonike, otvorilo još jedan mogući pravac razvoja u našoj muzici – u čemu je možda i najuzbudljivi aspekt stvaralaštva ranog Haustora, koji je ostao neistražen do kraja (ako izuzmemo njihov naknadni singl *Majmuni i mjesec* / *Zima* / *Capri*). Grupa je na debiju iskombinovala izvorne narodne motive sa savremenim pop stvaralaštvom da bi stvorila dotad nečuven, etno-nadrealni poetski jezik, dotičući nešto iskonsko, duboko prisutno u nama. Bilo je to mnogo godina pre nego što se pojavio izraz "world music" i ovaj umetnički novitet nije imao još uvek svoj okvir u kome bi bio razumljiv. Neki su posle napravili karijere zasnovane na istom ili sličnom modelu, a Haustor su ukrštanjem lokalnih inspiracija sa karipskim i afričkim samo pojasnili da su od početka razmišljali u svetskim okvirima.

Najbolji jugoslovenski *new wave* bendovi tog doba nisu se merili sa ovdašnjim grupama – nego isključivo sa svetskim, za kojima na idejnom nivou nisu zaostajali.

SVI ODLAZIMO U RAJ

Vrativši u pop muziku misteriju, za Haustor više nije bilo granica. Malo promenjena ekipa snimiće 1984. *Treći svijet*, našu verziju *Remain in Light*, tog albuma Talking Heads-a što je stvorio koncept trećesvetske angažovanosti unutar rok muzike neku godinu ranije. I dok je album *Remain in Light* primljen u Kongresnu biblioteku, kao nacionalno nasleđe Amerike, *Treći svijet* nema ko da primi u zajedničko kulturno nasleđe južnih Slovena, čiju sudbinu je opevao i pre nego što se ona desila. Tako je i najbolje, jer ovakva istorijska pozicija toliko toga govori o mestu Haustora kao mosta iznad tragedije nasilnih podela među običnim svetom, koji se, uprkos svemu, i te kako dobro razume širom ovog podneblja.

Debi album Haustora krije njihov osnovni mit, naraciju u kojoj je skrivena sva njihova politika i estetika, a tiče se borbe za ličnu slobodu. Upravo zbog istrajavanja u toj borbi, oni će s vremenom postati cenjeni i popularni takvi kakvi su bili, i sad je jasno da su odloženo zadobili mnogo veće mesto u istoriji rok muzike na srpskohrvatskom/hrvatskosrpskom jeziku nego što je to izgledalo tokom njihove karijere. Kad su se pre četiri decenije pojavili, dali su nam jedan hrabar novi pogled na stvarnost, pun nade da ćemo je preživeti šta god bacila pred nas, a danas je njihov opus svedočanstvo o dostojanstvenom opstanku vere u slobodu na našim prostorima, uvek nemirnijim od uzburkanog mora. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

OGANJ ZAMRZNU

Šta je prouzrokovalo poslednji sukob izraelskih snaga i palestinskih militanata iz Gaze i da li međunarodna zajednica i SAD imaju odgovor na najdugovečniji konflikt modernog doba? Status Jerusalima i još uvek nerealizovano rešenje po modelu dve države i dalje su u centru problema koji opterećuju Izrael, Palestinu, ali i čitav region Bliskog istoka

U velikim gradovima i urbanim sredinama Izraela već danima se oglašavaju sirene za vazdušnu opasnost. Neprekidni, zavijajući zvuk čuje se u Jerusalimu, Tel Avivu, Aškelonu i drugim gradovima koji su se našli pod paljbom raketa militanata iz Hamasa, upozoravajući stanovništvo da je opasnost blizu i da hitno potraže sigurna skrovišta. U Gazi se, međutim, osim detonacija izraelskih raketa i ispaljenih projektila Palestinaca ka jevrejskom neprijatelju, glasno čuje samo zlokobna tišina. "U Gazi ne postoje skloništa niti sirene za vazdušnu opasnost, tako da njeni stanovnici nemaju drugu mogućnost osim da se sakrivaju u sopstvenim domovima", opisuje stanje na terenu Bi-Bi-Si.

RAKETE I VAZDUŠNI NAPADI

Najnoviji talas nasilja u beskrajnom sukobu između Izraela i Palestine otpočeo je prošle sedmice, nakon nedelja porasta napetosti u istočnom Jerusalimu. Okidač za sukobe bila je odluka izraelskih vlasti da blokiraju palestinska okupljanja tokom Ramazana kod svetih mesta, kao što je džamija Al-Aksa. U istočnom delu grada su zbog takve odluke danima trajali nasilni protesti, u kojima je povređeno više stotina Palestinaca i brojni pripadnici izraelske policije. Ubrzo zatim, pošto nije ispunjen njihov ultimatum o povlačenju izraelskih snaga iz Al-Akse, islamistička grupa Hamas lansirala je iz pojasa Gaze rakete prema Izraelu. Izraelska vojska odmah je odgovorila vazdušnim napadima na palestinske militante i tako je pokrenuta još jedna spirala nasilja između dvaju smrtnih bliskoistočnih neprijatelja. Od početka prošlonedeljnih borbi, broj žrtava sukoba svakodnevno raste – u utorak, kada ovaj broj "Vremena" odlazi u štampu, medicinski izvori u Gazi kažu da je ubijeno više od 200 ljudi, među kojima je i 59 dece i 35 žena. I Izrael broji žrtve: do sada je poginulo deset ljudi, od kojih je dvoje dece.

U žarištu rasplamsalih tenzija između Jevreja i Palestinaca koji žive u "svetom gradu", takođe je i namera izraelskih vlasti da iseli stotine Palestinaca iz domova u istočnom Jerusalimu i da njihova imanja budu ustupljena jevrejskim naseljenicima. Izraelski Vrhovni sud odložio je odluku o iseljavanju palestinskih porodica, a višedecenijski spor o pravu na zemlju nastaviće i dalje da urušava odnose i poverenje dve strane. Izrael je zauzeo Istočni Jerusalim, koji uključuje i Stari grad, u junu 1967. godine, a najveći deo međunarodne zajednice nikada nije priznao njegovu aneksiju. Činjenica je, međutim, da su jevrejske porodice bile vlasnici zemlje pre 1948. godine, kada je jedna od najmoćnijih regionalnih oružanih snaga toga doba – transjordanska Arapska legija, predvođena engleskim generalom Džonom Glabom (poznat i kao "Glab-paša"), prodrla u Jerusalim okupiravši njegov istočni deo i proterav-

ši Jevreje koji su tamo živeli (Vidi "Treća intifada", "Vreme" br. 1406).

O sadašnjim nejednakim pravima dveju strana, međutim, govori i to da je Jevrejima dozvoljeno da formalno-pravno povrate imovinu koju su imali pre 1948. u istočnom Jerusalimu, dok palestinske porodice nemaju tu mogućnost, na primer u zapadnom delu grada, niti drugde u Izraelu.

"NIŠTA MANJE OD DRŽAVE"

Više od tri hiljade raketa militanata ispaljeno je iz Pojasa Gaze prošle nedelje, a čak su i izraelski vojni zvaničnici priznali da ih je Hamas iznenadio brojem ispaljenih projektila, kao i njihovim dometom. Pokazalo se da je Hamas nabavio modernije oružje, kojim može da gađa ciljeve udaljene i 200 km od lansirne tačke. Vođa političkog krila ove organizacije

TOG KONFLIKTA

RAT, PONOVO: Apokaliptične slike iz Gaze; izraelska vojska u akciji; Fotografije: AP Photo

Ismail Hanije rekao je da se njegovi borci neće povući i kako još nisu upotrebili svu silu koja im je na raspolaganju. "Otpor je najkraći put do Jerusalima", rekao je on na skupu u Kataru, naglasivši da Palestinci neće prihvatiti ništa manje od svoje države, sa Jerusalimom kao glavnim gradom.

Sa druge strane, u akcijama izraelskih odbrambenih snaga učestvovali su avioni, artiljerija, tenkovi i jurišni helikopteri, a u napadima iz vazduha ubijeno je i nekoliko komandira Hamasa visokog ranga, koji se smatraju bliskim saradnicima šefa vojnog krila grupe Mohameda Deifa. Izraelska vojska je potvrdila da je uništena zgrada centralne banke Hamasa i štab unutrašnje bezbednosti, kao i sistem tajnih tunela ove organizacije. Izrael svakako ima vojnu, tehnološku i ljudsku nadmoć u odnosu na ekstremiste iz Hamasa, ali su oni više puta, vodeći u prethodnom periodu čak tri rata protiv jevrejske države, pokazali da su izuzetno žilav i opasan protivnik. Sofisticirani izraelski protivvazdušni sistem "Gvozdena kupola" presreo je i uništio najveći deo ispaljenih raketa, za koje se veruje da jednim delom dolaze iz iranskih izvora. Oružanim naporima Hamasa intenzivno pomažu i libanski Hezbolah, kao i palestinski Islamski džihad.

Rasplamsavanje vojnih sukoba dolazi u trenutku kada se Izrael nalazi u veoma osetljivoj političkoj situaciji, jer i nakon četvrtih parlamentarnih izbora u poslednje dve godine nije sastavljena stabilna većinska vlada u toj zemlji. Izraelskom premijeru i lideru desničarske partije Likud Benjaminu Netanjahuu nad glavom stoje i ozbiljne optužbe za mito i korupciju, a protiv njega se vodi nekoliko sudskih postupaka. Svestan je da ga samo o(p)stanak na vlasti i premijerska fotelja štite od krivičnih postupaka izraelske policije, državnog tužilaštva i sudova. Analitičari tamošnjih prilika saglasni su u oceni da izraelski premijer zbog toga svesno podgreva "tinjajuće" sukobe u regionu, ne samo na relaciji Izrael–Palestina.

ZEMLJA BEZ IZBORA

Frustraciju Palestincima svakako povećava i činjenica da već petnaest godina tamo nisu bili održani parlamentarni izbori. "Palestinci su podeljeni između ostarelog rukovodstva u Ramali, predvođenog 85-godišnjim Mahmudom Abasom, i militantne frakcije Hamasa, izolovane od međunarodne zajednice, koja vlada sve siromašnijom Gazom", navodi Si-En-En.

Iako je početkom ove godine predsednik Palestinske uprave i lider Fataha Mahmud Abas potpisao dekret prema kojem će u Palestini parlamentarni izbori biti održati 22. maja 2021, a predsednički izbori 31. jula 2021, krajem prošlog meseca on je odlučio da se ponovo ne izađe na birališta. Zvanično, to je učinio zbog spora s Izraelom oko glasanja u okupiranom Istočnom Jerusalimu. Međutim, iza svega stoji opravdana bojazan Mahmuda Abasa da bi Fatah mogao da izgubi na prvim sledećim izborima. To bi u konačnici moglo da dovede ne samo do jačanja rivalskog Hamasa, već i do novih podela u njegovoj (Abasovoj) stranci.

Dugovečni premijer Izraela Benjamin Netanjahu – koji tu dužnost kontinuirano obavlja već 12 godina, nakon što je devedesetih godina obavljao istu funkciju tri godine – u prethodnom je periodu podsticao napetosti u regionu: dao je odobrenje izraelskoj vojsci da bombarduje ciljeve u Siriji; kontinuirano vrši pritisak na Iran; slao je izraelske avione da ulaze u libanski vazdušni prostor i preleću preko glavnog grada Bejruta, itd. Ali, "Bibi" je i kod kuće umeo da zaoštrava političku situaciju, a svojom desničarskom politikom unosi i sve veći jaz u jevrejsko društvo.

Osokoljen uspešnom imunizacijom jevrejskog stanovništva protiv virusa kovid 19, po čemu je Izrael vodeća zemlja u svetu, verovao je da će ubedljivije pobediti na izborima kako bi ponovo formirao većinu u Knesetu. Međutim, početkom maja obavestio je izraelskog predsednika Ruvena Rivlina da mu vraća mandat jer nije uspeo da formira vladu. Predsednik Izraela je mandat poverio lideru opozicije Jairu Lapidu, šefu partije centra Ima budućnosti (Ješ atid). Lapid je bio novinar, popularni TV voditelj i ministar finansija od 2013. do 2014. godine. Njegov pokojni otac Tomi Lapid, takođe bivši političar i novinar, poreklom je iz Novog Sada.

Višestruki dobitnik Pulicerove nagrade Tomas Fridman je u "Njujork tajmsu" izneo ocenu da nije slučajno što je do početka sukoba u Gazi došlo u trenutku kada je mandatar Lapid bio na korak od formiranja kabineta "bez presedana", u koji bi bili "uključeni izraelski Jevreji i, prvi put do sada, izraelska arapska islamistička stranka". Fridman veruje da su Netanjahu i Hamas svesno minirali takvu opciju, a eskalacija nasilja definitivno je onemogućila formiranje vlade "nacionalnog jedinstva" u Izraelu.

SAD U RASKORAKU

Administracija predsednika Džoa Bajdena u Vašingtonu svoj mandat započela je verujući da bi neka druga, veća i preča pitanja – kao što su vakcinacija i borba sa pandemijom i odnosi SAD sa svojim najvećim rivalom NR Kinom – mogla da Bliski istok i odnose Izraela i Palestine stave u drugi plan. Ispostavilo se, međutim, da je nagli i razbuktali bliskoistočni sukob zatekao Bajdenovu administraciju u raskoraku, nespremnu da reaguje adekvatno i sa jasno definisanim pristupom. "Bela kuća je u igri sa vremenom i treba brzo da odluči kako će se nositi sa Trampovim nasleđem nepokolebljive podrške Netanjahuu", navodi britanski "Gardijan".

Ako se u obzir uzme i činjenica da američka podršku Izraelu godišnje iznosi 3,8 milijardi dolara, deluje neizvodljivo da će se najverniji saveznik SAD naći pod direktnim političkim ili ekonomskim pritiscima Bele kuće. Posebno što i nova vlada u Vašingtonu nije ništa manje "proizraelska" od nekadašnje Trampove administracije. To se najbolje pokazalo u Ujedinjenim nacijama ovih dana kada su SAD tri puta blokirale zajedničku izjavu Saveta bezbednosti UN u kojoj se i od Izraela i od Palestinaca tražilo hitno primirje i trenutni prekid vatre između sukobljenih strana.

Iako deluje kako bi ratna dejstva u regionu mogla da potraju, analitičari se slažu u oceni da bi svim uključenim stranama primarni interes sada ipak morala da bude deeskalacija razbuktalog sukoba. Sa jedne strane, palestinski Hamas postigao je određene strateške ciljeve: uspeo je da Izraelu pokaže povećan kapacitet za borbu; pošlo mu je za rukom da pogodi civilne ciljeve, kao i stratešku infrastrukturu u toj zemlji. Militanti su baražnom paljbom uspeli da u određenoj meri savladaju i skupu protivraketnu odbranu izraelske vojske, ali i da projektilima ugroze i najveći aerodrom u Izraelu, Ben Gurion, koji se nalazi svega četrdesetak kilometara od Jerusalima.

Sa druge strane, i Izrael bi sada morao da ima interes da se smanji tenzija jer je takođe postigao neke od najvažnijih stvari u svojoj dosadašnjoj vojnoj kampanji – eliminisao je brojne, unapred odabrane, ciljeve Hamasa u Gazi; uništio je dobar deo njihove infrastrukture i uspešno je potvrdio svoju strategiju odvraćanja od pretnje koju za tu zemlju predstavljaju brojne radikalne islamističke organizacije u regionu.

Ono čega se, međutim, ceo Bliski istok pribojava jeste i moguća kopnena invazi-

STRAH OD GRAĐANSKOG RATA: Sukobi na ulicama izraelskih gradova
Foto: AP Photo

Bajden je kriv!

Reakcije iz sveta na nasilje u Izraelu i Gazi bile su očekivano podeljene. Američki predsednik Džozef Bajden razgovarao je sa premijerom Izraela Benjaminom Netanjahuom. "Moja očekivanja i nade su da će se ovo završiti uskoro, ali Izrael ima pravo da se brani", rekao je Bajden novinarima u Beloj kući. Pentagon je saopštio kako je američki ministar odbrane Lojd Ostin tokom razgovora sa izraelskim kolegom Benijem Gancom ponovio da Izrael ima "gvozdenu podršku" Sjedinjenih Američkih Država.

Oglasio se i predsednik Turske Redžep Tajip Erdogan, koji je u telefonskom razgovoru sa ruskim predsednikom Vladimirom Putinom rekao da bi međunarodna zajednica trebalo "da održi Izraelu oštru i zastrašujuću lekciju" zbog njihovog odnosa prema Palestincima. Kremlj je, pak, saopštio da nekontrolisani razvoj palestinsko-izraelskog sukoba "predstavlja pretnju Rusiji".

Saopštenje je poslao i bivši američki predsednik Donald Tramp, koji je optužio aktuelnog predsednika SAD Džozefa Bajdena da je kriv za eskalaciju nasilja između Izraela i Hamasa. "Pod Bajdenom svet postaje nasilniji i nestabilniji, jer njegova slabost i nedostatak podrške Izraelu dovodi do novih napada na naše saveznike", naveo je Tramp.

ja Izraelaca u Pojas Gaze ukoliko bi došlo do daljeg pogoršanja situacije. Takođe, opasnost predstavlja i rastuće arapsko-jevrejsko nasilje u gradovima mešovitog etničkog sastava u Izraelu, koje ima potencijal da prouzrokuje i neki vid građanskog rata. U neredima je, recimo, zapaljeno pozorište u izraelskom gradu Akou, koje simbolizuje jevrejsko-arapsko prijateljstvo, a u gradu Lodu zapaljena je sinagoga. I u vazdušnim udarima izraelskih snaga srušena je jedna džamija, zatim soliter u kojem su bile smeštene medijske kancelarije Asošijeted Presa i Al Džazire, kao i brojne stambene zgrade u Gazi.

ABRAHAMOV SPORAZUM

Pogoršanju odnosa između Palestine i Izraela doprinela je i Trampova odluka da prizna Jerusalim za nepodeljenu prestonicu Izraela, baš kao i njegov bliskoistočni plan za koji mnogi analitičari smatraju da je suviše favorizovao jevrejsku stranu. Iako je Amerika u tom sporazumu priznala pravo na palestinsku državu, faktički je došlo do napuštanja rešenja koje bi omogućilo realizaciju koncepta o dvema punopravnim nezavisnim državama. Trampov plan za Bliski istok odbacili su i Fatah i Hamas, nazivajući ga "zaverom SAD i Izraela".

Uostalom, predizborne kampanje bivšeg američkog predsednika Donalda Trampa i aktuelnog premijera Izraela Benjamina Netanjahua bile su velikim delom zasnovane na njihovim diplomatskim uspesima u normalizaciji veza sa arapskim zemljama. "Abrahamovi sporazumi" o normalizaciji – koje su Amerika i Izrael sklapali sa islamskim zemljama kao što su Bahrein i Ujedinjeni Arapski Emirati – imali su za cilj da relaksiraju odnose na Bliskom istoku. Direktna posledica takve normalizacije odnosa Izraela i nekoliko muslimanskih zemalja bilo je i uspostavljanje diplomatskih odnosa jevrejske države sa južnom srpskom pokrajinom Kosovom. Indikativno je da se Kosovo stavilo na stranu Izraela u najnovijem sukobu sa Palestincima pošto je ministarstvo spoljnih poslova privremenih institucija u Prištini saopštilo da je "Izrael u obavezi da zaštiti narod" od oko 2.000 raketa koje Hamas ispaljuje i na civile.

Za razliku od Republike Srpske, koja je svoju predsedničku palatu osvetlila u bojama izraelske zastave, Srbija se i dalje nije zvanično "opredelila" za neku od sukobljenih strana. Doduše, odluka naše zemlje da premesti svoju ambasadu iz Tel Aviva u Jerusalim – kao deo Vašingtonskog sporazuma koji su Srbija i Kosovo potpisali u Beloj kući prošlog septembra – takođe se smatra iznuđenim diplomatskim ustupkom Sjedinjenim Američkim Državama. Nakon krize u Istočnom Jerusalimu i haosa u tom delu sveta, pitanje je kada će (i da li će uopšte) doći do preseljenja diplomatskog predstavništva Srbije u "sveti grad".

OTAPANJE ZAMRZNUTOG KONFLIKTA

Američki predsednik Džozef Bajden je u prvih nekoliko meseci svog mandata ipak ublažio neke Trampove radikalne mere. Obnovio je, na primer, američko finansiranje Palestinaca i diplomatske kontakte sa palestinskim zvaničnicima. Ali nije zato poništio Trampovu odluku da preseli američku ambasadu iz Tel Aviva u Jerusalim.

Epicentar poslednjih sukoba, Pojas Gaze, inače spada u najnaseljenije teritorije na svetu, a više od dva miliona ljudi živi u katastrofalnim uslovima na teritoriji ukupne površine od oko 360 km². Mladi su posebno ugroženi jer, prema nekim procenama, čak 70 odsto njih nema nikakav posao, a nedostatak perspektive plodno je tle za jačanje i širenje radikalnih ideologija. Stanovnici Gaze već godinama žive "između čekića i nakovnja": unutrašnjih stega radikalnih Hamasovih politikâ sa jedne strane i izraelskih vojnih, ekonomskih i političkih pritisaka sa druge. "Ovaj sukob se zabio u ćorsokak", piše Si-En-En, "a stari pristupi njegovom rešavanju – bilo ratom ili pregovorima – nisu uspeli".

Iako je iz diplomatskih izvora navedeno kako postoji mogućnost da se narednih dana postigne nekakav sporazum o prekidu vatre, u trenutku dok nastaje ovaj tekst (utorak) i dalje se nastavljaju vojni okršaji između Izraela i Palestinaca. Ključnu ulogu iza scene mogao bi da ima Egipat i njihovi bezbednosni zvaničnici, koji "moderiraju" između dve strane. A prošlog vikenda je i pomoćnik američkog državnog sekretara za Izrael i Palestinu Hadi Amr stigao u Tel Aviv kako bi obavio razgovore sa sukobljenim stranama.

Upućeni u bliskoistočnu igru smatraju da arapsko-izraelski sukob zapravo nikada u potpunosti neće biti rešen, sve dok se ne reši pitanje statusa Jerusalima. A sada se ponovo pokazalo da svaki zamrznuti konflikt uvek ima potencijal da se rasplamsa u ozbiljan ratni sukob. To se videlo u slučaju Izraela i Palestine, i u Nagorno Karabahu u sukobu Jermenije i Azerbejdžana. Stoga bi i Srbija i njena južna pokrajina Kosovo morale da teže kompromisnim rešenjima. Jer, u eventualnom nasilnom sukobu, suštinski se pokazuje da se nijedna strana ne može smatrati pobednikom. ¶

UROŠ MITROVIĆ

Nepokoreni grad

Pobeda Tomislava Tomaševića sa premoćnih više od 45 posto u Zagrebu nije iznenađenje, ali jeste broj glasova koji je dobio, jer niko nije očekivao baš toliku nadmoć nad drugim kandidatima. Rezultati poslednjih parlamentarnih izbora su najavili, a lokalnih u Zagrebu potvrdili novi politički trend u Hrvatskoj, koji je na tragu promena na levici kakve se događaju i u drugim evropskim zemljama

GLAS IPAK ODLUČUJE: Biračko mesto u Zagrebu
Foto: AP

Za "Vreme" iz Zagreba

Nakon dva desetljeća vladavine prije dva mjeseca iznenada preminulog gradonačelnika Milana Bandića, koji je tijekom svojih šest mandata postao simbol korupcije i klijentelizma u Hrvatskoj, Zagreb je u nedjelju odabrao promjenu. Trijumf mladog Tomislava Tomaševića (39), lidera progresivne zeleno-lijeve platforme *Možemo* na izborima u Zagrebu, pokazao je kako su ovi lokalni izbori možda konačno osvijestili birače u Hrvatskoj, koji sve više shvaćaju kako njihov glas može biti presudan i glas za bolji grad, a u budućnosti možda i bolju državu. Nakon 30 godina, kao da su birači shvatili kako se treba odmaknuti od ideoloških tema, nacionalističke retorike i zarobljenosti u temama iz povijesti, te se okrenuti pitanjima budućnosti i birati one što nude rješenja koja se tiču svakodnevnog života.

Brojni analitičari već sada procjenjuju da bi rezultati izbora u Zagrebu, ali i u Splitu, gdje umjereni političar i poznati znanstvenik iz spektra centra Ivica Puljak vodi u prvom krugu ispred kandidata HDZ-a, mogli odrediti budućnost i obrise nekih novih parlamentarnih izbora u Hrvatskoj, jer bi mogli dramatično utjecati na sadašnje duopolne odnose na nacionalnoj političkoj pozornici između HDZ-a i SDP-a. Platforma *Možemo* tako polagano preuzima glasače SDP-a, dok HDZ ima sve više problema sa svojim disidentima, koji su se najvećim dijelom priklonili nacionalističkom lideru Domovinskog pokreta Miroslava Škore. Sa političke scene nestaju i neke trgovačke partije koje su koketirale sa HDZ-om i SDP-om, poput Bandićeve stranke, ali i druge stranke koje su sa izuzetno malo glasova i malom biračkom bazom dobivali upravljanje velikim sustavima, što su "naplatili" isključivo zahvaljujući koaliranju sa dvije vodeće stranke.

Pobjeda Tomislava Tomaševića sa premoćnih više od 45 posto u Zagrebu nije iznenađenje, ali jest broj glasova koji je dobio, jer nitko nije očekivao baš toliku nadmoć nad drugim kandidatima. Rezultati posljednjih parlamentarnih izbora su najavili, a lokalnih u Zagrebu potvrdili novi politički trend u Hrvatskoj, koji je na tragu promjena na ljevici kakve se događaju i u drugim europskim zemljama. Socijaldemokratske stranke su u silaznom trendu, a jačaju lijeve zelene parti-

PROTIVKANDIDATI ZA DRUGI KRUG: Tomislav Tomašević i Miroslav Škoro
Fotografije: AP

Uvjerljiva pobjeda platforme *Možemo* govori da se birači u glavnome hrvatskom gradu posljednjih godina nisu okrenuli u desno, kako se mislilo po rezultatima izbora ranijih godina, nego ih je SDP razočarao, a drugu opciju za odabir nisu imali, pa su mnogi na dan izbora ostajali kod kuće

je. Na ovim lokalnim izborima, iako je vladajući HDZ "izdominirao" u većini županija, gradova i u manjim sredinama, kandidati SDP-a i HDZ-a potpuno su potučeni i poraženi na izborima za Zagreb, ali i u drugim važnijim gradovima, što pokazuje da sve brže gube podršku glasača i da Hrvatskoj treba neka nova, potpuno drugačija energija.

ZAGREB – GRAD RAZOREN POTRESOM, IZMUČEN KORUPCIJOM

Uvjerljiva pobjeda platforme *Možemo* govori da se birači u glavnome hrvatskom gradu zadnjih godina nisu okrenuli u desno, kako se mislilo po rezultatima izbora ranijih godina, nego ih je SDP razočarao, a drugu opciju za odabir nisu imali, pa su mnogi na dan izbora ostajali kod kuće. Sve dosad, kad im se za gradonačelnika ponudio Tomislav Tomašević, profiliran kao lider platforme *Možemo* i njegov tim, koji je u proteklih osam godina izgradio vrlo čvrstu bazu i stranačku mrežu u Zagrebu. Zagreb je danas grad razoren potresom, izmučen korupcijom, premrežen kriminalnim mrežama, zapušten, dosadan i zaostao u vremenu, a sve to bi, nadaju se građani Zagreba, trebao urediti baš Tomašević sa svojim timom. Iako je puno skeptika koji sumnjaju kako tim oko njega ima snagu da se snažno odupre ogromnom birokratskom aparatu, koji je po svojim rođačkim vezama izgradio Milan Bandić, ali i umreženosti sa tajkunima, posebice onima iz biznisa sa smećem, po kojem je hrvatska mafija poznata i bila snažno povezana sa Milanom Bandićem.

Analitičari ipak podsjećaju da je Tomašević i njegova platforma *Možemo* već nekoliko puta bila politički podcijenjena, a da bi onda završili kao pobjednici. Atmosfera u Zagrebu je u ponedjeljak bila poprilično optimistična i djelovalo je kao da se ulazi u novu, povijesnu eru. Poput one kada je 2000. godine SDP sa Ivicom Račanom na čelu dobio parlamentarne izbore i pobijedio prvi put HDZ, a kada je progresivni dio hrvatskog društva očekivao i nadao se da će se konačno završiti sa Tuđmanovom politikom, koja je cijelo jedno desetljeće Hrvatsku držala u nacionalističkom zatočeništvu.

Tomislav Tomašević za dva tjedna ide u drugi krug protiv Miroslava Škore. Iako ima ogromnu prednost, morat će se u idućih 14 dana boriti sa ideološkim napadima ovog desnog političara, koji je u izbornoj noći već poslao poruku kako je borba protiv Tomaševića borba protiv lijevih opcija koje Hrvatska ne želi, jer su "komunističke". Tako želi mobilizirati desne glasače.

"Mi ćemo stati nasuprot naletu ljevice koja želi osvojiti grad Zagreb!", grmio je Škoro i zazvao Božju pomoć. No, teško će s tom retorikom osvojiti više od uskog kruga desnih glasača. Možda će dobiti dio desnog dijela HDZ-a, možda i dio Bandićevih glasača, ali kada krenu razgovori o sređivanju gorućih problema Zagreba, Škoro će teško parirati Tomislavu Tomaševiću.

"Tomaševiću treba još samo pola koraka. Škoro vuče tamo gdje se najbolje osjeća, u borbu ljute desnice protiv ljevice. Izgleda da u noći u kojoj se jedva provukao u drugi krug nije shvatio da Tomaševićeve brojke nedvosmisleno govore da je već osvojio Zagreb, da je okupio i okuplja one koji žele bolji Zagreb, pa i one koji se uopće ne pitaju jesu li lijevo ili centar ili desno", kaže politička analitičarka i novinar Net.hr Đurđica Klancir. S njom se slaže i Sonja Hodak, komunikacijska stručnjakinja, koja ističe kako je najveći uspjeh ovih lokalnih izbora odbacivanje HDZ-SDP paradigme trulog upravljanja. "Škoro nije problem, kao ni gradska »

zapuštenost ili dubioze... To se sve da urediti kroz neko vrijeme, jer se brojkama da upravljati. Samo su potrebni dobri i kvalitetni stručni ljudi i problemi se onda samo počinju brisati s liste", kaže Sonja Hodak.

TKO JE TOMISLAV TOMAŠEVIĆ?

Tomislav Tomašević rođen je 1982. u Zagrebu. Rano djetinjstvo proveo je u novozagrebačkom kvartu Zapruđe, a potom se s majkom Ivankom, ocem Smiljanom i bratom Tihomirom preselio u Zaprešić. Pohađao je zagrebačku VII Gimnaziju, a 2000. godine je upisao Pravni fakultet u Zagrebu. Na trećoj godini napustio je Pravni fakultet te 2006. upisao Fakultet političkih znanosti, gdje je završio četverogodišnji preddiplomski, a zatim i diplomski studij politologije. Magistrirao je 2013. godine na britanskom sveučilištu Kembridž temom iz područja okoliša, društva i razvoja. Posljednjih je godina bio angažiran oko brojnih gorućih tema u Zagrebu: od borbe protiv gašenja tvornice "Kamensko" i izgradnje spalionice otpada u Resniku, do pomoći stanarima Kupske ulice nakon urušavanja, te protivljenja privatizaciji zagrebačke Čistoće.

Vrhunac njegovog aktivizma bio je u borbi da Varšavska ulica u središtu Zagreba ostane pješačka zona te protiv pogodovanja investitoru Tomislavu Horvatinčiću, što se sve, naravno, događalo u režiji Milana Bandića. Tomašević je sa skupinom aktivista bio i među prvima koji su se usudili suprotstaviti se Ivici Todoriću, nekad nedodirljivom vlasniku koncerna Agrokor. Jednog jutra 2009. Tomašević se s ekipom pojavio pred Todorićevim dvorcem i zatražio da iznajmi sobu. Naime, država i Grad Zagreb su Todoriću omogućili da s obitelji živi u tom povijesnom zdanju, koje je pak formalno bilo registrirano kao hotel. Naravno, Tomašević nije uspio dobiti sobu, ali je s ostalim aktivistima ukazao na privilegirani Todorićev položaj kada se to rijetko tko u Hrvatskoj usudio učiniti.

Tomašević i njegov klub su se u četiri godine skupštinskog mandata izdvojili kao najupečatljiviji gradski zastupnici u moru mediokriteta i Bandićevih poslušnika ili saveznika. U tom je periodu Tomašević i mukotrpnim radom na terenu svojih manje od pet posto glasova za gradonačelnika 2017. pretvorio u zakucavanje u prvom krugu iznad 45 posto u 2021. Terenski rad njegove ekipe urodio je plodom i na parlamentarnim izborima prošle godine kada je zelena-lijeva koalicija bila najveće iznenađenje, te je ušla u sabor s oko sedam posto glasova. Tomašević je tada trijumfirao u prvoj zagrebačkoj izbornoj jedinici, dobivši najviše preferencijalnih glasova od svih zastupnika ovog saziva parlamenta. U posljednjih godinu dana posebno se istakao i svojim angažmanom oko zakona o obnovi Zagreba od potresa, te će njegova provedba sigurno biti najveći izazov njegovog gradonačelničkog mandata.

Platforma *Možemo* je izrasla iz pokreta protiv Bandićevog modela vladavine, a bili su i ostali grupacija izvan velikih stranaka, te su ispravno zaključili da se ne žele upuštati u predizbornu koaliciju s vidljivo uzdrmanim i tromim SDP-om, nakon što su na prošlim parlamentarnim izborima ostvarili solidan rezultat, ušli u Sabor i počeli se nametati i u nacionalnim temama kao ozbiljna politička snaga. Tomašević je uspio u posljednje četiri godine izrasti u političara za kojeg znaju svi Zagrepčani, kojem vjeruje izrazito širok krug građana da može iznijeti povijesne promjene za grad Zagreb. Da može povesti transformaciju gradske vlasti koja se pod Milanom Bandićem pretvorila u zamršeno koruptivno klupko, koja se dijelom ispreplela i s lokalnom mafijom, koju ne uspijevaju razgraditi niti nadležne državne institucije. Nakon osvajanja Zagreba, njegova platforma ima ogroman potencijal da krene u osvajanje i cijele Hrvatske.

RIJEKA SDP-U, HDZ GUBI SPLIT

Iako su izbori u Zagrebu ključni (grad ima budžet kao svi ostali gradovi zajedno), treba reći kako su moguće promjene i u Splitu, u kojem vodi već spomenuti znanstvenik Puljak, koji se bori protiv HDZ-ovog kandidata u drugom krugu izbora. Puljak tvrdi kako je vrijeme da se pokaže da je Split uljuđen i otvoren grad, a ako pobjedi, bit će to snažna poruka HDZ-u, koji je godinama upravljao Splitom zajedno sa kontroverznim biznismenom Željkom Kerumom. Za vrijeme kampanje, inače, objavljen je snimak na kojem Puljak davnih 90-ih na jednoj svadbi pjeva ustaške pjesme, ali je on rekao kako je to bilo u mladosti i nekom zanosu, a da to nije njegov stvarni politički habitus.

S druge strane, manje poznati kandidat SDP-a u Rijeci je osvojio najviše glasova iako je to manje nego što je SDP inače dobivao svih ovih godina u tom svom uporištu, u kojem vlada 30 godina. Ako bi izgubio, bio bi to veliki poraz SDP-a i pitanje što se suštinski događa sa ovom strankom, koja očito propada i polako postaje marginalna lijeva stranka. Jedino gdje HDZ i daje dominira je Osijek, a zanimljiva je situacija i u Vukovaru, gdje je HDZ-ov disident Ivan Penava potukao u prvom krugu HDZ-ovog kandidata. Poraz u Vukovaru teško bi pao HDZ-u jer je nakon raskola s Andrejom Plenkovićem i izlaska iz stranke Penava postao simbol protivljenja dijela članova i glasača HDZ-a politici stranačke središnjice. Takvih disidenta HDZ ima sve više, pa su ovi izbori pokazali kako se na sceni pojavljuju neki novi ljudi, nova lica i opcije koje se udaljavaju od HDZ-a i SDP-a, koji su po načinu vladanja gotovo postali isti. ¶

MIROSLAV KUSKUNOVIĆ

Očekuju se promene

Kandidati srpske nacionalne manjine iz SDSS vode u svim županijama gdje su imali kandidate za poziciju zamjenika župana iz reda srpske nacionalne manjine. Milorad Pupovac je za portal Novosti izjavio kako se u Zagrebu očekuju promjene koje će po svoj prilici prekinuti dugi kontinuitet jednog tipa vlasti, u Vukovaru se očekuje da se prekinu politike nacionalnih podjela i sukoba po nacionalnoj osnovi, a da se u Kninu očekuje značajnija participacija srpske zajednice i obnova političkog sudjelovanja Srba na području Knina. "Sigurno je da će SDSS imati bolji rezultat nego prije četiri godine u najvećem dijelu jedinica lokalne i regionalne samouprave u kojima ima svoje kandidate. To će biti potvrđeno u Sisačko-moslavačkoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji, na štetu ostataka starih politika i otpadnika od SDSS-a, a koje su služile ne da napadaju HDZ, SDP ili nekog drugog, nego da napadaju isključivo SDSS", kazao je Pupovac.

Foto: AP Photo

Nestvarna sezona "bucka iz Sombora"

Proteklog vikenda je završen regularni deo sezone NBA lige, koji je zbog posledica pandemije ove godine skraćen za deset utakmica. Sledi plej-of, a za oko mesec dana, u pauzi drugog kola plej-ofa, bira se najbolji igrač regularnog dela prvenstva. Kako se pretpostavlja, za sada najveći broj glasova nezavisnih novinara za osvajanje titule MVP-a (Most Valuable Player) ima Nikola Jokić, centar Denver Nagetsa i reprezentacije Srbije. Izbor bilo kog drugog igrača bio bi pokazatelj da živimo u svetu u kome je košarkaško znanje manje važno od novca koji za sobom povlači ova titula

»

Zemlja mogućnosti – to je globalno prihvaćena definicija Amerike. Ako imaš ideju, znanje i upornost, sva vrata su ti otvorena. Potpuno isto važi i za sport, ponekad i više nego za bilo koju drugu delatnost u životu. Bogatstvo i slava koji se mogu steći bavljenjem popularnim sportom u Americi nedostižni su bilo gde drugde u svetu. Ipak, slava zahteva da se živi po ustaljenim pravilima ponašanja, pre svega iz razloga što ta slava povlači za sobom ogromnu količinu novca, koji kompanije i marketinška mašinerija ulažu u sportistu pokušavajući da ga poistovete sa svojim idejama i pravcima razvoja.

Samim tim se vodi računa da izbor igrača podrazumeva da on predstavlja sve ono što Amerika voli: po mogućstvu, da mu je porodica živela teško; da okolina nije razumevala njegov talenat i rad; da je od mladih dana posvećen zajednici i, ako je moguće, da izgleda što lepše. I možda najvažnije, da igra u velikom timu, ili bar u velikom gradu.

Ako kandidat nije iz Amerike, poželjno je da je iz neke bogatije i marketinški zanimljive zemlje. Naravno, bitno je da je igraču izbor za MVP lige najvažnija stvar u životu, i da se za njega bori na takav način da podiže tenziju do poslednjeg trenutka pre samog izbora. To je pravi američki san. Ipak, teško je uvek sklopiti idealnu priču, pre svega ako neko toliko iskače van ovog postavljenog šablona, a to se baš ove godine dešava.

JOKIĆEV PUT U NBA LIGI

Nikola Jokić je sve suprotno od poželjnog izbora za najboljeg igrača NBA lige. Bucmasti dečkić koji ispija litre koka-kole dnevno je relativno kasno i prilično nezainteresovano kročio na košarkaški teren, i od početka verovao da je to sve sjajna zabava. Nesebičnost i manjak atletskih sposobnosti su hendikep koji ga takođe čini manje interesantnim kandidatom. Visina mu je bila prednost, ali ono što ga je izdvajalo od svih je retko viđen talenat. Taj talenat ga i danas izdvaja od svih, želja da se igra košarke i da sa lakoćom dominira, pre svega pregledom igre i neverovatnim osećajem za dodavanje lopte saigračima.

Kada se 2014. godine, sa 19 godina, pojavio na Draftu (izbor mladih igrača koji će igrati u NBA ligi), sa pedigreom najboljeg igrača Jadranske lige, imao je najmanje 15 kilograma viška. Sa 41. mesta su ga izabrali Denver Nagetsi i napravili najbolji potez u istoriji kluba. Već posle par utakmica se videlo da je nesvakidašnji igrač. Formirana je centarska linija zajedno sa Jusufom Nurkićem, koji je izabran sa 16. mesta na Draftu. Ipak, posle dve godine je odlučeno da je Nikola glavni centar tima, a uskoro i glavni igrač.

Nikada pre njega nije postojao igrač njegove visine koji je sa lakoćom postizao blizu dvadeset koševa po utakmici, usput imao i desetak skokova, ali i gotovo dvocifren broj asistencija. Prepoznavši pravo košarkaško blago koje je pred sobom imao, celokupan trenerski i administrativni deo tima stao iza jednog igrača. U Americi se to naziva "igrač franšize". To podrazumeva da se kompletan igrački i trenerski kadar podređuje jednom igraču, koji dobija najviši prioritet i tretman. Jokiću je dodeljen poseban kondicioni trener i poseban plan rada, sve u cilju da njegovo telo dovede u situaciju da još bolje iskaže neosporan talenat. Rad koji je ekipa uložila u njegov razvoj se sve više pokazivao na terenu.

Smanjenje težine i nabacivanje mišićne mase su samo pomogli u njegovoj igri. Statistika je iz godine u godinu poboljšavana, šut za tri poena je doveo do nivoa prosečnog šutera na bekovskoj poziciji. Ono što je bilo zaista zastrašujuće je to što se nije video kraj njegovih mogućnosti. U svakoj sezoni je sve više napredovao i ubrzo je postao najbolji centar NBA lige.

Od prosečnog tima, Denver Nagetsi sa Nikolom Jokićem i uz pomoć pre svega Džemala Mareja su uspeli da do sezone 2018–2019. postanu jedna od najboljih ekipa u Zapadnoj konferenciji NBA lige. Košarkaški svet je uveliko govorio o neobičnom načinu igre i lakoći saradnje ova dva igrača. Ono što je nedostajalo ovom timu bilo je iskustvo, i neko ko bi igrački doprineo da se postigne nešto više. Iz utakmice u utakmicu su njih dvojica postizali gotovo polovinu svih koševa, ali je sve zavisilo od toga da li je i koliko neko odskočio od svog proseka. To je bila razlika između pobede i poraza.

Nastavak uspona Nikole Jokića i njegovog tima je vezana za prošlu sezonu, koja

je zbog pandemije prekinuta i nastavljena pod specifičnim okolnostima, u takozvanom "balonu". Sezona se završila bez prisustva publike i pod jednim krovom. Sve ekipe su se skupile u Diznijevom centru u Orlandu, završile utakmice regularnog dela i igrale plej-of. Denver Nagetsi su došli do finala Zapadne konferencije, pobedivši Portland Trejl Blejzerse i LA Kliperse u sedam utakmica. Jokić je navikao košarkaški svet da je sposoban da postiže trideset koševa po utakmici, ali njegov napredak u fizičkoj snazi i izdržljivosti ga je dovodio u priliku da daje i više od četrdeset poena po meču.

Kraj jedne košarkaške bajke se dogodio u finalu Zapadne konferencije. Izgubili su od LA Lejkersa koji su kasnije dominantno postali prvaci NBA lige. Ipak je tim sa Lebronom Džejmsom i Entonijem Dejvisom bio prejak. Lejkersi su slavili pre

Toni Kukoč u Kući slavnih

Velika nepravda je konačno ispravljena. Toni Kukoč, najbolji košarkaš sa prostora bivše Jugoslavije, primljen je u košarkašku Kuću slavnih u Springfildu. Trostruki je osvajač NBA lige i titule klupskog prvaka Evrope, pet puta je biran za najboljeg igrača Evrope, bio je najbolji šesti igrač NBA lige. Neponovljiv kao košarkaška i ljudska pojava, konačno je dobio zasluženo mesto. Košarkaški svet je sa velikim zadovoljstvom propratio ovu vest, mnogi sa čuđenjem što do toga nije ranije došlo.

BEZ STRAHA, PROTIV NAJBOLJIH:
Jokić i zvezde Bruklin Netsa
Foto: AP Photo

Izbor MVP-a

Košarka spada u četiri najpopulanija sporta u Americi, uz američki fudbal, bejzbol i hokej. NBA liga je u sezoni 1955-56. godine, deset godina po svom osnivanju, uvela izbor najboljeg košarkaša regularnog dela lige, kao i izbor najboljeg košarkaša finala plej-ofa.

Od početka je titula MVP-a regularnog dela sezone predstavljala pokazatelj koliko je izabrani igrač uticao na igru svog tima i koliko je taj tim uspeo tokom sezone da postigne, pre svega zahvaljujući svom najboljem košarkašu. Najboljeg igrača ligaškog dela biraju novinari koji rade u specijalizovanim novinama i sajtovima, ili u poznatim televizijskim kućama, ali ne smeju da imaju nikakve veze sa bilo kojim NBA klubom. Sto novinara dobija mogućnost da glasa na taj način da prvoplasiranom daje 10 bodova, drugoplasiranom sedam, treći dobija pet, četvrti tri, dok peto mesto nosi jedan bod. MVP postaje igrač sa najviše osvojenih bodova.

Najviše titula MVP-a ligaškog dela NBA lige ima legendarni Karim Abdul Džabar (6), za njim slede Majkl Džordan i Bil Rasel sa po pet titula...

svega zbog iskustva svojih zvezda i boljih igrača ostatka tima.

SEZONA IZ SNOVA

Nikola Jokić je pauzu između dve sezone, po svemu sudeći, proveo u napornom radu na fizičkoj snazi i pokretljivosti. Titulu najboljeg centra NBA lige je potrebno održati i, po mogućnosti, unaprediti. Šta je to što je nedostajalo Jokiću da ode čak i dalje, i da se kandiduje za najboljeg igrača NBA lige?

Postoji samo par stvari na kojima je mogao raditi – šut za tri poena i brzina. Procenat šuta se podiže bezbrojnim pokušajima. U proseku je potrebno da se na koš uputi najmanje hiljadu šuteva dnevno, iz različitih pozicija ili pod različitim pritiskom. Pitajte Dražena Petrovića ili Bogdana Bogdanovića. Što se brzine tiče, cilj je da se radi na mišićnoj masi na uštrb telesne, ali ne zanemarujući kondicione vežbe.

Od početka sezone se video napredak u ova dve važna segmenta igre. Procenat šuta za tri poena je oko 40 odsto. Brzina okreta i eksplozivnost od starta je daleko veća nego ranije. Komentatori su se ranije šalili sa Jokićevom skočnošću i prvim korakom. Svako njegovo zakucavanje je bilo propraćeno euforijom u studiju. Sada je to već izgledalo drugačije. Dešavalo se da pred kraj ove sezone ima i po pet zakucavanja po meču, što je za njega u prethodnim sezonama bila misaona imenica. Kada je na neverovatan pregled igre i odličnu centarsku tehniku nadogradio brzinu i šut, postao je nerešiva enigma za sve. Ranije je onima koji ga nisu gledali sa pažnjom i poznavanjem košarkaške igre, izgledao kao da ne može da izdrži pola utakmice u punom tempu, ali sada je jedan od najspremnijih košarkaša na svetu. Možda bismo mogli da ga poredimo sa Federerom, pre svega zbog načina na koji troši energiju. Znanje i talenat ne zahtevaju bezrazložno trošenje energije.

Već od početka sezone je ušao u uži izbor za titulu MVP-a. Pandemija je sprečila igrače da se posvete individualnoj pripremi pred sezonu na adekvatan način, a posledica toga su nebrojene povrede tokom sezone. Polako su kandidati za titulu najboljeg igrača ispadali iz trke zbog povreda, pre svega Lebron Džejms i Janis Adetokunbo (dvostruki uzastopni MVP). Nekadašnji "buca" je sve istrpeo na nogama. Pred kraj sezone je ostao bez podrške Džemala Mareja, svog najboljeg saigrača, i još dvojice važnih igrača iz prošlogodišnje postavke, ali je nastavio u istom tempu. Specifičnim odnosom prema igri, koji se sastoji od nesebičnosti i nikad viđenom pregledu igre, nastavio je da od svakog saigrača izvlači maksimum. Dovoljno je videti šta je ove sezone uradio sa Majklom Porterom Džuniorom. Od velikog potencijala je napravio sjajnog igrača, i na taj način smanjio nedostatak Džemala Mareja.

Ko je ove godine pažljivo pratio NBA ligu, svedok je da su povrede usled pandemije pravile užasne probleme timovima. Prošlogodišnji prvaci lige, LA Lejkeresi, su usled učestalih povreda svojih najboljih igrača ispali iz direktnog plasmana u plej-of. Bruklin Netsi, tim koji je napravljen da bi uzeo titulu (spojili su nekadašnje najbolje igrače nekoliko timova – Kevina Durenta, Kajrija Irvinga i Džejmsa Hardena), ni u jednom trenutku nije iskazao svoj potencijal ukoliko se bar jedna od zvezda povredila. Za to vreme, Jokić je, gotovo sam, predvodio svoj tim do trećeg mesta u Zapadnoj konferenciji.

Videćemo kako će izgledati put Denver Nagetsa u ovogodišnjem plej-ofu. Za sada znamo da im je, kao i prošle godine, protivnik u prvom kolu ekipa Portland Trejl Blejzersa. Kako god da se ove godine završi učešće Nikole Jokića u doigravanju, ono što je do sada uradio je najbolja sezona jednog košarkaša sa prostora bivše Jugoslavije u istoriji NBA lige.

KO JE MVP

Za sada su u najužem izboru za MVP-a Nikola Jokić, Džoel Embid, Janis Adetokunbo, Luka Dončić i Stef Kari. Osim igrača sa prostora bivše Jugoslavije, svi predstavljaju idealnu američku priču. Janis Adetokumbo (dva puta) i Stef Kari (tri puta) su već osvajali titulu MVP-a.

Stef Kari je najbolji šuter u NBA ligi, osvajač tri šampionske titule; Janis Adetokunbo, "zver iz Grčke", fizički je najdominantniji igrač u NBA ligi; Džoel Embid, Kamerunac, otvara vrata marketinškoj mašineriji na afrički kontinent. Luka Dončić je budućnost NBA lige i za njega svakako ima vremena. Sve je protiv izbora Jokića za MVP-a, ali on svojim igrama iz utakmice u utakmicu nastavlja da ispisuje istoriju košarke. Za prave ljubitelje igre, MVP je Jokić, a ostaje nam da za mesec dana vidimo šta o tome misli svet novca.¶

ALEKSANDAR ALEKSIĆ

Čovek koji uživa

Priča o Nikoli Vraniću je jedinstvena. Nije čudo što je postala tema dokumentarnog filma *Beskućnik Dendi*

Obrazovan je, voli društvo i lepo priča. Elegantan je, uredan, i uga-đa sebi kad god je u prilici. Ume da uživa. Nikola Vranić, baletski igrač koji je odlučio da živi na ulici. Nedavno je po-stao i junak dokumentarnog filma.

GOSPODIN: Nikola Vranić Foto: Jugoslav Nikolić

Ovaj poslednji detalj si-vija Nikole Vrani-ća počeo je izložbom fotografija na kojoj njega nije bilo, a neko bi rekao da nije bilo ni izložbe. Tek su bili uvedeni vanredno stanje i policijski čas zbog korone, u mar-tu prošle godine. Na beogradskim ulica-ma samo vlasnici pasa i beskućnici, a po medijima kampanja "Ostani kod kuće". Ju-goslav Nikolić, ekonomista po obrazova-nju a fotograf po opredeljenju, fotografi-sao je one koji nisu imali kuću kao sklonište od korone, i već nakon nekoliko dana imao je dovoljno dobrih fotki za izložbu. "Istina, izložba mi nije bila cilj, već jedini tada meni dostupan način da pokažem situaciju u kojoj vlast pokazuje brigu za sve ljude osim za beskućnike, iako su i oni i ljudi i stanovnici Srbije", kaže Jugo-slav Nikolić. Izložbu je hteo da postavi na otvorenom, jer tada su svi imali virtuel-ne prezentacije, i našao je bezbedan na-čin da je održi u prostoru – na stubovi-ma ispred palate "Albanija" u centru gra-da. Dozvolu za izložbu nije imao. "Igrom slučaja, prvi čovek koji ju je video još dok sam nameštao fo-tografije, bio je beskućnik", priča autor izložbe. "On je bio jedan od ne baš brojnih posetilaca, odno-sno od onih koji su prolazili po-red nje tokom nepuna četiri sata dok nije skinuta. Ko ju je skinuo, ne znam. Volim da mislim da su je skinuli beskućnici, da su došli na izložbu i da je svako skinuo svo-ju fotku i odneo." Izložba se zvala "I oni bi ostali kod kuće".

Dokumentarni film pome-nut na početku teksta, nastao je kao produžetak poruke započete izložbom. "Bilo je malo verovatno da ću dobiti dozvolu za snimanje tokom policijskog časa, pa sam se odlučio za intervju sa nekim od dve hiljade beogradskih beskućnika. Da li ste znali da jedino pre-stoničko prihvatilište za sve njih ima samo 104 kreveta? Prvi kan-didat za junaka mog filma bio je Đorđe, momak od tridesetak godina, koji dok sedi i čeka da mu neko da neki dinar, čita knjigu. Međutim, on je hteo da raz-misli pre nego što odluči. Sledeći je bio jedan sredovečni gorostas, neverovatno fin, koji me je odbio zato što smatra da ima drugih čija je sudbina interesantni-ja i teža od njegove, i sa kojima bih napra-vio bolji film nego s njim. Onda sam se setio Nikole, koga znam iz viđenja, i on je oberučke prihvatio moj poziv. Tako je, dve nedelje nakon izložbe, nastao film *Be-skućnik Dendi*."

Jugoslav Nikolić priča da je junak nje-govog filma "pre svega gradski lik. Rastao je u normalnoj i obrazovanoj porodici. Kaže da je imao bezbrižno detinjstvo, da je letovao u Švajcarskoj, i da je do petnae-ste godine živeo kao grof. Postao je plesač, a umetnici su tanane duše pa nije lako podneo gubitak roditelja, jedinog pravog oslonca kojeg je imao u životu. Kratko je igrao u Narodnom pozorištu, sačuvao je fotografije iz tog vremena, a posle je, kako kaže, prešao u slobodni balet. Uglavnom je sarađivao sa 'Mimartom' Nele Antono-vić. On nenametljivo prosi, pa s obzirom da je lepo obučen, o čemu vrlo vodi ra-čuna, prolaznici ne shvataju šta radi. Da je negde na Zapadu, on bi bio zvezda. Jed-nom rečju, film je priča o čoveku koji bira kako će da živi."

U filmu, Nikola Vranić retko zamera lju-dima što nisu solidarni, što mu, na primer, niko nije pomogao da ustane kad je pao, ili što je izbačen iz jedne crkve u centru Beograda u koju je svraćao da se ogreje, zato što su sveštenstvu, kako su mu re-kli, smetali njegova energija i prisustvo. Siguran je da pravda postoji i ima doka-ze da je u pravu: izlazeći iz crkve, našao je hiljadu dinara. "Bar ću lepo da ručam, ko gospodin čovek", pomislio je i odmah zaboravio na neprijatnost.

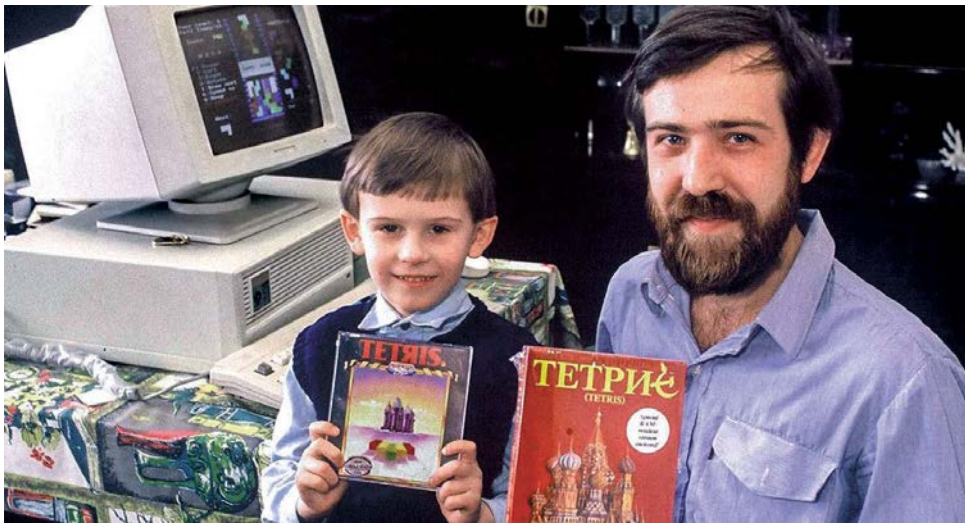
Film Jugoslava Nikolića *Beskućnik Den-di* prikazan je na aktuelnom Beograd-skom mesecu fotografije. "Bio je to samo jedan od alata koji bi mogao da na tre-nutak osvetli Nikolin život, pa samim tim i živote ostalih beskućnika. Znam da ima dobrih ljudi i da će mu neko sigurno po-moći. Međutim, kako će on to iskoristiti, videćemo." Autor kaže i da će se tek vide-ti da li će film učiniti makar malenu pro-menu u odnosu društva prema beskućni-cima. "Korona je test za našu solidarnost. Nisam primetio da je opozicija organizo-vala vakcinaciju beskućnika, iako bi time pokazali da mogu da rešavaju probleme – mnogi beskućnici nisu osigurani, pa zašto da se maltretiraju sa nabavljanjem njiho-vih dokumenata." Jugoslav Nikolić plani-ra da *Beskućnika* ponudi festivalima i tele-vizijskim kućama ne bi li se priča o Nikoli i ostalima bez adrese što više proširila. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Zanimacija iza Gvozdene zavese

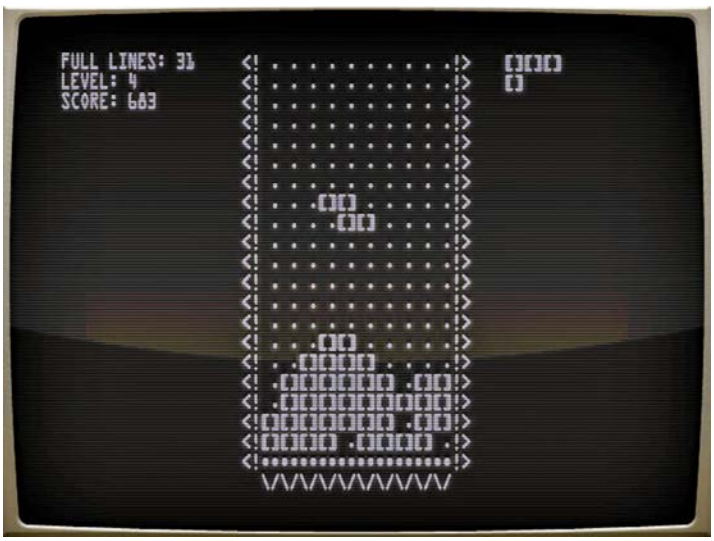
Zahvaljujući Tetrisu, Sovjetski Savez je naučio prve lekcije iz kapitalizma, Mirorsoft je izgubio veliki novac, a svet je dobio igru koju je obožavao

Proleće 1984. godine u Sovjetskom Savezu. Kompjuterski centar "Dorodnicin" u Moskvi, vodeća ustanova ove vrste, okupljao je vrhunske umove iz oblasti matematike, fizike i informatike na nekim od najznačajnijih poslova za državnu bezbednost – proračunavali su putanje satelita i letelica sovjetskog svemirskog projekta, unapređivali navigacione sisteme nuklearnih raketa u jeku Hladnog rata, predviđali uticaje nuklearne zime na ljudsku okolinu, baratali palindromskim jednačinama i unapređivali stepen veštačke inteligencije sovjetskih računara.

IGRA MILIONA: Pažitnov i tetris nekad...

Dvadesetdevetogodišnji programer Aleksej Leonidovič Pažitnov nije bio deo timova koji su se bavili takvim kreativnim poslovima. Njegovo zaduženje bilo je da isprobava mogućnosti unapređenih računara i njihove veštačke inteligencije, odnosno da osmišljava razne zadatke koji će ih opteretiti. A najbolji način za to bile su video-igre.

ZAMISLIO JE PRAVOUGAONIK

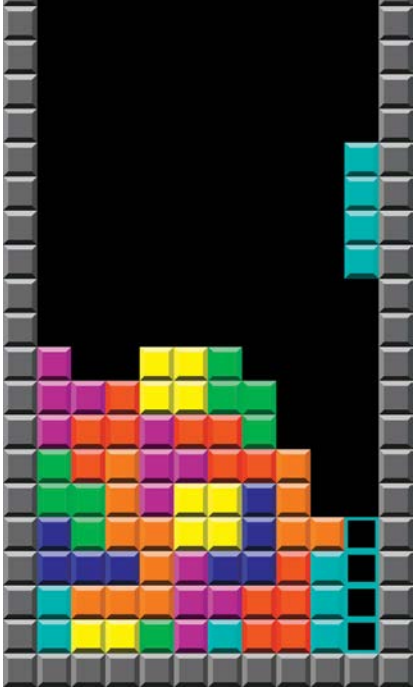
Pažitnov je oduvek voleo igre, od šaha do tada omiljenog pentomina – geometrijske oblike sastavljene od pet segmenata trebalo je uklopiti u kutijicu poput pazli. Sad mu je došla ideja da omiljenu zabavu prebaci na ekran računara "elektronika MS 6105" na kome je tada radio. Na početku zadatak mu nije išao od ruke. Zamislio je pravougaonik i nekoliko standardnih oblika koji padaju odozgo. Igrač bi ih u padu okretao i nameštao, a cilj je bio napraviti što manje grešaka, odnosno popuniti sav raspoloživi prostor, dok kockice ne dotaknu gornju površinu. Oblici od pet segmenata bili su suviše rogobatni, pa je njihovo svođenje na sastavna četiri dela bio jedan od prvih Aleksejevih koraka. Drugo, igra je bila prekratka. Kako se gomila povećava, igraču je sve teže da razmešta oblike. Onda mu je pala na pamet briljantna ideja: kako se jedan red popuni bez praznina, računar ga briše i daje poene igraču. Kolege iz kancelarije Mihail Kulagin i Mihail Potjomkin ponudile su pomoć da igra zaživi na stabilnoj platformi. A ime? Pažitnov se dosetio kovanice "tetris" – od grčkog brojnog prefiksa *tetra*, jer su svi oblici sastavljeni od četiri kockice, i reči *tenis*, njegovog omiljenog sporta.

Do leta 1985. godine Tetris se proširio van zidova Kompjuterskog centra. Pažitnov je dao kopiju igre talentovanom srednjoškolcu Vadimu Gerasimovu koji ju je prilagodio Aj-Bi-Em platformi, i već za nekoliko nedelje cela Moskva zahvaćena je Tetris groznicom. Bilo je nezamislivo da programeri državnog instituta igru prodaju, a koncept zaštite intelektualne svojine nije postojao u Sovjetskom Savezu. Pažitnov je Tetris osmislio i programirao na radnom mestu, pa je igra pripadala državi i nikom drugom. Pažitnov je dobio tapšanje po ramenu i redovnu platu.

Godine 1986, Tetris je zarazio i Mađarsku. Robert Stajn, vlasnik britanske firme »

za prodaju softvera Andromeda, u potrazi za novim programima pokušava da dozna nešto više o novoj igri, ali bez uspeha. Svi prećutkuju odakle im, ili mu otvoreno govore da je zanemari. Tek nakon dužeg insistiranja Stajn doznaje da treba da se obrati Moskvi, i to naučnom institutu. Tamo, opet tišina. Ti ljudi se bave ozbiljnim poslovima, a ko zna, možda i KGB sazna za ovaj kontakt, što nije dobro. Na kraju, Pažitnov je lično pregovarao sa Stajnom u ime instituta, i neformalni sporazum je postignut.

Stajn se obraća kompaniji Mirorsoft Roberta Maksvela, tada jednog od najbogatijih ljudi na svetu i prijatelja mnogih u britanskom i sovjetskom političkom vrhu. Tetris se prilagođava kućnim računarima "spektrum" i "komodor 64", kreće opsežna kampanja u medijima, igra se reklamira kao ruski proizvod, egzotična zanimacija iza Gvozdene zavese, sve uz slogan: "Iz Rusije, s ljubavlju". Nekako u to vreme, Gorbačov započinje sada čuvene reforme, kojima se Sovjetski Savez polako otvara ka Zapadu. To uključuje programe i video-igre, što može biti važan izvor zarade za državu, a prvi na spisku je Tetris.

...tetris sad

OSVAJANJE SVETA

Stajn dobija dopis od sovjetskog preduzeća Ekorg, koje je osnovano nedelju dana pre toga radi upravljanja međunarodnom trgovinom državnog softvera. Stajn na sastanku prolazi detaljno saslušanje kao iz udžbenika KGB-a, da bi na kraju dobio dopuštenje da nastavi distribuciju Tetrisa, ako redovno isplaćuje novac na ime autorskih prava. Mogao je da bude zadovoljan, jer čelnici Ekorga, i pored strogog socijalističkog stava, nisu bili vešti pregovarači, a ugovor je bio prepun nedorečenosti.

Tetris nastavlja da osvaja svet. Amerika je druga na listi. Samo za godinu dana Mirorsoftova američka sestrinska kompanija prodaje 100.000 primeraka igre, i to samo za kućne računare. Prava zarada ležala je u tržištu konzola. Atari u saradnji sa Mirorsoftom priprema veliki prodor Tetrisa na kućne konzole. Slogan "Isto kao Sibir, samo mnogo teže" pojavljuje se u medijima, a Atari pravi stotine hiljada kopija igre. U igru se uključuje Henk Rodžers, posrednik koji u ime Japanaca i Nintenda kupuje od Stajna prava za tu zemlju.

Međutim, u lancu plaćanja svi su zgrtali novac – osim Sovjetskog Saveza. Stajn je ugovor sa Ekorgom sklopio 10. maja 1988. godine, a šest meseci kasnije Rusi nisu primili ni dolara na ime autorskih prava. Na čelo ove državne firme dolazi prekaljeni partijski funkcioner Nikolaj Belikov, i već u februaru 1989. godine čak tri pregovarača došla su u Moskvu da razgovaraju sa njim oko Tetrisa. Stajn treba da pregovara o daljim autorskim pravima; Henk Rodžers predoseća da Stajn nije iskren pa sam seda u avion da direktno dobije prava za novi gejmboj; i konačno, sin Rodžera Maksvela, vlasnika Mirorsofta, Kevin, ide sličnim povodom.

UGOVOR

Belikov nije znao kako kapitalisti razmišljaju, ali bio je odlučan da se gosti ne susretnu. Stajn prolazi najgore. Belikov otvoreno naziva raniji ugovor sprdnjom, i naglašava da mora biti potpisan novi, ako misli da zadrži Tetris. Zapravo, znao je tačno gde je Stajn prevario njegove prethodnike. Potpisavši prava za kućne računare, nesvesno su prepustili i ona na konzole i druge uređaje bez ikakve nadoknade. Belikov je dodao anekse ugovora kojima se definiše šta je kućni računar, i to po definiciji koja jasno isključuje konzole i ručne uređaje poput gejmboja. Da Stajn ne bi obratio pažnju na ovu stavku, umetnuo je prenapumpanu novčanu kaznu za kašnjenje uplata, koju je bio spreman da prepolovi. Stajn se toliko usmerio na to da nagovori funkcionera da obori cenu, pa nije ni pročitao ugovor do kraja. Kad je zadovoljan potpisao nižu cenu, nije ni shvatao da se upravo odrekao prava na konzole i ručne uređaje. Belikov tada prodaje sada slobodna prava Henku Rodžersu za 500.000 dolara i 50 centi za svaku prodatu kopiju igre na gejmboju. I još više za konzole. Kevina Maksvela vraća bez dogovora, nije mu se dopao nadmeni stav mladog bogataša.

Belikovljev ugovor je bio besprekoran. Kada su Stajn, Maksvel i Atari otkrili prevaru, nisu uspeli da obore ugovor na sudu u novembru 1989. godine. Robert Maksvel je čak poslao pismo puno pretnji Belikovu, uz obećanje da će sve ispričati "svom prijatelju" Gorbačovu kada ovaj uskoro dođe u London u zvaničnu posetu Britaniji. Ali, niti je Sovjetski Savez bio što je nekada bio, niti je Gvozdena zavesa još na mestu. Berlinski zid je pao, a s njim i politički sistemi. Pritom, Belikov je odradio dobar posao za državu i zaradio dosta novca od Tetrisa. Atari i Mirorsoft su najveći gubitnici spora sa Moskvom. Morali su da unište stotine hiljada primeraka Tetrisa, a cela imperija Roberta Maksvela počela je da se urušava. Posebno kada stari bogataš iznenada nestane tokom krstarenja 5. novembra 1991, a pojavi se manjak kompanije od preko 400 miliona dolara.

Aleksej Pažitnov jedini nije video ni dolara ni rublje, iako je tvorac jedne od najpopularnijih igara tog vremena. Uz pomoć Henka Rodžersa, sa kojim se sprijateljio u Moskvi, 1991. godine odlazi sa porodicom za Ameriku. Odlučio je da se posveti izradi logičkih igara za računare, iako nikada nije ponovio uspeh Tetrisa. Zapošljava se u Majkrosoftu, za koji dizajnira igru *Pandora's Box*, i još nekoliko drugih. Ruski Ekorg se gasi 1996. godine, a prava na Tetris ostala su u pravnom vakuumu. Pažitnov uz pomoć Henka Rodžersa uspeva da prisvoji prava na svoju igru, i više od decenije nakon njenog nastanka počinje da dobija prve isplate na ime autorskih prava. Kaže da i danas povremeno dobija sasvim pristojne uplate na račun, iako ni sam nije siguran koliko je tačno primeraka igre prodato u njegovo ime.

Neki kažu sto miliona legalnih kopija. Ukupan broj je daleko veći, jer teško da postoji neko ko nije zaigrao Tetris makar jednom u životu. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

Digitalno razbojništvo

Pre godinu dana gledali smo slike tankera punih nafte kako nedeljama čekaju na istovar u zalivima svetskih luka jer je pandemija desetkovala potražnju i oborila cenu goriva. Prošle nedelje na istočnoj obali SAD gomilale su se kolone vozila zbog nestašice goriva, a cene su bile najviše u poslednjih osam godina. I opet to nije imalo veze sa naftnom industrijom, samom po sebi, već sa hakerskim napadom na firmu Kolonijal Pajplajn, koja drži najveći naftovod u tom delu Amerike, od Teksasa do Njujorka.

O samom napadu se malo zna, firma ne otkriva detalje, ali čini se da je bila ugrožena prodaja, odnosno da nisu hakeri uspeli da zatvore ventile koji bi se, možda, mogli i odvrnuti ručno. Ali su zaključali finansijske transakcije, čime je poslovanje onemogućeno, sem da je firma pristala da naftu deli džabe. Umesto toga, platili su hakerima pet miliona dolara da im otključaju sistem, što je takođe nezvanična i neproverena informacija, ali svi je objavljuju. U svakom slučaju, snabdevanje gorivom je bilo otežano najmanje sedam dana, a to se prenelo na sve redom, jer ni kamioni s drugom robom nisu mogli normalno da se kreću tom obalom Amerike.

Samo par dana kasnije hakerski napad oborio je zdravstveni sistem Irske, a kao posledica, mnoge operacije, pregledi i intervencije su otkazani. Vakcinacija nije bila ugrožena.

Napad na naftovod izvela je hakerska grupa Tamna strana (DarkSide), za koju se sumnja da ima neke veze sa ruskim hakerima. Zapravo je ova grupa napravila softver kojim se može blokirati nečiji sistem i iznajmljuje ga lošim momcima, odnosno onima kojima je kriminal profesija, a o kompjuterima ne moraju da znaju ništa. Baš kao što je postalo popularno i vrlo profitabilno da iznajmljujete softver za posao umesto da ga kupujete, pa tako uvek imate najnoviju verziju na raspolaganju, i kriminalci su se apdejtovali. To se zove RaaS, odnosno Ransomware as a Service, ili u prevodu – ucenjivački softver u najam.

Kriminalci unajmljuju softver, eventualno ga malo prilagode meti i napadaju, a poslovni model je da autoru softvera plaćaju četvrtinu za prvih pola miliona dolara izvučenih od žrtve, a deset odsto na sve preko toga. Na taj način hakeri mogu da zarade daleko više nego da napadaju sami, a rizik im je gotovo nikakav. Mogu čak legalno da rade kao firma za zaštitu od napada i da svoje napadačke softvere neometano razvijaju kako bi testirali moguće opasnosti, a da ih ispod tezge "valjaju" kriminalcima. Sva plaćanja obavljaju se u kriptovalutama, najčešće u bitkoinima, tako da nije moguće pratiti trag novca, što je omiljena policijska strategija kada su ucene u pitanju. Ovde tragova nema.

Prvi savet je zato da se ucena nikada ne plaća jer se tako samo podstiče kriminal. Ali ako zaključavanje preti da odnese mnogostruko više, kompanije se često odluče da plate i onda plate još mnogo više za unapređenje sistema.

Interesantno je da RaaS-ovci tvrde kako imaju i moralni kodeks. On zabranjuje napade na bilo šta što direktno ugrožava živote ljudi, što očito nije sasvim poštovano u Irskoj. Navodno nije dozvoljeno hakovati bilo šta što ima veze sa sahranama, palijativnom negom i zaštitom od novog koronavirusa, odnosno kovida 19.

Uz svu nesreću koju je donela, pandemija je digitalizovala razbojništvo, brže nego što bi se to prirodno desilo. U uslovima zaključavanja kriminalcima nije preostalo ništa drugo do da idu tamo gde se preselio posao, onlajn, koristeći sve fenomenalne pogodnosti digitalnog društva, koje im je preko klauda i kriptovaluta omogućilo kriminal sa minimalnim rizikom. Oružje i automobile za bekstvo čak mogu da rentiraju. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

KESAROŠI (4.)

ALEKSANDAR ZOGRAF.

"A DOK STE ŠETALI RASKRŠĆEM KOD "RUSKOG CARA", VEROVATNO NISTE NI ZAPAZILI JEDNOG MALIŠANA, KOJI VAS JE OKRZNUO U PROLAZU, A ON VAS POZDRAVI SKINUV NEKU PRLJAVU ŠUBARU"...
"NASTAVILI STE PUT, ZANIMAJUĆI SE RAZMIŠLJANJEM O NOVOM ZAJMU SRBIJE... NE, NE DAJ BOŽE, NEGO – O ONOJ LEPOJ CICI... KOJOJ? TA NEMOJTE O TOME, DA SE I NJENO IME NA "JAVNOST IZNOSI"...
"KUPILI STE DUVANA I MAŠISTE SE DA PLATITE. TURILI STE RUKU U DŽEP, A KESE NIGDE... NARAVNO, NI NA PAMET VAM NIJE PAO ONAJ MALIŠAN KOD "RUSKOG CARA"...
"A VIDITE, TO JE JEDAN SIROMAŠAK, IME MU JE BOŽIDAR MIRKOVIĆ. RODOM IZ KRAGUJEVCA. TEK MU JE DESET GODINA, A OSTAO JE BEZ RODITELJA. NIJE IMAO KO DA SE BRINE O NJEMU, PA SE O SEBI SAM POSTARAO; KADA SE ONO NA RASKRŠĆU OČEŠAO O VAS, OSOBITOM BRZINOM VAM JE MAKNUO KESU"...
"DANAŠNJE DRUŠTVO PATI OD BOLEŠTIJE, SIROMAŠTVA I NEZNANJA. U BEOGRADU IMA 2900 ĐAKA, A 3400 APSENIKA! NA APSENIKE SE TROŠI DEVET PUTA VIŠE NEGO NA ĐAKE. NA SVAKI NAČIN NEĆE BITI BEZ KORISTI PROUČITI OVE POJAVE...

Reno 4

Od ranog detinjstva jedna od mojih strasti bili su automobili, a s godinama naročito oni starije proizvodnje, poznatiji kao "oldtajmeri". Mom interesovanju svedočili su u početku bezbrojni Buragovi automobilčići, ali za ljubav prema starim automobilima najzaslužnije je to što je moj teča vozio kultni reno 4, bele boje. Bilo je u kraju još automobila koji su mi tokom godina privlačili pažnju, ali nijedan mi nije osvojio srce kao legendarni "renoče", kako smo ga nazivali u porodici. Detalji koje sam odmah primetio i kojih se i danas sećam jesu braon štof na sedištima i sa unutrašnje strane vrata, i čuveni "kišobran" menjač (nadimak duguje izgledu, pošto podseća na dršku kišobrana).

Foto: Wikipedia.org

Brzo sam izučio njegovu istoriju: sredinom 50-ih godina prošlog veka sitroen 2CV, poznatiji kao "spaček", postajao je sve popularniji širom Francuske, pa su u Renou počeli da smišljaju rešenje koje bi mu pariralo. Bilo je potrebno *nešto* što će, pored pomenutog spačeka, moći da konkuriše čuvenoj "bubi" ili mini morisu, koji su u posleratnom pejzažu sticali sve veću popularnost u Evropi i svetu. Tadašnji direktor Renoa Pjer Drajfus sazvao je sastanak na kojem je tražio da se projektuje automobil koji će biti ekonomičan i po pitanju zapremine, i po pitanju pristupačnosti što širim slojevima stanovništva. Ništa manje nije bila važna ni činjenica da je u dobrom delu Francuske, ali i ostatku sveta, putna infrastruktura bila u lošem stanju, pa je bilo ključno da novi model bude pogodan za vožnju u bukvalno svim uslovima: po snegu, blatu, pesku, na suvom, u selu i u gradu. Posle nekoliko godina predanog rada, prinova u Renoovoj porodici imala je premijeru na pariskom sajmu automobila, u jesen 1961. godine. Ubrzo posle toga, njegova komotna unutrašnjost i niski troškovi održavanja osvojili su kupce najpre u matičnoj zemlji, a potom i u drugim državama. Nije bilo sumnje: nova zvezda je rođena.

Teča je pre belog "renočeta" vozio još jednog, doduše braon boje. Budući da ga je kupio davne 1976, nemam sećanja na njega, ali video sam jednu fotografiju iz tog perioda na kojoj su teča, tetka i njihov sin, sa koje zrači bezbrižnost mlade porodice veselih sedamdesetih, a braon "četvorka" je tu prigodna dopuna njihovom raspoloženju. Teča mi je nedavno ispričao jednu zgodu sa putovanja njime: moj brat, koji je tada imao šest godina, tokom puta do Kumbora se vidno dosađivao, a napolju je carevala nesnosna letnja vrućina. U jednom trenutku, dok su prolazili kroz neko mesto u istočnoj Bosni, primetili su da im meštani mašu kao da ih na nešto upozoravaju. Teča je pomislio da je greškom ostavio upaljena svetla, ali je ustanovio da nije to u pitanju. Sumnja je pala na točkove, ali i ta opcija je otpala. Onda su on i tetka okrenuli glave ka zadnjem sedištu i imali šta da vide: moj brat je ispružio noge kroz prozor, srećom bez posledica.

Sredinom osamdesetih, u njihov život ući će beli "renoče", i tu će ostati čitavih 18 godina. Pouzdan saveznik na putovanjima i u svakodnevnoj gradskoj vožnji biće zabeležen u mojoj široj porodici kao prvi automobil kojim sam se vozio u životu. Pošto moji roditelji tada još uvek nisu imali auto, u pomoć je pritekla "četvorka", pa sam tako njome dovezen iz porodilišta. Moje prvo aktivno sećanje na njega je iz Knića, gde su tetka i teča imali vikendicu: kada smo stigli tamo, imao sam utisak da me bela "četvorka" pozdravlja svojim okruglim farovima i plastičnim branikom krem boje. Narednih godina sam sve više uživao da ga gledam kako odmara na parkingu, a još više da se vozim u njemu, toliko da i danas pamtim njegov specifičan miris kože. Bio je to osećaj čiste sreće na zadnjem braon sedištu, uz zvuk motora koji prede poput zadovoljne mačke.

Naravno, svemu dođe kraj, pa je tako bilo i sa legendarnom "četvorkom" – posle više od 30 godina proizvodnje u 28 zemalja, iz Renoa su 1992. saopštili da ovaj model odlazi u istoriju. Bio je to svojevrstan epilog jedne ere, tokom koje je "četvorka" u samoj Francuskoj stekla status kulturnog dobra u rangu sa Šarlom Aznavurom ili božole vinom. Slično je bilo i sa tečinim belim renoom: 2002. godine istrčao je svoj poslednji krug. U međuvremenu su tetka i teča kupili noviji auto, ali bela "četvorka" je ostala jedno od najdragocenijih sećanja na detinjstvo. Kome god da ju je teča prodao, iskreno se nadam da je u dobrim rukama. ¶

MILAN FILIPOV

POLITIČKA EMISIJA

ZUMIRANJE

VREME
&
НИН
UDRUŽENIM SNAGAMA

GOŠĆA
MILANA ĆULIBRKA I FILIPA ŠVARMA JE
NOVINARKA
JELENA OBUĆINA

gledajte **od ČETVRTKA u 18h**
na YouTube kanalu Nedeljnika VREME
i tokom nedelje na boljim lokalnim TV stanicama

Zadovoljstvo u vožnji
BG 2066-MT
THE 4.
U CENTRU PAŽNJE.
bmw.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec